

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AUGSBURG İTİKATNAMESİ VE OLUŞUM SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERYEM ÖNDER

ANKARA 2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ (DİNLER TARİHİ)
ANABİLİM DALI

AUGSBURG İTİKATNAMESİ VE OLUŞUM SÜRECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Tez Sınav Tarihi -----

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tez Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Meryem ÖNDER

AUGSBURG İTİKATNAMESİ VE OLUŞUM SÜRECİ

ÖNSÖZ

16. yüzyılda Reform hareketi, öğreti sisteminin ana noktalarını tanımlamayı amaçlayan belgelerin hazırlanmasına yol açmıştır. Bu belgelerin çoğu kısa sürede itikatname niteliğini kazanmıştır.

Tezimizde günümüzde Luteranlar için hala önemini koruyan ve Luteran teolojinin temel inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi ele alınmıştır. Hristiyanlıkta diğer inanç bildirgeleri gibi etkin bir bildirge olan Augsburg İtikatnamesini “Augsburg İtikatnamesi ve Oluşum Süreci” başlığı altında incelediğimiz çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezimizin odak noktası olan Augsburg İtikatnamesi’nin oluşum süreci ele alınmıştır. Bu bağlamda Augsburg İtikatnamesi’nin sunulduğu Augsburg Meclisi’ne kadar geçen zaman zarfında İtikatname’nin oluşumu adına önem arzeden aşamalar kronolojik düzende tarihsel bir süreç içerisinde anlatılmaktadır. İtikatname’nin imparatora sunulduğu Augsburg Meclisi’nin tüm aşamaları derinlemesine incelenip sunulmaktadır.

İkinci bölümde Augsburg İtikatnamesi ile ilgili genel bilgi vermeye çalıştık. Bu bağlamda özellikle itikatnamenin içeriği ve yapısı üzerinde yoğunlaştık. Ayrıca itikatnamenin yazarı olan Melanchthon’a ve Melanchthon’un itikatnamenin yazım sürecinde istifade ettiği kaynaklara değinmeyi uygun gördük. Üçüncü bölümde Augsburg İtikatnamesi’nin sunulmasından sonra, itikatnamenin imparator tarafından kabul görmemesinden kaynaklanan gelişmelere kısaca değinerek çalışmamızı sonlandırdık.

Netice olarak Luteran öğretileri içeren Augsburg İtikatnamesi’nin günümüze kadar Luteran teolojinin temel inanç bildirgesi olarak önemini koruduğu, bununla

birlikte Reform tarihi içerisinde Katolikler ve Protestanlar arasında uzlaşma adına atılan önemli adımlardan biri olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Her ne kadar itikatname metni Augsburg Meclisi'nde kabul görmemiş olsa da, süreç içerisinde Protestanlığın resmi kabulüne kadar olan zaman diliminde uzlaşma adına atılan bir çok adıma zemin oluşturmuştur.

Tez konusunu belirlerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana Tez konusunun belirlenmesinden, yazım aşamasından bitimine kadar değerli bilgisini, kıymetli vaktini ve motivasyonunu benden esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu'ya sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim. Aynı zamanda bu zamana kadar eğitim ve öğretim hayatımda bana maddi ve manevi desteğini hiç bir zaman esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

Meryem ÖNDER

ANKARA 2017

KISALTMALAR

A.Ü.	Ankara Üniversitesi
C.	Cilt
CA	Confessio Augustana
Çev.	Çeviren
d.	Doğum
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
İSAM	İslami Arştırmalar Merkezi
ö.	Ölüm
S.	Sayı
v.b.	Ve benzerleri

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR	III
İÇİNDEKİLER	IV
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODU	1
B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
C. 16. YÜZYILDA REFORM HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	4
D. GENEL OLARAK PROTESTANLIK.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM.....	14
AUGSBURG İTİKATNAMESİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ	14
A. 1521 ÖNCESİ GELİŞMELER VE WORMS FERMANI	14
1. 1518 Augsburg Görüşmesi	14
2. 1519 İmparator Seçimi.....	19
3. 1519 Leipzig Tartışması	20
4. 1521 Worms Meclisi ve Worms Fermanı.....	22
B. 1521 SONRASI GELİŞMELER VE BİRİNCİ SPEYER MECLİSİ (1526).....	25
1. Nürnberg Meclisleri (1522-1524).....	25
2. Köylü İsyanı (1524-1526).....	27

3.	Birinci Speyer Meclisi (1526).....	28
C.	1526 SONRASI GELİŞMELER VE İKİNCİ SPEYER MECLİSİ (1529).....	31
1.	Augsburg İtikatnamesi'ne Kaynaklık Eden Metinlerin Oluşumu: Marburg ve Schwabach Hükümleri	31
2.	Türk Tehlikesi.....	32
3.	İkinci Speyer Meclisi (1529)	34
D.	AUGSBURG MECLİSİ 1530.....	36
1.	Etkili Katılımcılar ve Tutumları	36
2.	Hazirana Kadar Olan Süreç	41
3.	Augsburg Meclisi ve İtikatname'nin Sunulması	47
4.	İmparatorun Cevabı: Confutatio Augustana (Reddiye)	49
5.	Luteranların Confutatio'ya Tepkileri	54
6.	Ağustos ve Eylül Aylarında Yürütülen Müzakere Süreci	56
7.	Meclis Kararı	61
	İKİNCİ BÖLÜM	66
	AUGSBURG İTİKATNAMESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİ	66
A.	İtikatnamenin Yazarı: Philipp Melanchthon (1497-1560).....	66
1.	Eğitim Hayatı	66
2.	Reformasyon İçin Önemi	70
3.	Luther ve Melanchthon	72

B. İtikatnameye Kaynaklık Eden Metinler.....	76
1. Schwabach Hükümleri 1529	77
2. Marburg Hükümleri 1529	78
3. Torgau Hükümleri 1530.....	80
4. Unterricht der Visitoren 1528 (Ziyaretçilere Talimatlar)	81
C. İtikatnamenin İçeriği ve Yapısı.....	82
1. Önsöz	84
2. Birinci Bölüm: İman ve Akide'ye Dair Maddeler (1-21).....	85
3. İkinci Bölüm: Tashih Edilen Yanlışlıklara Dair Maddeler (22-28).....	108
4. Sonsöz.....	117
D. Luther ve Augsburg İtikatnamesi.....	118
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	123
AUGSBURG İTİKATNAMESİ'NDEN SONRAKİ GELİŞMELER	123
A. Smalkald Birliği	124
B. 1555 Augsburg Meclisi ve Augsburg Din Barışı.....	128
SONUÇ.....	132
KAYNAKÇA	134
ÖZET.....	145
ABSTRACT	146

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE METODU

Hristiyanlar için inanç bildirgeleri güçlü birer araçtır. Bu bağlamda Hristiyan kilisesi, Kutsal Kitap'ı temel alıp, inancın en önemli bölümlerini özetleyerek itikatnameler halinde belirlemiştir. Bunlar Kutsal Kitap'ın yerine geçemese de, Hristiyanlar açısından Tanrı'nın kim olduğunu, onun, günahın ve ölümün hükümlerinden insanları kurtarmak için ne yaptığını kısaca ve etkili bir şekilde anlatmaya yarayan araçlar niteliğindedirler.

16. yüzyılda Reform hareketi, özellikle öğretisi sisteminin ana noktalarını tanımlamayı amaçlayan belgelerin hazırlanmasına yol açmıştır. Öyle ki Martin Luther'in (1483-1546) o zamanlarda hâkim olan yanlış öğretilere karşı verdiği mücadeleyle başlamış olan Luteranlık içerisindeki Luteran Kilise babaları, Kutsal Kitap'ın ne öğrettiğini, Kutsal Kitap'a göre hangi öğretinin doğru olduğunu belirtmek için, yani Hristiyan öğretisini açıkça ortaya çıkarmayı istedikleri için bildirgeler yazmışlardır.

Bu belgelerin çoğu kilise öğretisini açıklamaya yönelikti; bir kısmı ise (örneğin Luther'in öğretisi kılavuzları) başlangıçta başka amaçlarla da kullanılmakla birlikte, kısa sürede itikatname niteliğini kazandı.

Reform döneminin ilk itikatnameleri Luteranların 1530 tarihli Augsburg İtikatnamesi'nin taslağı olarak kaleme alındı. Hatta Katoliklerin Trent Konsili (1545-63) bile Luteran örneği izledi. Trent Konsili'nin karar ve tüzükleri, 1564 tarihli Professio Fidei Tridentina'yla (Trent İnanç Bildirisi) birlikte Katolik öğretilerini yazılı kurallara bağladı.

Luteran itikatnameler arasında şunlar sayılabilir: Martin Luther'in Kısa İlmihâli (1529), Martin Luther'in Uzun İlmihâli (1529), Augsburg İtikatnamesi (1530), Augsburg İtikatnamesi'nin Savunması (1531), Smalkalden Maddeleri (1536), Papa'nın Yetkisi ve Hakları Hakkında (1537), Heidelberg Kateşizmi (1563), İman İttifakı Rehberi'dir (1577). Bu temel itikatnamelerle, Hıristiyanlığın öğretisi yoğunlaştırılmış ve açık bir şekilde belirtilmiştir.

Elinizde bulunan bu çalışmada ise, yukarıda zikredilen itikatnamelerden, günümüzde Luteranlar için hala önemini koruyan ve Luteran teolojinin temel inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi ele alınmıştır. Araştırmamızın konusu ve başlığı "Augsburg İtikatnamesi ve Oluşum Süreci" olup, bu bağlamda itikatnamenin oluşum aşamaları kronolojik olarak ele alınıp, hangi sebeple ve kim tarafından yazıldığı, neler içerdiği, öncesinde ve sonrasında ne gibi gelişmelerin meydana geldiği derinlemesine incelenip sunulmuştur.

Hıristiyanlıkta diğer inanç bildirgeleri gibi etkin bir bildirge olan Augsburg İtikatnamesi'ni ele aldığımız bu çalışmamızda, öncelikle itikatnamenin oluşum sürecini kronolojik bir yöntemle tarihsel süreç içerisinde inceledik. Daha sonra itikatname ile ilgili temel esasları sistematik olarak ortaya koymaya çalıştık ve Augsburg İtikatnamesi'nin ortaya çıkışından sonraki gelişimlere de değinerek çalışmamızı sonlandırdık.

Araştırmamızda, kütüphane çalışmaları, veri toplama ve analiz yöntemiyle yapılarak, pek çok tez, makale ve ansiklopedik bilgilere başvurulmuştur. Yabancı dilden çevrilen kaynakların arasında, genel olarak konuyla ilgili İngilizce ve Almanca yazılmış yabancı eserlerden faydalanılmıştır. Yer yer konumuz ile alakalı bilgilere ulaşma ve sonuca götürmede geniş imkânlar sağlaması sebebiyle elektronik

ortamda da araştırmalar yapılp, bilgilerin kullanılabilirliği tespit edildikten sonra, araştırmamıza dâhil edilmiştir.

B. ARAşTIRMANIN ÖNEMİ

Melanchthon, Protestan Reformunun gelişmesi adına önemli adımlardan olan Augsburg Meclisi'ne Luther adına 1530 yılında katılmış ve Roma Germen İmparatoru'nun huzurunda kendisinin kaleme aldığı Luteran inanç bildirgesini bizzat okuyarak Luteranlğı temsil etmiştir. Orijinal Latince adıyla 'Confessio Augustana' olarak bilinen, Türkçe tercümelere Augsburg Konfesyonu, Augsburg İman İkrarı, Augsburg Bildirgesi ve Augsburg İtikatnamesi olarak da adlandırılan¹ bu metin ve metnin savunusu günümüz Luteran kiliselerde hâlâ geçerli inanç maddeleri olarak otoritesini sürdürmektedir. Melanchthon'un kaleme aldığı Augsburg İtikatnamesi, Tanrı doktrininden dünyevi idareye kadar Hristiyan teolojisini bütün boyutlarıyla ele alıp bunların Reform anlayışı doğrultusunda yeniden tanımlanmasını içermektedir.

Augsburg İtikatnamesi günümüze kadar Luteran teolojinin temel inanç bildirgesi olarak önemini koruması ve insanları etkilemesi bakımından incelenmesi gereken bir bildirgedir. Bunun yanı sıra, özellikle Avrupa'da, son yıllarda Augsburg İtikatnamesi'nin Katolik Kilisesi tarafınca tanınması konusu sıkça gündeme gelmiş, tartışılmış, bu başlık altında bir çok sempozyum düzenlenmiş ve çok sayıda da eserler yazılmıştır. Bu sebeple bu denli etkin bir itikatnamenin ortaya çıkışını tarihsel bir perspektifle incelemek ve ilkelerini anlayıp itikatnamenin fikriyatını belirlemeye çalışmak genel hareket noktamızı oluşturmaktadır.

¹ Araştırmamızda "Augsburg İtikatnamesi" adı altında yer alacaktır.

Hristiyan bildirgelerin birçoğu Türkiye’de incelenmiştir. Luteran teolojinin temel inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi ise kayda değer bir şekilde araştırma konusu yapılmadığından su yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Bu bildirgenin en azından ne olduğu, ne zaman ortaya çıktığı, hangi amaçla ortaya çıktığı, ilke ve görüşlerinin neler olduğu, sonrasında ne gibi sonuçlara yol açtığı aydınlatılmayı bekleyen yönleridir. Bu sorulara vermeye çalıştığımız cevaplar, ülkemizde bu alandaki boşluğu tezimizin sınırları çerçevesinde kısmen dolduracak ve bu itikatnameyi diğer itikatnamelerden ayıran fikriyat yapısı da kısmen anlaşılmış olacaktır.

C. 16. YÜZYILDA REFORM HAREKETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Hristiyanlık tarihine baktığımızda, ilk asırlardan itibaren kendi içinde küçük çaplı birçok bölünmelerin yaşandığını görmemiz mümkündür. Çeşitli aforozların ve tartışmaların yanında ilk büyük çaplı bölünme Doğu (Ortodoks) Kilisesi ile Batı (Katolik) Kilisesi’nin ayrılması olmuştur. 1054 yılında gerçekleşen bu bölünme, ne fikri ne siyasi çatışmaları beraberinde getirmeyip, herhangi bir mezhep kavgasına dönüşmemiştir.²

Almanya’da Martin Luther’in 31 Ekim 1517’de Katolik Kilisesi’ne karşı eleştirilerini doksan beş maddelik bir manifesto (Doksan Beş Tez) olarak Wittenberg Kilisesi’nin kapısına asması ile başlayıp Fransa ve İsviçre’de Jean Calvin, Zürih’te

² Ahmet Hikmet Eroğlu, “Doğu Batı Kiliselerin Ayrılış Nedenleri”, Dini Araştırmalar, Eylül – Aralık 1999, C.2, S. 5, 387.

Zwingli ile kısa sürede birçok ülkede yayılan Reform hareketi, 1054'de gerçekleşen bölünmenin aksine asırlarca süregelen birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir.³

Hristiyanlığın en büyük üç mezhebinden biri olan Protestanlık, 16. yüzyılda Katolik Kilisesi'ne ve Papa'nın otoritesine karşı girişilen Reform hareketinin sonucunda doğmuş ve sonradan Protestanlık ismini taşıyan büyük bir mezhep halini almıştır.

Batı'nın din tarihi içinde kendini yeni bir din olarak takdim etmeyen Protestanlık hareketi, 13. yüzyıla kadar geri giden Batı Kilisesi'ni Reform'a tabi tutma hareketinin uzantısıdır. Öyle ki, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Protestanlık mezhebinin doğuşu Martin Luther'in Katolik Kilisesi'ni protestosuyla başlamış olsa da Protestanlığın ortaya çıkışını hazırlayan siyasi, ekonomik, sosyal, toplumsal ve dini sebepler yüzyıllar öncesine dayanır.

Ortaçağ Avrupa'sında dini irade sahibi olan Papa ile siyasi iradenin başı olan krallar arasındaki iktidar kavgaları, Kilise'nin kendisini yanılmaz otorite olarak görmesi, din adamlarının olumsuz tavırları, Hristiyanlığın özündeki değerlere bağlılık yerine şatafatlı bir yaşam sürdürmekte olan Papalığın tüm kurumları ile bir yozlaşma içerisinde bulunması, endüljans⁴ sorunu ve ruhban sınıfının dini istismar ederek kendine çıkar sağlaması bu çağın en temel problemlerini teşkil etmektedir.⁵ Bütün bunlar Luther öncesi yaşayan çok sayıda reformcunun ortak eleştiri konuları

³ Rolf Decot, *Luthers Reformation Zwischen Theologie und Reichspolitik*, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main 2007, 14.

⁴ Endüljans, para karşılığı işlenmiş günahların, birtakım hayır-dua veya iyi ameller ile kaldırılabilceği amacıyla para karşılığı verilen belgedir. (Mehmet Alparslan Küçük, *Türkiye Protestan Ermenileri*, Berikan yayınevi, Ankara 2009, 41.)

⁵ Küçük, 41-43.

olmuş, kilise idaresine ve Papalık dogmalarına karşı beliren bir takım reform taleplerinin doğmasına sebep olmuştur.⁶

Bunların başında İngiltere'deki John Wycliffe (1328-1384) ve Bohemya'daki Jan Hus (1369-1415) gibi önemli simaları zikretmek mümkündür. Wycliffe ve Hus Papalık ve kilise kurumuna, dini hiyerarşiye, Papa'nın hükümlerine, kilise vergisine karşı çıkıp kutsal metinlerin egemen olduğu bir kiliseyi savunarak Reform sürecine yavaş yavaş zemin hazırlamışlardır. Kilise'deki olumsuzlukları vaaz ve yazılarında keskin bir dille eleştirmişlerdir. Bu fikirlerinden dolayı Kilise Wycliff'i cezalandırmak istemiş fakat buna muvaffak olamamıştır. Jan Hus ise 1414 yılında Konstanz Konsili'nde mahkûm edilmiş ve 1415 yılında da yakılarak öldürülmüştür. Bu öncü fikir ve hareketlerle beraber, İncil'in İngilizceye çevrilmesi, Hristiyanlığın kutsal metinlerinin incelenmesi ve insanların bunları benimsemesiyle ayaklanmalar başlamıştır.⁷

Nitekim Wycliff ve Hus gibi reform görüşü taşıyan öncüler, Papalığın yoğun baskısı ve diğer olumsuz etkiler sebebiyle Luther kadar istenilen etkiyi gösteremeyip tam bir Reform hareketi başlatamamışlardır. Ayrıca 1409-1449 yıllarında Pisa Konsili (1409), Konstanz Konsili (1414-1418) ve Basel Konsili (1431) olmak üzere Reform'a yönelik düzenlenen 3 konsilde de herhangi bir reform benimsenmemiştir.⁸

Protestanlığa zemin hazırlayan bu gelişmelere paralel olarak bilimde ve sanatta yenileşme hareketlerini ifade eden Rönesans ile Hümanizm hareketi de bu

⁶ Kaan H. Ökten, Hristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi- Luther'in Teolojik Tezleri ve Toplumsal Yansımaları, Ceren Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2000, 19-87; Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, Berikan yayınevi, Ankara 2017, 376.

⁷ Ökten, 45-48.

⁸ Christan Mazon, Katholisches Kirchenverständnis auf dem Weg, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 2016, 88-89; Monika Eisenhauer, Monastische Reformen des 15. Jahrhunderts als Mittel zur Konstruktion und Konsolidierung von Recht, Staat und Verfassung, LIT Verlag Dr. W Hopf, Berlin 2016, 173-207.

dönemde oldukça etkili olmuştur.⁹ Bu hareketlerin etkisiyle beraber Desidarius Erasmus (1469-1536) gibi önemli isimler öncülüğünde Katolik inanç ve öğretilerine çeşitli eleştiriler getirilerek kilisenin dogmatik kabullerine karşı yıkıcı görüşler ileri sürülmüş, kilisenin sivil alandaki otoritesi tenkit edilmiş ve şiddet uygulamaları da eleştirilmiştir. Kilisenin ise bu gelişmelere karşı tepkisi şiddetli olmuştur. Kilise ilim alanında da baskısını artırarak düşünce hürriyetini kısıtlamış ve birçok bilim adamı, kilise mahkemeleri olan Engizisyon mahkemelerince yargılanmıştır.¹⁰

Özetleyecek olursak, Kilise içerisindeki yolsuzluklar, din adamlarının Kilise imkânlarını kendi çıkarları için kullanmaları ve halkı ekonomik yönden sömürmeleri, endüljans sorunu, matbaanın yaygınlaşması, İncil'in diğer dillere tercüme edilmesi, Rönesans'ın etkisi ile oluşan hür fikir ortamı, Kilise'nin artan mal varlıklarına halkın tepki göstermesi gibi hususlar Reform'un en önemli sebepleri olarak öne çıkmaktadır.¹¹

Reform seslerinin yükseldiği böyle bir ortamda, 15. yüzyılın sonlarına doğru Almanya'nın Eisleben kentinde dünyaya gelen Martin Luther'in, Papalığın Hristiyanlara günahlarının manevi kefareti karşılık endüljans belgeleri dağıtması, kurtuluşu sadece imanda gören düşünceleriyle eleştirip, bu eleştirilerini doksan beş maddelik bir manifesto (Doksan Beş Tez) olarak 1517 yılında Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asması ile Protestanlığın ilk kıvılcımı meydana gelmiştir.¹²

⁹ Ökten, 57-58.

¹⁰ Küçük-Tümer-Küçük, 376.

¹¹ Ali Erbaş, Hristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007, 70; Küçük, 42-43; Küçük-Tümer-Küçük, 376.

¹² Ali İsra Güngör, Evanjelikler, İlgî Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016, 43; Jacques Waardenburg, "Reform", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2007, C. 34, 530-533.

Protestan düşünce Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı ilkelerden daha önce fikri anlamda zaten başlamış olmasına rağmen Luther'in bu tezi uzun zamandır var olan rahatsızlığın, önceki tepkilere göre daha net bir şekilde dışa yansımaları olmuştur.¹³ Böylece Luther, Almanya'nın birleşmesinden önce birçok bağımsız devletin olmasının sağladığı özgür ortamın avantajıyla Almanya'da Protestan Reformunu başlatmıştır.

Bu ilk kıvılcım ile Luther'in siyasi ve toplumsal destek sağlaması ve Luteran Reformasyonun gelişmesine karşı koyamayan Katolik Kilisesi, başlangıçta Alman bir papazın eleştirilerini ciddiye almamışsa da daha sonra Luther ve reformuna cevabı oldukça sert olmuştur.

Papalığın oluşturduğu bir komisyon Luther'in yazılarını incelemiş ve onu Katolik Kilisesi'nin resmi doktrinlerini ihlal etmekle suçlamıştır. 1518 yılının Ekim ayında Augsburg'da, Roma kardinallerinden Cajetan¹⁴ (1469-1534) tarafından sorgulanan Luther, 95 maddelik tezinde ifade ettiği görüşlerini Augsburg Görüşmesi'nde de dile getirerek Roma ile ilişkilerinin daha da gerilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁵

Luther'e öğüt vererek yanlış düşüncelerinden vazgeçmesini sağlamak amacıyla yapılan Augsburg Görüşmesi'nde yargılanan, ama sözlerini geri almayan Luther 1519'da Papalık temsilcisi Johannes Eck (1486-1543)¹⁶ ile gerçekleştirilen Leipzig Görüşmesi'nde de kilise otoritesiyle Kutsal Kitap otoritesi arasında fark

¹³ Küçük-Tümer-Küçük, 376.

¹⁴ Thomas de Vio olarak da geçer kaynaklarda.

¹⁵ Christopher Spehr, Luther und das Konzil, Mohr Siebeck, Tübingen 2010, 72; Güngör, 43.

¹⁶ Dr. Johannes Mayer von Eck olarak da bilinen Johannes Eck, Protestan Reform'u döneminde yaşamış Katolik bir teologdur. Aynı zamanda Ingolstadt Üniversitesi rektörü olan Eck, Papalığın Almanya'daki en yetkin temsilcisidir. Protestan Reform'u döneminde Martin Luther, Andreas Karlstadt gibi Reform liderleriyle halka açık tartışmalar yapmıştır. (Daniela Blum, Der katholische Luther: Begegnungen-Prägungen-Rezeptionen, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 2016, 119-120.)

olduğunu öne sürmüştür. Bununla birlikte Kilise ve konsillerin otoritesi ve işlevine karşı sert eleştirilerini içeren ve Roma ile ipleri daha da geren bir tavır sergilemiştir.¹⁷

Bu tutumu neticesinde Luther'e karşı yeniden resmi bir soruşturma başlatılmış ve Haziran 1520'de dini yönden sapkınlık içeren düşüncelerinden vazgeçmesi için Luther'e altmış gün süre tanıyan Papalık Emirnamesi yayınlanmıştır. Ancak Roma'nın tavsiyelerini dikkate almayan Luther'in aforoz ile tehdit edildiği bu fermana tepkisi oldukça sert olmuştur. Öyle ki, Aralık 1520'de Papalık fermanını halkın gözü önünde yakıp tek otoritenin Kutsal Kitap olduğunu ifade ederek Roma'ya olan protestosunu açıkça ilan etmiştir.¹⁸

Nitekim meclislerde hesaba çekilen ve uyarılan Luther iddiasından vazgeçmeyince 3 Ocak 1521'de Katolik Kilisesi tarafından aforoz edilmiş ve aynı yıl yapılan Worms Meclisi'nde yasal hakları elinden alınmıştır. O dönemde Luteran olarak isimlendirilen Luther taraftarları da birçok cezaya çarptırılmıştır.¹⁹

Luther Roma'nın baskılarına rağmen öğretilerinin tutunabilmesi için din eğitimi ile uğraşırken ve Reform hareketinin siyasal etkileri de artarken, Alman prenslerin ve imparatorluğun girişimi ile Luther'in öncülüğünü yaptığı reformasyon sorununun çözümü için 25 Haziran 1526'da Almanya'nın Speyer kentinde bir meclis toplanmıştır. Ancak bu mecliste herhangi bir sonuca ulaşamaması sebebiyle 1529 yılında yenisi düzenlenmiş ve bu mecliste Luther yanlıları, onu hedefleyen bütün tutum ve kararları reddettiklerini ifade eden meşhur protestolarını dile

¹⁷ Bernhard Lohse, *Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und ihrem systematischen Zusammenhang*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1995, 134.

¹⁸ Erbaş, 54.

¹⁹ Hakan Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu* Protestanlık, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, 11,19-20; Güngör, 43.

getirmişlerdir.²⁰ Bu itiraz üzerine Luther ve taraftarları, Papa ve İmparator tarafından aforoz edilmiş ve “Protesto edenler, itiraz edenler, başkaldıranlar” anlamında “Protestan” olarak adlandırılmıştır.²¹

Speyer Meclisi sonuçlarından memnun kalmayan Katolik Kilisesi ve İmparatorluk, 1530’da Augsburg’da bir İmparatorluk Meclisi’nin toplanması kararına varmıştır. Burada Luteran öğretilerin bir sunumu ve inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi’nin sunulmasına rağmen herhangi bir birlik temin edilemeyip Katolik Kilisesi’nde yeni bir bölünmeye gidilerek bağımsız bir kilise, Protestan Kilisesi ortaya çıkmıştır. Nitekim Luther’in ölümünden sonra 1555’te İmparator, prensler ve reformcular arasında imzalanan Augsburg Din Barışı ile dinî bölünme resmîleşmiştir. 16. yüzyılda Martin Luther’in Roma Kilisesi’ne karşı başlattığı bu reform hareketi, bu tarihten itibaren siyasî irade tarafından tanınmış, yeni bir Hristiyan Grubu’nu oluşturmuş ve Katolik Kilisesi’nden ayrılmıştır. Ortodoksluktan sonra Protestanlığın da Katoliklikten ayrılması ile Hristiyan Batı Dünyasında başlıca üç ana grup ortaya çıkmıştır. Ancak Protestanlık, Katoliklikten ve Ortodoksluktan daha hızlı bir biçimde dünyanın her tarafında yayılmış ve farklı şekillerde isimlenmiştir. Almanya’da Luther Hareketini takiben İsviçre’de Ulrich Zwingli ve Fransa’da da Jean Calvin Hareketi görünmeye başlamıştır. Ancak bu Reform Hareketi’nin Luther, Zwingli ve Calvin taraftarları arasındaki ortak ismi “Protestanlık” olsa da Almanya’da “Evanjelik”; Fransa’da “Huguenot”; İsviçre, Hollanda ve İskoçya gibi ülkelerde “Reform Kilise” olarak isimlendirilmiştir.²²

²⁰ Küçük, 44-45; Küçük-Tümer-Küçük, 377.

²¹ Küçük-Tümer-Küçük-377.

²² Erbaş, 59; Küçük, 45; Güngör, 38-39; Küçük-Tümer-Küçük, 378.

D. GENEL OLARAK PROTESTANLIK

Martin Luther ve pek çok reformcunun öğretilerini içeren Protestan teolojisi, Ortodoks ve Katolik Kilisesi gibi Hristiyan teolojisinin temelini oluşturan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan Teslis ve İsa Mesih'in kefareti olarak ölüp tekrar dirilmesi inancını içermektedir.²³ Günümüz Protestan cemaatlerine baktığımızda sınırsız sayıda eğilim ve anlayış farklılığı göze çarpmaktadır. Bundan dolayı Protestan teolojisi konusunda genelleme yapmak güçtür. Fakat Protestanlığın kendi içinde çeşitlilik göstermesine rağmen Protestanlığın *sola fide* (sadece iman), *sola gratia* (sadece inayet) ve *sola scriptura* (sadece Kutsal Kitap) şeklinde adlandırılan üç ilkesi, Protestanlığı diğer kiliselerden ayıran temel farklılıktır. Bu ilkeler Protestanlığın temel ilkeleridir. Yani kurtuluş için sadece iman, sadece inayet ve sadece Kutsal Kitap yeterlidir.

Protestanlığın kurtuluş anlayışını ortaya koyan bu ilkelere hareketle, Protestanlar kurtuluşun yalnızca ilahi lütüf sayesinde gerçekleştiğini savunurlar. Protestanlar için kurtuluşu elde etmek için yerine getirilen manastır ibadetleri, çalışma ve ibadet gibi gayretler yeterli değildir. Bunlar Tanrı'nın iradesini görmezden gelmek olduğu için doğru değildir. Bu bağlamda asıl önemli olan Tanrı'nın inayeti ve buna karşılık gelen insanın imanıdır. Çünkü kalbinde imanı hisseden herkes imanlıdır ve kurtulacaktır. Protestanlığın bu görüşleri *sola gratia* ve *sola fide* ilkeleri şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte Protestanlar ilk günahın işlenmesinden sonra insan doğasının kendi kendine kurtuluşa ulaşamayacağına inandığından dolayı bunun insanı ancak günaha iteceğini savunur. Öyle ki, ilk günahın işlenmesinden dolayı insanın iradesi ve kabiliyetleri günahla kirlenmiştir.

²³ Hüseyin Köftürcü, Protestan Kiliselerin Müslümanlarla Diyaloga Bakışı (Almanya Örneği), A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, Ankara 2014, 22.

Bu sebepten dolayı tanrısal kurtuluşa ulaşmak için, iradeye dayalı ibadet ve davranışlar faydasızdır. Tanrısal kurtuluş ancak Tanrı'nın rahmetiyle sağlanan imanla mümkündür. Bu bağlamda sadece imanla aklanma düşüncesini kapsayan sola fide ilkesi Protestanlığın merkezi kavramı haline gelmiştir.²⁴

Bu ilkelerden sola scriptura, otorite olarak sadece Kutsal Kitap'ın kabul edilmesini içerir. Bu anlayışa göre Kutsal Kitap imanî hakikatin ve kurtuluşun tek kaynağıdır.²⁵ Katolik Kilisesi'nin iddia ettiğinin aksine insanı kurtuluşa götüren imanın kaynağı Papalık ve Kilise değil, Kutsal Kitap'tır. Bu anlayış doğrultusunda Reform öncesinde Hristiyanlar, ahlaki ve teolojik tartışmalarında, son hüküm olarak Papa ve konsilleri kabullenmek zorundayken, Reform teolojisi doğrultusunda Kutsal Kitap, Papa ve konsillerin yerine nihai otorite olarak belirlenmiştir.²⁶

Reformcular Kutsal Kitap'ı tek otorite olarak kabul eden anlayışlarından dolayı Katolik Kilisesi'nin başındaki Papa'nın otoritesinin yerine Kutsal Kitap'ı koymuştur. Böylece Katolik anlayışın aksine Protestanlık Kutsal Kitap'ı okuma ve anlama yetkisini kilise ve Papa'dan alarak bütün Hristiyanlara tanımıştır. Böylece kilise ve Papa merkezli olan Hristiyanlığın kutsal metin merkezli bir din durumuna gelmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda tüm Hristiyanlar tek otorite kabul edilen Kutsal Kitap'ı okuyup anlayabilsinler diye Kutsal Kitap'ın ve ayinlerin ana dilde yapılması sağlanmıştır.

Protestan teolojisi içerisinde bir diğer reform alanı sakramentlerle²⁷ alâkalıdır. Katolikler ve Ortodokslara göre sakramentlerin sayısı yedi iken, Protestanlık

²⁴ Köftürcü, 22.

²⁵ Küçük-Tümer-Küçük, 377.

²⁶ Güngör, 152.

²⁷ Sakramentler, Hristiyanlıkta kutsal gücün işareti ve tanrısal güçle karşılaşma olarak kabul edilen bazı sembolik davranışlar ve tanrısal işaretler için kullanılan kavramdır. Kelime olarak ise ayin veya inancın göstergesi için yapılan dini törenler olarak tanımlanır. Tarih boyunca Hristiyanlar arasında

bunlardan sadece Vaftiz²⁸ ve Evharistiya'yı²⁹ sakrament olarak kabul eder.³⁰ Konfirmasyon³¹, Günah İtirafı³², Son Yağlama³³, Rahip Takdisi³⁴ ve Nikâh³⁵ sakramentleri Protestanlar tarafından sakrament olarak kabul edilmez.

Netice itibariyle kendi içinde çeşitlilik göstermesine rağmen Protestanlığın önde gelen iki temel özelliğinden biri sadece Kutsal Kitap'ı kayıtsız şartsız otorite olarak kabulü, diğeri de kurtuluşun yalnızca ilâhî lütuf sayesinde gerçekleşeceğine yönelik inançtır.

farklı uygulamalar sakrament olarak icra edilmişse de 12. Yüzyılda yedi uygulama sakrament olarak kabul edildi. Bunlar: Vaftiz, Evharistiya, Konfirmasyon, Günah İtirafı, Son Yağlama, Rahip Takdisi ve Nikâh. (Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hristiyanlık", Dinler Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınevi, Ankara 2015, 158.)

²⁸ Vaftiz, suya dalma veya vücudun belirli kısımlarını yıkamak suretiyle "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh" adına yapılan bir ayindir. Hristiyanlığa giriş töreni olarak kabul edilen vaftiz ayini ile kişi "Asli Günah" başta olmak üzere tüm günahlarından arınarak "yeniden doğmuş" sayılır. (Eroğlu, "Hristiyanlık", 159-160.)

²⁹ Evharistiya (Ekmek-Şarap Ayini), Hristiyanların tamamına yakını tarafından uygulanan bir sakramenttir. Latince'de missa (mass, messe) şeklinde geçen Evharistiya, kilisenin kutladığı en eski sakrament olarak hristiyan ibadetinin temelini teşkil eder. Bu sakramentin bir fenomen olarak temel unsuru yemekte ortaya çıkar. Hz. İsa şâkirdleriyle yediği "son akşam yemeği"nde onlara bir parça ekmek ve bir kâse vererek ekmeğin kendi bedeni, şarabın da kendi kanı olduğunu söyler (Matta, 26/26-29; Markos, 14/22-25; Luka, 22/14-20). İşte bunu yâd etmek üzere rahip kutsadığı şarabı ve ekmeği ayinde bulunanlara verir. Böylece temsili bir yemek yenilmiş olur. (Eroğlu, "Ekmek-Şarap Ayini (Evharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar arasındaki Anlayış Farklılıkları", A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.39, Ankara 1999, 339-441; Mehmet Aydın, "Hristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2007, C. 17, 349)

³⁰ Küçük-Tümer-Küçük, 352, 379.

³¹ Konfirmasyon (Pekiştirme, Kuvvetlendirme), vaftizle gerçekleştirilen Kiliseye aidiyetin kuvvetlendirilmesi ve pekiştirilmesi adına yapılan bir ayindir. (Eroğlu, "Hristiyanlık", 161.)

³² Günah itirafı, kişinin vaftizden sonra işlediği günahın kötülüğünden kurtulmak ve vaftizin etkisini tekrar kazanmak amacıyla yapılan ayindir. Günahları bağışlama yetkisine sahip olan rahip, kilise adına o kişinin günahlarını affeder. Böylece Günah itirafı sayesinde tanrısal lütfu yeniden elde ederek Tanrı ile uzlaşmış olur. (Eroğlu, "Hristiyanlık", 164.)

³³ Son Yağlama, hastalıkta ve özellikle ölüm anında kişiyi rahatlatmak için yapılan ayindir. Bu Ayin, Papazların hastaların üzerine elini koyması, hasta için dua etmesi ve daha sonra kutsanmış yağı sürmei şeklinde icra edilmektedir. (Eroğlu, "Hristiyanlık", 165.)

³⁴ Rahip Takdisi, Kilise hiyerarşisinin üç üst merhalesinde bulunan diyakos, papaz ve piskoposların takdisi ayinidir. Bu görevler sadece tayinle değil, takdis ayiniyle verilir. Takdis, Piskopos tarafından sadece vaftiz olmuş kişiler için yapılır. (Eroğlu, "Hristiyanlık", 162; Küçük-Tümer-Küçük, 355.)

³⁵ Nikâh, iki kişinin anlaşmasının Kilise tarafından takdis edilmesi ve bu çiftin Kilisede "kutsal bağ" ile bağlanmasıdır. (Küçük-Tümer-Küçük, 377.)

BİRİNCİ BÖLÜM

AUGSBURG İTİKATNAMESİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ

Martin Luther'in 1517 yılında Wittenberg Kilisesi'ne 95 maddelik manifestosunu asması ile başlayan Protestanlık tarihi içerisinde 1518'de uzlaşma adına ilki yapılan Augsburg Meclisi'nden 1555'de Katolikler ve Luteranlar arasında barış antlaşmasının imzalandığı Augsburg Meclisi'ne kadar devlet içerisinde dini bölünmeye dair toplam 22 meclis toplanmıştır.³⁶ Araştırmamızın merkezinde yer alan 1530 Augsburg Meclisi bu sıralamada tam ortada, 11. sırada, yer almaktadır.³⁷ Bu bağlamda 1530 yılında gerçekleşen Augsburg Meclisi'ni incelemeye geçmeden önce 1517'den itibaren Augsburg İtikatnamesi açısından bu meclislerden önemli gördüklerimizle birlikte bazı gelişmelere konumuz bağlamında değinmek faydalı olacaktır.

A. 1521 ÖNCESİ GELİŞMELER VE WORMS FERMANI

1. 1518 Augsburg Görüşmesi

1517 yılında Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin kapısına Katolik anlayışı tenkit eden 95 maddelik bildirisini asması ile birlikte başlatılan tartışma, karşı eleştiri ve cevaplarla iyice kızışmıştır. Bu süreç içerisinde Luther ve Roma Katolik Kilisesi arasında yapılan görüşmelerin ilki 1518 yılında gerçekleşen Augsburg Görüşmesi olmuştur. Reformasyon tarihi açısından önemli bir dönüm

³⁶ 16. Yüzyılda toplam 35 meclis toplanmıştır. Bunların 22 si Protestanlık sonrası dini bölünmeye dair toplanan meclislerdir. 35 meclisten on ikisi Augsburg şehrinde gerçekleşmiştir. (Gunther Wenz, Herbert Immenkötter, *Im Schatten der Confessio Augustana*, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, Münster 1997, 29.)

³⁷ Wenz, Immenkötter, *Im Schatten der...*, 29.

noktası olarak tanımlanan bu görüşme, uzlaşma adına yapılan ilk görüşme olması sebebiyle araştırmamız açısından da büyük bir önem arz etmektedir. 12-14 Ekim tarihleri arasında Almanya'nın Augsburg şehrinde³⁸ Papalık elçisi Dominiken Kardinal Cajetan ile Luther arasında gerçekleşen bu görüşme, Bernhard Lohse'ye göre "16. yüzyılda, Luther ile Roma Katolik Kilisesi arasındaki temel sorunların ele alındığı uzlaşma çabaları arasında en önemlilerinden birini teşkil etmektedir".³⁹

Augsburg'da gerçekleşen görüşme, 1518 ilkbaharından itibaren, Curia Romana⁴⁰ olarak bilinen Papalık görevlileri tarafından yapılan incelemeler çerçevesinde yürütüldü. İncelemelerin neticesinde Luther'e 7 Ağustos tarihinde 60 gün içerisinde sorgulanmak üzere Roma'ya gelmesi yönünde çağrı yapıldı. Roma'ya çağırılan Luther ise bu durum karşısında o dönem Sakyonya Elektörü⁴¹ olan Prens Friedrich'den⁴² (1463-1525) sorgulanmasının tarafsız bir merci tarafından

³⁸ Spehr, 72.

³⁹ Bernhard Lohse, *Evangelium in der Geschichte. Studien zu Luther und der Reformation*, Vandenhoeck u. Ruprecht, Göttingen 1988, 48.

⁴⁰ Curia Romana, Vatikan'da Papa'nın kilise üzerindeki yetkilerinin gündelik kullanımına yardımcı olan çeşitli daireler olarak tanımlanır. (Lexikon für Theologie und Kirche, "Curia Romana", C. 7, Verlag Herder, Freiburg im Breisgau 1998, 1342.)

⁴¹ Elektör, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nda, imparator seçimine katılma hakkına sahip olan prens ya da piskoposlar için kullanılan tabirdir. 1335'deki Altın Ferman'la (Goldener Bulle) Kutsal Roma-Germen İmparatoru'nun seçiminde Papalığın yetkisi kaldırılmış ve federasyon benzeri bir uygulamaya geçilerek imparatorluk içinden yedi prens tayin edilerek bunlara Elektör Prens ünvanı verilmiştir. İmparatoru seçecek kişiler bunlardır. Böylece İmparator, Papalığı koruyup kollayan bir kurum olmaktan çıkıp, kendisini seçenlere bağlı kalan adeta göstermelik bir şahsiyet haline gelmiştir. (Ulrike Hohensee, Mathias Lawo v.d., *Die Goldene Bulle: Politik-Wahrnehmung-Rezeption*, C.1, Akademie Verlag, Berlin 2009, 202-204.)

⁴² "Bilge Frederick" lakabıyla ve III. Frederick olarak da bilinen Friedrich, 1486'dan itibaren 1525 yılında vefat edene kadar Saksonya Elektör Prensi olarak görev yapmıştır. Ayrıca Elektör Prens Friedrich yedi Elektör Prenslerden biri konumunda olması sebebiyle önemli bir konuma sahiptir. Prens Friedrich aynı zamanda Wittenberg Üniversitesinin kurucusudur. (Heinrich Theodor Flathe, "Friedrich III. der Weise", *Allgemeine Deutsche Biographie*, C.7, Duncker & Humblot, Leipzig 1877, 779-781.)

Almanya'da yapılması yönünde yardım talebinde bulunarak, Papa'ya karşı nüfuzunu kullanmasını istedi.⁴³

Diğer yandan Roma'ya çağrılan Luther'in sorgulanması için bölge idarecisi olan Elektör Prens Friedrich'den Luther'i Roma'ya teslim etmesi istenmiştir.⁴⁴ Ancak imparator seçme yetkisine sahip olmasıyla birlikte Papalık politikası açısından da önemli bir konuma sahip olan ve Papalığın halktan fazla vergi almasını ve asker toplamasını eleştiren Saksonya Elektör Prensi Friedrich, Roma ile karşı karşıya gelenlerin akıbetini iyi bildiği için Luther'in dinlenilmeden cezalandırılmayacağını ifade etmiş ve onu Roma'ya göndermeyeceğini bildirmiştir.⁴⁵

Nitekim Ağustos ayına doğru, maruz kaldığı baskılardan kendisini korumak için daha da kesin ifadelerle başvurmaya ve tezlerini daha da ayrıntılandırmaya başlayan Luther'e karşı Papalık görevlileri yürüttükleri çalışmaları hızlandırma yoluna gitmiş ve bunun neticesinde Luther, Johannes Tetzel (1460-1519) ve Johannes Eck gibi isimler tarafından heretik (sapkın) ilan edilmiştir.⁴⁶

Bu gelişmeler neticesinde o sırada Türklere karşı bir haçlı seferi düzenlemekle meşgul olan ve Prens Friedrich'in koruması altındaki Luther'i Roma'da sorgulayamayacağını anlayan Papa X. Leo (1475-1521)⁴⁷, 23 Ağustos tarihinde Augsburg Meclisi'nde Kardinal Cajetan'ı Luther'i sorgulaması için görevlendirir. Papa, Cajetan'a Luther ile yapacağı bu görüşme için adeta tam yetki verir. Cajetan'ın görevi Luther'i sorgulayıp sapkın görüşlerinden vazgeçmediği

⁴³ Ingetraut Ludolphy, Friedrich der Weise, Kurfürst von Sachsen 1463-1525, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1984, 383-486.

⁴⁴ Spehr, 70.

⁴⁵ Spehr, 71.

⁴⁶ Spehr, 71.

⁴⁷ Doğum adı Giovanni de' Medici'dir. 1513- 1521 yılları arasında Papalık yapmıştır. Protestanlığa karşı sert tutumuyla tanınan Papa ayrıca Martin Luther'i de aforoz etmiştir. (Christiane Zönnchen, Martin Luther und die Bannandrohungsbulle des Papstes Leo X. von 1520, GRÜN Verlag, Norderstedt 2006, 7.)

takdirde onu tutuklamaktır. Öyle ki, Cajetan'a ifade vermek için çağırılacak olan Luther'in görüşme talebini kabul etmesi ve görüşmede pişmanlık sergilemesi durumunda, onu tekrar Kilise cemaatine kabul etmesi yönünde, aksi takdirde, yani görüşlerinden vazgeçmemesi durumunda ise Luther'in zorla getirilmesi ve derhal tutuklanması yönünde yetki verilmiştir. Ayrıca Cajetan'a, Papa tarafından Luther'in görüşmeye hiç bir şekilde gelmemesi durumunda, Luther'i aleni bir şekilde sapkın ilan etme ve onu koruyan üst düzey yetkilileri cezalandırma yetkisi de verilmiştir.⁴⁸

Cajetan'ın Luther ile görüşme talebinden haberdar olan Elektör Prens Friedrich, Cajetan ile iletişime geçer. Aralarında gerçekleşen görüşmeler sonucunda, kardinal kendisine Luther'i tutuklayıp Roma'ya teslim etmeyeceğini, Almanya'da ifadesinin alınacağını bildirerek uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Luther'in Alman merciler tarafından sorgulanmayı kabul edip, görüşmeye kendi iradesi ile gelmesi durumunda ona bir hakim tavrıyla değil de bir baba şefkatiyle yaklaşacağını da teminatını vermiştir.⁴⁹ Bunun karşılığında Elektör Prens Friedrich yine de, Cajetan ile görüşecek ise muhakkak Luther'in emniyetinin sağlanması konusunda ısrarcı olmuş ve orada suçlamaların tam izahının yapılması, Luther'e kendini savunma fırsatının verilmesi ve bu görüşmeden kesin bir hüküm çıkmaması şartıyla Luther'i görüşmeye ikna edeceğini bildirmiştir.⁵⁰ Augsburg Görüşmesi'ne her iki tarafın isteklerini göz önünde bulundurarak baktığımızda, bu görüşmenin diplomatik bir uzlaşma olduğunu söylememiz mümkündür.

Friedrich ile Cajetan arasında yapılan görüşmeler sonrasında, Friedrich'in seçimlerdeki önemi dolayısıyla görüşmenin Almanya'da yapılması kararlaştırılmış

⁴⁸ Spehr, 71.

⁴⁹ Spehr, 72.

⁵⁰ Ökten, 81.

ve 11 Eylül tarihinde Papa tarafından Cajetan'a görüşmenin Almanya'da yapılması yönünde resmi bildiri ulaştırılmıştır.⁵¹

Nitekim Roma'ya gitmeyip cezalandırılmaktan kurtulan Luther, Friedrich'in de etkisiyle, Papa tarafından Luther'i sorgulamak için görevlendirilen Papalık elçisi Dominiken Kardinal Cajetan'a ifade vermek üzere arkadaşı Leonhard Beyer eşliğinde 7 Ekim tarihinde Augsburg'a gider.⁵² Birkaç gün istirahatin ardından 12 Ekim tarihinde üç gün sürecek görüşmelere başlanır.

Cajetan bu görüşmede, *"Luther'le tartışmak istemediğini, iyi niyetle geldiğini, amacının ona öğüt vererek yanlış düşüncelerinden vazgeçmesini sağlamak olduğunu"* belirtir.⁵³ Akabinde ise Luther'e üç istek yöneltir. Bunlar: pişmanlık duyup yanlışlarından vazgeçmesi, bu görüşlerini yeniden öğretmeyeceğine dair söz vermesi ve bundan sonra da benzeri bölücü faaliyetlerde bulunmamasıdır.⁵⁴ Ancak Luther burada ilk kez Kilise temsilcisi huzurunda ve resmi bir platformda papalığın otoritesini reddedip, bunun yerine Kutsal Kitap'ın otoritesini koyduğu düşüncesini savunarak, görüşlerinden aksi ispat edilmediği sürece vazgeçmeyeceğini ifade etmiştir. Böylelikle Reform tarihi içerisinde ilk uzlaşma çabası 3 gün süren tartışmanın ardından başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Luther'in fikirlerinden vazgeçmemesi sebebiyle Cajetan Papa'dan aldığı yetki ile Luther'in tutuklanıp Roma'ya götürülmesine karar vermiştir. Ancak öncesinde tutuklanmaya yönelik dedikoduların yayılması ile Luther tutuklanma korkusuyla Augsburg'dan kaçarak Wittenberg'e dönmüştür. Öfkeden deliye dönen Cajetan bunun üzerine Prens Friedrich'e Luther'in tutuklanması kararını bildirmiştir.

⁵¹ Spehr, 72.

⁵² Spehr, 76.

⁵³ Erbaş, 39.

⁵⁴ Ökten, 81.

Tutuklanma kararına rağmen Prens Friedrich Luther'i Papalığa karşı destekleyerek himayesine almıştır.

Bu arada bazı görüşlerinden vazgeçen, hatta Papa X. Leo'ya bir özür mektubu bile gönderen Luther, Papa'yı Kutsal Kitap'tan öne çıkardığı delillerle fikirlerinin doğruluğuna inandırabileceği kanaatindeydi.

2. 1519 İmparator Seçimi

Roma İmparatoru I. Maximilian'ın (1459-1519) tahtta olduğu dönemde gerçekleşen Augsburg Görüşmesi'nin üzerinden yaklaşık bir sene geçmesinin ardından, Augsburg İtikatnamesi'nin oluşumunda önemli bir pozisyona sahip olan Şarlken imparatorluk tahtına geçer. Şarlken, Kastilya Kralı I. Felipe ile Juana'nın oğludur. Şarlken Baba tarafından Kutsal Roma-Germen İmparatoru I. Maximilian ile Burgonyalı Marie'nin, ana tarafından da Aragon Kralı II. Fernando ile Kastilya Kraliçesi I. Isabel'in torunudur.⁵⁵ Hem Alman Habsburg, hem de Fransız ve İspanyol kanı taşıyan Şarlken, Maximilian'ın 12 Ocak 1519'da Avusturya'da vefat etmesi ile birlikte Fransa Kralı I. Fransuva (1494-1547) ile Şarlken arasında imparatorluk için amansız bir yarış başlar. Şarlken'in Almanya'daki destekçileri, adaylarının Alman asıllı olmasının sağladığı üstünlükten sonuna kadar faydalanırlar. Fugger Ailesinden⁵⁶ sağladıkları paralarla Alman elektörlerinin oylarını satın alıp,

⁵⁵ Alfred Kohler, Karl V. 1550-1558; eine Biographie, Verlag C. H. Beck, München, 1999, 29-31.

⁵⁶ Fuggerler 1367 yılından beri Almanya'nın Augsburg kentinde oturan Schwaben eyaletinin bir soylu ailesidir. Fugger Ailesi, 16. yüzyılın ticaret, sanayi, ve bankerlik alanında faaliyet gösteren tüm zamanların en önemli kapitalist şirketlerinden birini kurmuştur. (Carter Lindenberg, Avrupa'da Reform Tarihi, çev.: Özgür Umut Hoşafçı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2014, 99.)

Şarlken'in güçlü rakibi Fransa Kralı I. Fransuva karşısında imparator seçilmesini sağladılar.⁵⁷

Nitekim Şarlken 1516'da elde ettiği İspanya krallığının ardından 28 Haziran 1519'da Alman İmparatoru seçilerek Avrupa'daki en büyük imparatorluğun hükümdarı oldu.⁵⁸ Aynı zamanda Şubat 1530'da Bologna'da Şarlken'e Papa tarafından imparatorluk tacının giydirilmesi ile beraber Papa'nın elinden taç giyen son Kutsal Roma-Germen İmparatoru oldu. 26 Ekim 1520 yılında Aachen'daki katedralde resmi bir törenle Alman Krallık tacını giyen Şarlken, Kutsal Roma-Germen İmparatoru ilan edildi.⁵⁹

3. 1519 Leipzig Tartışması

Luther, 1518'de Augsburg'da yargılanıp sözlerini geri almamasının ardından ertesi yıl İngolstadt Üniversitesi rektörü ve papalığın Almanya'daki en yetkin temsilcisi olan Johann Eck ile endüljans⁶⁰ konusunda bir münazaraya katılır.

⁵⁷ Habsburglar, Maximilian'ın Marie'yle evlenmesinden sonra Fransa'nın karşısındaki en büyük güç ve tehlike kaynağı durumuna gelmişlerdi. Topraklarının Habsburglar tarafından Kuzeydoğudan Güneybatıya neredeyse yarı yarıya kuşatılmış olmasından büyük bir korku duyan Fransızlara ek olarak, güçlü bir hükümdarın boyunduruğu altına girmekten çekinen Alman Prensları da Şarlken'in imparator seçilmesine muhalefet ediyorlardı. Ama Şarlken'in destekçileri tehdit yoluyla olduğu kadar dağıttıkları büyük rüşvetlerin de yardımıyla onun, güçlü rakibi I Fransuva karşısında seçimi kazanmasını sağlamışlardı. (AnaBritanica, Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1994, C. 14, 270-271); Lindenber, 99; Kohler, Karl V. 1550-1558..., 150; Luies, Schom-Schütte, Karl V.: Kaiser zwischen Mittelalter und Neuzeit, Verlag C. H. Beck, München 2006, 49.

⁵⁸ Kohler, Karl V. 1550-1558..., 56.

⁵⁹ Alvarez Manuel Fernandez, Karl V. Herrscher eines Weltreiches. dt. TB-Ausgabe Heyne Biographie Nr. 69, Stuttgart/Zürich/München 1997, 29-43.

⁶⁰ Endüljans, Hristiyanlıkta işlenen günahlardan dolayı dünyada çekilecek cezanın belirli şartlar karşılığında kilise tarafından affedilmesi anlamında kullanılan bir terimdir. (Ömer Faruk Harman, "Endüljans", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C. 11, İstanbul 1995, 209.)

Almanya'nın Leipzig şehrinde gerçekleşen ve Leipzig Tartışması olarak tarihe geçen görüşme 27 Haziran ile 16 Temmuz 1519 tarihleri arasında gerçekleşir.⁶¹

Luther'in ve Reformun başlıca karşıtı olan Katolik teolog Johann Eck'in Luther ile yaptığı bu münazara, iki teoloğun arasında gerçekleşen ilk yüzleşme olması sebebiyle araştırmamız açısından önemlidir. İkili arasında gerçekleşen bu münazarayı Eck'in 1530 Augsburg Meclisi'nde Luther'i ve yandaşlarını sapkın ilan ederek sergilediği tutumunun ilk aşaması olarak değerlendirmemiz mümkündür. Bu bağlamda, 1530 tarihinde Augsburg Meclisi'nde Eck'in ortaya koyduğu tavrını daha iyi kavrayabilmek adına bu münazaraya değinmek faydalı olacaktır.

Papa'nın imparatorluk seçimleri telaşından faydalanarak biraz zaman kazanan Luther, hala papalık görevlileri tarafından yargılanmak üzere Roma'ya götürülmek isteniyordu. Bu amaca dönük olarak Johann Eck Luther'i Temmuz 1519'da Leipzig'te yapılacak olan bir tartışmaya davet etti. Luther, Eck'in bu çağrısına olumlu cevap verdi ve 27 Haziran ile 16 Temmuz tarihlerinde aralarında ağır bir tartışma gerçekleşti.

Herkesin kafasında Eck, Luther'e sanki gününü gösterecek gibi bir düşünce vardı. Çünkü Eck, Ortaçağ bilginlerini, Luther'den çok, Luther ise, Kutsal Kitap'ı Eck'den çok daha fazla biliyordu. Eck, tüm bu tartışma boyunca Luther'i çok radikal ya da beklenmeyen bir şeyi söylemesi için kışkırtmaya çalışıyordu. Nitekim Luther'in Papa'nın da hata yapabileceğini söyletmesi ile hedefine ulaşmış oldu.⁶²

Luther bu tartışmada Kilise otoritesiyle Kutsal Kitap otoritesi arasında fark olduğunu ileri sürmüş, Papa, Kilise ve konsillerin otoritesi ve işlevine karşı sert

⁶¹ Wilhelm Borth, *Luthersache (Causa Lutheri) 1517-1524. Die Anfänge der Reformation als Frage von Politik und Recht*, Historische Studien Heft, 414, Matthiesen Verlag, Lubeck und Hamburg 1970, 65; Lohse, *Luthers Theologie in...*, 134.

⁶² Ökten, 85.

eleştirilerini içeren bir tavır sergileyerek, Katolik Kilisesi'nin öğretilerinden ne kadar çok uzaklaştığını ortaya koymuştur. Luther'in bu tartışmadaki papalık karşıtı söylemlerine en fazla ilgiyi, Roma Katolik Kilisesi'nin dini ve dünyevi uygulamalarından şikâyetçi olan Alman prensler ve halk göstermiştir. Bu nedenle Luther'e siyasi idarecilerin ve halkın desteği hızla artmıştır. Roma Katolik Kilisesi'nin ise Luther'le ve reformuna cevabı oldukça sert olmuştur. Papalığın oluşturduğu bir komisyon Luther'in yazılarını incelemiş ve onu Katolik Kilisesi'nin resmi doktrinlerini ihlal etmekle suçlamıştır. Bu sebeple 15 Haziran 1520'de kendisine, dini yönden sapkınlık içeren düşüncelerinden vazgeçmesi için altmış gün süre tanındığını, aksi takdirde Hristiyan cemaatinden dışlanıp aforoz edileceğini bildiren *Exsurge Domine* olarak tanımlanan papalık emirnamesi gönderilmiştir. Ancak Luther bu Papalık Fermanı'nı 10 Aralık 1520'de halkın gözü önünde yakarak Roma'ya olan protestosunu açıkça ilan etmiş ve Roma'dan özgürce karar verebilecek bir konsil toplanmasını talep etmiştir.⁶³ Ancak bu haberin Roma'ya ulaşması ile beraber, *Decet Romanum Pontificem* adlı yeni bir emirnamenin yayınlanması ile Luther 3 Ocak 1521'de Katolik Kilisesi tarafından kesin olarak aforoz edilmiştir.⁶⁴

4. 1521 Worms Meclisi ve Worms Fermanı

Şarlken'in imparatorluğu altında gerçekleştirilen Worms Meclisi hem Şarlken tarafından düzenlenen ilk meclis olması hem de o zamana kadar meclislerde genelde siyasi meselelerin yoğun bir şekilde ele alınmasının yanı sıra dini bir mesele olan "Luther sorununun" da meclisin merkezinde yer alması da konu edilmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Worms Meclisi öncesinde Luther'in

⁶³ Lindenberg, 99.

⁶⁴ Olgun, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu..., 23; Wenz, Immenkötter, Im Schatten der., 29- 33.

Reformasyonu konu edilmiş ve tartışılmış olsa da, Worms Fermanı'nın uygulanamaması ile Reformasyon zamanla siyasi bir mesele boyutunu almış ve sonraki meclislerde merkezi rol oynamaya başlamıştır.⁶⁵ Bu bağlamda Worms Meclisi'ne ve Worms Fermanı'na kısaca değinmek istedik.

Papa X. Leo tarafından, 1521'de resmen aforoz edilmesine rağmen Luther kendisinin adil bir duruşma yapılmadan mahkûm edilmesine itiraz etmiştir. O zamanlar politik otoritelerin Kilise'nin verdiği cezaları infaz etmekle yükümlü olmalarından dolayı, aynı yılın Nisan ayında İmparator Şarlken Luther'i ifade vermek üzere Worms Meclisi'ne çağırmıştır. Bunun üzerine Luther 2 Nisan 1521 tarihinde, Wittenberg'den Worms'a doğru yola çıkmıştır. Yolda Erfurt, Eisenbach, Gotha ve Frankfurt'ta vaazlar vermiştir. Wittenberg'den Worms'a kadar 15 gün süren bu yolculuğu adeta bir zafer geçidine dönüşmüş ve 16 Nisan'da Worms'a büyük bir kalabalık eşliğinde girmiştir. Öyle ki, halk onu desteklemiş ve her yerde insanlar onu görmek istemişlerdir.⁶⁶

Papa'nın isteği üzerine, Alman İmparatoru Şarlken tarafından toplanan Worms Meclisi'nde 17 ve 18 Nisan tarihinde imparatorun, prenslerin ve papalık elçisinin karşısında sorgulanan Luther'e kendisine ait bir dizi kitap sunulmuş ve Luther'e Johann Eck tarafından iki soru yöneltilmiştir.⁶⁷ Birinci soru, bu kitapların ona ait olup olmadığı, ikincisi soru ise, eserlerin ona ait olması durumunda, yazılarda yer alan düşüncelerinde sabit olup olmadığıdır. Birinci soruya, yazıları kendisinin kaleme aldığı cevabını verirken, ikinci sorunun cevabı için bir gün düşünmek için müsaade istediğini belirtir. Ertesi gün tekrar imparatorun huzuruna getirilen Luther

⁶⁵ Priv.-Doc. Dr. Armin Kohnle, Religionsfrage auf den Reichstagen von 1526 und 1529, Pfälzisches Pfarrerberblatt: http://www.pfarrerblatt.de/text_31.htm

⁶⁶ Ökten, 81.

⁶⁷ Sunulan kitapların yer aldığı liste bugün Vatikan arşivinde muhafaza edilmektedir.

umduğu söz hakkını alamamakla birlikte kendisinden kitaplarındaki heretik fikirlerinden vazgeçmesi istenmiştir.⁶⁸ Luther ise kilise mensuplarının ve imparatorun dikkatli bakışları altında kendisinin hatalı olduğu Mukaddes Kitap'tan deliller sunularak ispat edilmedikçe sözünü geri almayacağını bildirmiştir. Ayrıca fikirlerini cesaretle savunarak şöyle söylemiştir:

"Kutsal metinler ve akıl yoluyla ikna edilmediğim sürece papalar ve konsillerin otoritelerini kabul edemem. Zira bunlar kendi aralarında çelişmektedir ve benim vicdanım da sadece Tanrı'nın sözüne bağlıdır. Bu sebeple hiçbir görüşümden dönmüyorum. Çünkü kişinin vicdanına rağmen yazdıklarını inkâr etmesi doğru ve güvenilir olmaz. Tanrı yardımcım olsun."⁶⁹

Bu ve benzeri sözleriyle fikirlerinden vazgeçmeyeceğini büyük bir cesaretle savunan Luther'in bu tutumu dolayısıyla meclis Worms Fermanı'nı çıkmıştır. Yayınlanan Ferman ile suçlu ilan edilen ve yazıları yasaklanan Luther'in hayatı artık adeta tehlikedeydi. 6 Mayıs 1521 tarihinde ilân edilen Worms Fermanı'yla Luther'in durdurulması gerektiği ve ona yardım edenlerin hapsedileceği ilân edildiğinde olaylar hiç beklenmedik bir şekilde gelişti. Worms'dan ayrılan Luther dönüş yolunda Saksonya Elektörü Prens Friedrich tarafından himaye altına alındı ve 1522 yılına dek gözden uzak bir yerde bulunan Wartburg Şatosu'nda saklandı.⁷⁰

Luther yerleştiği Wartburg'da İncil'in Almancaya tercümesi ile uğraşırken Wittenberg'te de önemli değişiklikler olmuş ve ayinler Almanca yapılmaya

⁶⁸ Bernd Moeller, Luther-Rezeption. Kirchengeschichtliche Aufsätze zur Reformationgeschichte, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 2001, 122-123. Ökten, Hristiyanlıkta İnançın..., 87.

⁶⁹ Heinz Schilling, Martin Luther. Rebell in einer Zeit des Umbruchs, C.H.Beck, 714 Seiten, Dt. Reichstagsakten, Jüngere Reihe, Bd. II, n. 80, 581-582.

⁷⁰ Ökten, 87.

başlanmıştır. Daha sonra Luther hakkındaki yasaklamalar kaldırılmış ve o da Wittenberg'e dönerek kilisede vaaz vermeye başlamıştır.

B. 1521 SONRASI GELİŞMELER VE BİRİNCİ SPEYER MECLİSİ (1526)

1520'den itibaren, özellikle Worms Fermanı ile beraber, Luther ve Reform hareketi meclis toplantılarının temel odak noktası haline dönüşmüştür. Bununla birlikte Worms Fermanı'nın uygulanması, sonraki meclislerin ana problematiği haline gelmiştir. Luther davası artık dinsel olmaktan çıkarak siyasal bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Reform hareketinin Augsburg Meclisi'ne kadar süre gelen zamanda, bu dönüşümü kronolojik olarak göz önünde bulundurmamız faydalı olacaktır.

1. Nürnberg Meclisleri (1522-1524)

Luther Worms Meclisi sonrası saklandığı Wartburg'daki mecburi ikametgâhından 6 Mart 1522 tarihinde ayrılarak Wittenberg'e geri dönmüş ve "Oruç Vaazlarıyla (Fastenpredigten) aşırıya kayan Reformasyon hareketini sakinleştirici bir söylem kullanarak daha ılımlı bir şekle sokmaya çalışmıştır. Luther'in tutuklu bulunduğu süre zarfında Reformasyon hareketi ivme kazanmış ve çeşitli gelişmelerle birlikte, Reformasyon hareketinin teolojik temelleri de gitgide atılmaya başlanmıştır.

Luther'in Wittenberg'e geri dönüşü her ne kadar tehlike arz etse de, devam eden süreçte 1522 ile 1523 yılları arasında toplanan üç Nürnberg Meclisi'nden, İkinci Nürnberg Meclisi'nde Luther'in özgürlüğüne dair önemli adımlar atılmıştır. Öyle ki, Nürnberg'de toplanan ikinci mecliste, yoğun müzakereler neticesinde

Luther'in aforozunu ve tutuklanma emrini, bir başka mecliste ele almak üzere geri çekmiştir. Böylece bir nevi Luther'in başarısı tasdik edilmiştir.⁷¹

İkinci Nürnberg Meclisi'nin ardından, 1524 yılında Üçüncü Nürnberg Meclisi toplanır. Önceki mecliste, Worms Fermanı'nın uygulanmasının mümkün görülmediği kararı alınmış iken, Üçüncü Nürnberg Meclisi'yle, Worms Fermanı'nın uygulanması kararı yinelenir. Bununla birlikte İkinci Nürnberg Meclisi'nde, özellikle Luteran yöneticiler tarafından, Luther meselesinin ele alınması için yapılması istenilen ulusal meclis ile alakalı tarih ve yer netleştirilir. Meclisin 11 Eylül 1524 tarihinde Speyer'de yapılmasına karar verilir. Fakat her ne kadar Üçüncü Nürnberg Meclisi'nde Worms Fermanı'nın uygulanması yönünde karar alınmış olsa da, Reform hareketi bu süre zarfında o denli güçlenmiştir ki Luther'in tutuklanması artık pek mümkün görünmemektedir.⁷²

Meclisin sonlandırılması ile birlikte 11 Kasım'da Speyer'de yapılacak olan meclis için de hazırlıklara başlanır. Başta Heidelberg Üniversitesi'nden olmak üzere, Luther'in öğretilerinin ne kadarının Katolik Kilisesi öğretilerine uygun olduğunun, ne kadarının uygun olmadığına detaylı bir şekilde mecliste sunulması için bir rapor hazırlanması istenir. Bu raporda olumlu ve olumsuz hususların zikredilmesi ön görülmüştür. Bu bağlamda istenilen raporu hazırlamak için üniversitede bir bilirkişi komisyonu kurulur.⁷³ Ancak hazırlıklar tam hızla sürerken, Eylül ayının sonlarına doğru Şarlken'in 15 Temmuz tarihinde Burgaz'da hazırlanan Fermanı ile hazırlıklar son bulur. Sert bir üslupla son meclis kararı sonuçlarında Worms Fermanı'ndan uzaklaşıldığı düşüncesini dile getiren Şarlken, din meselesi ile ilgili konsillerin

⁷¹ Borth, 140.

⁷² Borth, 149; Max Lackmann, *Katholische Einheit und Augsburger Konfession*, Verlag Styria, Graz 1959, 47.

⁷³ Eduard Winkelmann, *Urkundenbuch der Universität Heidelberg*, C. 1, Heidelberg 1886, 78.

yasaklandığını ve Speyer Meclisi'nin de yapılmayacağını açıklar. Worms Fermanı'na uyulması İmparator tarafından yinelenirken, Speyer Meclisi ile din sorununun teolojik boyutta ele alınıp üstesinden gelinmesi yönündeki adım gerçekleşmemiş olur.⁷⁴

Sonraki senelerde, Nürnberg Kurulu'nun Luther'den kitap yayınlamamasını istemesi ve Katolik doktrini dışındaki vaazlarını yasaklamış olmasına rağmen, Luther yazmaya devam etmiş, yazı ve vaazlarıyla, öğretileri geniş kitlelere ulaşmaya başlamıştır. İnsanlara Kutsal Kitap'ı duyurmayı ve açıklamayı önemli bir görev olarak gören Luther, özellikle 1522 ile 1524 yılları arasında vaaz vermeye yoğunlaşmış ve tüm Orta Almanya'da çeşitli vaazlar gerçekleştirmiştir.

2. Köylü İsyanı (1524-1526)

1524, Almanya'da karışıklıkların yaşandığı bir yıldır. Birçok prenslikten oluşan ve dağınık bir yapıya sahip Almanya'da prenslerin toprak gelirlerinden fazla para alma istekleri, yine kilisenin para istekleri, şövalyelerin yağmalamaları ve Luther'in Reform düşüncesindeki çiftçiye ve köylüye bakışı, köylü isyanı için önemli nedenlerden olacaktır. Bu ve benzeri sebepler ışığında çok geçmeden köylüler Luther öğretileri doğrultusunda ekonomik koşullarının düzeltilmesi istemiyle on iki maddelik bir manifesto ilan ederek ayaklanmayı başlatmışlardır. İlan edilen manifesto ile rahiplerin yemin zorunluluğu ve kutsal resimlere tapınma kaldırılıyor, din adamlarının evlenebileceği ilan ediliyordu. Bunun dışında kendi papazlarını seçme hakkının cemaatlere verilmesi, ölüm vergisinin kaldırılması, Hristiyanlık

⁷⁴ Udo Wennemuth, 450 Jahre Reformation in Baden und Kurpfalz, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2009, 32.

temeline dayalı bir köylü cemaatinin ya da cemiyetinin tesis edilmesi ve sınıf ayrımının ortadan kaldırılması gibi hedefler de manifestoda yer alıyordu.⁷⁵

Yaşanan köylü isyanı ile siyasal idare konusundaki fikirlerini de ortaya koyma imkânı bulan Luther, köylü isyanı ile köylülerin sorunlarını görmüş, idarecilere telkinlerde bulunmuştur. Ancak isyan çığırından çıkıp her yerde kan akmaya başlayınca, ayaklanmaya karşı gelmiştir. Luther, köylüleri isyanı bırakmaya çağırmış ve vaazlarında söz konusu ayaklanmaların bu kadar şiddet dolu olmasına karşı çıkmıştır. Bu sebeple Luther isyancıların haklılıklarını yitirdiklerini söyleyerek idarenin yanında yer almış ve isyancıların cezalandırılmasını istemiştir. Hatta *Wider die räubischen und mörderischen Rotten der anderen Bauern* (Çalan ve Adam Öldüren Öteki Köylü Sürülerine Karşı) ismini veridiği köylülerin aleyhine bir kitap yazmıştır.

Nitekim isyan 1525 yılında ancak prenslerin güçlerini birleştirmesiyle bastırılmıştır. Ayaklanma Frankenhausein'de bir çatışmada 50 bin kadar köylünün öldürölmesiyle ve köylülerin lideri konumundaki, Wittenberg'te eğitim almış bir ilahiyatçı olan, Thomas Münzer'in (1488-1525) idam edilmesi ile son bulmuştur.⁷⁶ Böylece Luther köylüler nazarında kısmen itibarını kaybederken, idarenin yanında yer alarak prensler nazarında etkinliğini iyice artırmıştır.

3. Birinci Speyer Meclisi (1526)

Kutsal Roma İmparatorluğu bünyesinde Speyer'de toplam 50 İmparatorluk Meclisi toplanmıştır. 16. yüzyılda Speyer'de toplanan 30 meclisten ikisi Reform tarihi ve araştırmamız açısından büyük önem arz etmektedir ki *Protestan* terimi de

⁷⁵ Rainer Wohlfeil, *Der Bauernkrieg 1524-26: Bauernkriege und Reformation*, Nymphenburger Verlag-Handlung, München 1975, 7-15.

⁷⁶ Laurenz Müller, *Diktatur und Revolution: Reformation und Bauernkrieg in der Geschichtsschreibung des "Dritten Reichs" und der DDR*, Lucius & Lucius Verlagsgesellschaft, Stuttgart 2004, 331.

burada toplanan meclislerden birinde alınan bir karar sonucu doğmuştur. Reform tarihinin hem politik hem teolojik hem de tarihsel gelişimi açısından büyük önem arz eden bu meclislerde alınan kararlar aynı zamanda dinsel tartışmaları ciddi anlamda başlatan etken olma özelliğine de sahiptir.

1519'da Leipzig'de Papa'nın üstünlüğüne karşı çıkıp devam eden itirazları sonucu 3 Ocak 1521'de Papalık tarafından aforoz edilen Luther'in, aynı yıl yapılan Worms Meclisi'nde yasal hakları elinden alınmıştır. Bu gelişmeler ile beraber Reform hareketinin siyasal etkileri artarken 25 Haziran 1526'da Almanya'nın Speyer kentinde bir meclis toplanmıştır. Bu meclisin toplandığı sıralarda imparatorluk sınırları, Osmanlı ordusunun yaklaşan tehdidi altındadır.⁷⁷

25 Haziran - 27 Ağustos tarihleri arasında Speyer'de toplanan meclis, ülke dışında meşgul olan Şarlken'in meclisi yönetmesi için kedisine vekâlet verdiği kardeşi I. Ferdinand'ın (1503-1564) huzurunda gerçekleşti.⁷⁸ Açılış konuşması esnasında Türk ordularının tehdidi altında olan toprakları için destek talep eden I. Ferdinand'ın bu talebi karşısında başta Hessen Prensi I. Phillip (1504-1567) ve Saksonya Elektörü Prens Johann (1468-1532)⁷⁹ olmak üzere bazı bölge yöneticileri önce dini sorunların ele alınması hususunda ısrarcı oldular.⁸⁰

⁷⁷ Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Nüve Kültür Merkezi, Konya 2005, 458.

⁷⁸ İmparator Şarlken 1521 yılının sonlarından itibaren süregelen savaşlar ve farklı sorumlulukları dolayısıyla 9 yıl boyunca çoğunlukla ülke dışında bulunduğundan meclislerden uzak kalmıştır. Bu süre zarfında gerçekleşen meclisleri yönetmesi için vekâlet vererek kardeşi I. Ferdinand'ı görevlendirmiştir. I. Ferdinand Şarlken'in kendisinden sonra İmparator olarak tahta geçen küçük kardeşidir. Habsburg Hükümdarlığını sahip olduğu Avusturya Arşidükü unvanıyla kendisinden büyük olan kardeşi V. Karl ve İspanya Kralı'nın emir ve buyruğuyla yönetti. I. Ferdinand 1521-1564 den beri Avusturya Arşidükükalığı'nın arşidüküydü. Üvey kardeşi II. Lajos ölümünden sonra Bohemya ve Macaristan'ı Kral olarak yönetti (1526-1564). Şarlken kendi isteğiyle 1556 yılında görevinden ayrıldığında, I. Ferdinand Kutsal Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı haline geldi. (Alfred Kohler, Ferdinand I. 1503-1564: Fürst, König und Kaiser, Verlag C. H. Beck, München 2003, 13-17.)

⁷⁹ Elektör Prens Johann, kendisinde önce Saksonya Prensi olan Prens Friedrich'in kardeşidir. 1525 yılında Friedrich'in vefatı üzerine tahta geçer ve 1525-1532 yılları arasında vefatına kadar Saksonya

Katı bir Katolik ve Reform karşıtı olan I. Ferdinand, Şarlken'den Worms Fermanı'nda yer alan kararların ve bununla birlikte Luther'in eserlerinin çoğaltılması yasağının hafifletilmesi yönünde bir talimat aldı. Nitekim aradan bir ay geçmeden, Şarlken'in Worms Meclisi ile ilgili kararını dayatmayıp gevşetmesi yönündeki talimatına uygun olarak, artan "Türk tehlikesi" karşısında mecburen uzlaşma yoluna gitmek zorunda kaldı ve Reform Kiliseleri'nin önünü açacak bir karar ile meclisi kapattı.⁸¹ Öyle ki, meclisin görüş birliği ile Worms Fermanı, İmparatorluk içinde uygulanamayacaktı ve genel bir meclis toplanana kadar her prens kendi bölgesinin dinini belirleme hakkına sahip olacaktı.⁸² Her bölge ve şehir böylelikle kendi işlerinde yasal yetkiye sahip oluyordu. Meclis kararının dördüncü maddesine göre prensler ve yöneticiler Tanrı ve İmparator'a uygun, vicdanlarının el verdiği şekilde yaşayacak ve yönetecektir. Bu maddeye göre, Worms Fermanı kararlarının uygulanıp uygulanmayacağına da kendi vicdanlarına göre karar verme özgürlüğünü elde etmiş oluyorlardı. Bunun karşılığında Türk ordusu ile mücadele eden Macaristan'a 24 bin kişilik ordu ile destek verilmesi kararlaştırıldı.⁸³

Worms Fermanı'nın uygulanmasını arzu eden Şarlken, siyasi etkenler sebebiyle Luteran prensler ile uzlaşma yoluna gitmek zorunda kaldı. Bu şekilde kendisinden Luteran Reformu desteklemesini isteyen Alman prensler ile geçici olarak anlaşma sağlamasına rağmen, her bir prensin Protestanlığa karşı kendi

Preni olarak kalır. (Ernst von Braun, Die Stadt Altenburg in den Jahren 1350-1525, Hinsdorff'sche Hofbuchhandlung, Altenburg 1872, 127.)

⁸⁰ Christian Baufort-Spotin, Ferdinand I.: Herrscher zwischen Blutgericht und Türkenkriegen, Kulturamt der Stadt Wiener Neustadt, Wien 2003, 131-132; Kohler, Ferdinand I. 1503-1564..., 11-13

⁸¹ Vilmos Vajta, Die evangelisch-lutherische Kirche- Vergangenheit und Gegenwart, Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart 1977, 41.

⁸² Bernhard Lohse, Das Augsburger Bekenntnis von 1530 damals und heute, Chr. Kaiser Verlag, München 1980, 86.

⁸³ Meclisin bitiminden iki gün sonra, yani 29 Ağustos tarihinde Macaristan Krallığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında gerçekleşen Mohaç Savaşı, ağır bir Macar yenilgisi ile sonuçlanmıştır. (Osman Yavuz Saral, Kaybettiğimiz Rumeli, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1975, 93-94.)

siyasetini geliştirmesi kararının alındığı hayati öneme sahip Speyer Meclisi'ne katılmaması, pek çok kralın risk alıp Protestanlığı resmi din olarak kabul etmeleri için gerekli cesareti toplamasına yol açmıştır.⁸⁴

C. 1526 SONRASI GELİşMELER VE İKİNCİ SPEYER MECLİSİ (1529)

1. Augsburg İtikatnamesi'ne Kaynaklık Eden Metinlerin Oluşumu:

Marburg ve Schwabach Hükümleri

İtikatname'nin hazırlanmasında Melanchthon, yıllarca süren teoloji çalışmaları ve kişisel deneyimlerinin dışında, bütün Protestanların kabul edebileceği ve Luteran Kiliselerin temel öğretisini oluşturan iman açıklamasının meydana gelmesinde Augsburg İtikatnamesi'nin öncesinde hazırlanan Luteran iman esaslarından da yararlanmışır. Bu bağlamda 1529 senesinde gerçekteşen İkinci Speyer Meclisi'nin yanı sıra, iki bölümden oluştan itikatname metninin özellikle birinci bölümüne kaynaklık eden Marburg ve Schwabach Hükümleri olarak bilinen metinlerin, Speyer Meclisi'nden az bir zaman sonra kaleme alınmış olmaları dolayısıyla bu bölümde zikredilmesi araştırmamız açısından önemlidir.

Augsburg İtikatnamesi açısından önem arz eden bu metinlerle ilgili daha geniş bilgi çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan "İtikatnameye Kaynaklık Eden Metinler" başlığı altında yer almaktadır.

⁸⁴ Emrah Naki, İki savaş arası İspanya-Osmanlı ilişkileri (1521-1588): Büyük kopuş, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış Doktora tezi, Ankara 2015, 17; Vajta, 41.

2. Türk Tehlikesi

İmparator Şarlken'in Augsburg Meclisi'ni toplamasının ardında yatan temel sebeplerden biri artan “Türk tehlikesi” idi. Bu bağlamda 1529 yılında Viyana sınırına kadar dayanan Türk tehlikesine burada yer vermek istedik. Şarlken'in 28 Ocak 1519'da henüz 19 yaşındayken Kutsal Roma İmparatoru seçilmesinden bir yıl sonra, Batıda *Muhteşem* lakabıyla anılacak olan Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı tahtına cülus etti. 1516'da İspanya tahtına çıkan ve 1519'da ise Kutsal Roma İmparatoru seçilen Şarlken ile 1520'de Osmanlı tahtına çıkan Kanuni Sultan Süleyman'ın Akdeniz ve Doğu Avrupa'daki rekabeti, her iki hükümdarın uzun süre tahtta kalmaları bakımından dünya tarihinin en çok üzerinde çalışma yapılan konularındandır.

Öyle ki 1520'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı tahtına çıkmasından sonra güçler dengesi bozulmuş ve Osmanlı'nın Avrupa üzerindeki baskısı artmıştır. Kanuni yalnızca I. Ferdinand'ın egemenliği altında bulunan topraklar için değil, aynı zamanda Habsburg Hanedanı'na⁸⁵ bağlı topraklar için de bir tehlike oluşturmuştur.

Şarlken'in İspanya tahtına çıkmasından beri Habsburg hanedanının denizlerdeki başlıca rakibi durumunda olan Osmanlı, Mohaç Savaşı'nı⁸⁶ izleyen

⁸⁵15. yüzyıldan başlayarak I. Dünya Savaşı'nın (1914-1918) sonunda Avusturya Macaristan İmparatorluğunun parçalanmasına kadar, yaklaşık 500 yıl Avrupa'da hüküm süren krallık ailesidir. Büyüyen imparatorluk topraklarının yönetimi güçleşince Hollanda, İspanya ve İtalya'daki topraklar ile sömürgelerin yönetimi 1519'da Kutsal Roma Germen imparatoru olan Şarlken'e, Avusturya, Bohemya ve Macaristan ise, küçük kardeşi Ferdinand'a (sonradan İmparator I. Ferdinand) bırakıldı. Yani Şarlken Kutsal Roma İmparatoru olmasının yanı sıra Habsburg Hanedanı üyesi ve temsilcisiydi. (Wilfried Seipel, Georg Johannes Kugler, Kaiser Ferdinand I.: 1503-1564. Das Werden der Habsburgermonarchie: Kunsthistorisches Museum, Kunsthistorisches Museum Wien, Wien 2003, 77-78.)

⁸⁶ 29 Ağustos 1526'da, Osmanlı İmparatorluğu ve Macaristan Krallığı orduları arasında meydana gelen ve Macaristan'ın büyük bölümünün Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle sonuçlanan savaştır. Savaş, Habsburg'larla yakınlaşan Macaristan'ı, kendisine yönelik tehdit olarak gören Osmanlı Devleti'nin, bu konudaki endişelerini giderecek taleplerini içeren anlaşma girişimlerinin sonuçsuz kalması üzerine, askeri güç kullanma kararı almasının sonucudur. (Saral, 93-94.)

dönemde karada da bu hanedanın karşısında en önemli tehdit durumuna geldi. Şarlken, Hristiyan dünyasının imparatoru sıfatıyla en önemli görevinin bu tehlikeyi savuşturmak olduğunu görmekle birlikte, Batı Avrupa’da karşı karşıya olduğu sorunların ağırlığı nedeniyle bu tehdide karşı koymakta pek de muvaffak olamamıştır.

Doğuda devam eden Türk ilerleyişi neticesinde Kanunî Sultan Süleyman’ın orduları 1529’da Viyana kapılarına kadar ulaşmıştı. Ayrıca daha önce Fransa Kralı I. François’nın Şarlken tarafından esir tutulduğu sırada İstanbul’a gelen Fransız elçisi Jean Frangepani tarafından Ağustos 1525’de Osmanlı’ya iletilen yardım talebini Kanunî geri çevirmeyince ilk kez başlayan Osmanlı-Fransa ittifakıyla Fransa, İspanya’ya kaptırdığı topraklarını yeniden ele geçirme ve koruma fırsatını geri tepmemiştir.⁸⁷

Yüzyılın önemli ittifakı olarak nitelendirilen Osmanlı-Fransa ittifakı neticesinde bir yandan dış sorunlarla, bir yandan da pek çok Alman prensliğinin Luteranlığı kabul etmelerinin doğurduğu iç sorunlarla uğraşan Şarlken’in, zaten kısıtlı olan ekonomik kaynaklarla tüm bu sorunların üstesinden gelebilmesi kolay değildi.

Yüzyıllardan beri böylesine ciddi bir tehdit altında kalmamış olan Batı’da, Martin Luther bile tepkisini dile getiriyor ve İmparatora destek verilmesi gerektiğini söylüyordu. Sonu gelmeyecek gibi görünen “Türk tehdidi” karşısında İmparator, 29 Haziran’da savaş halinde olduğu Papa V. Clemens’le Barcelona’da barışmış, daha sonra 5 Ağustos’ta Fransa ile Cambrais Barışına imza atmıştır.⁸⁸ Artık bütün

⁸⁷ Feridun Ecemen, “Süleyman I“, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C.38, İstanbul 2003, 64.

⁸⁸ Schorn-Schütte, 35; Kohler, Karl V. 1550-1558..., 209.

enerjisini Türk tehdidine karşı koymak için harcayabilirdi. Nitekim artan “Türk tehlikesine” karşı Protestan prenslerinden yararlanmak isteyen Şarlken prensleri 1530’da Augsburg’a davet etti.

3. İkinci Speyer Meclisi (1529)

1526 yılında gerçekleşen ve her prence kendi bölgesinin dinini belirleme hakkı tanıyan Birinci Speyer Meclisi’nin ardından İmparator Şarlken 1529 yılında Katolik Kilisesi’nin tesiriyle Speyer’de ikinci bir meclis toplama kararı aldı. Protestanlık tarihi açısından büyük önem arz eden bu meclis 15 Mart - 22 Nisan tarihleri arasında gerçekleşti. Birinci Speyer Meclisi’nde olduğu gibi bu mecliste, Şarlken’in yine şehir dışında meşgul olmasından dolayı vekâleten kardeşi I. Ferdinand tarafından yönetildi.

Siyasi işlerin görüşüldüğü mecliste I. Ferdinand dini meselenin imparatorluk bünyesinde denetimini tekrar elde etmeye çalıştı. Yeni doktrin ve mezhepleri böylesi sarsıcı biçimde büyümüş olan 1526’daki sözleşme maddesinin kesin olarak hükümsüz kılınmasını talep etti. Ona göre, Worms Fermanı dayatılmalı ve eski din korunmalıydı. Bütün dinsel yenilikler durdurulmalı ve piskoposların yargı hakkı iade edilmeliydi. Böylece üç yıl önce her prence kendi bölgesinin dinini belirleme hakkı tanıyan Birinci Speyer Meclisi (1526) kararları iptal edilip anlaşma bozulmuş oldu. Nitekim alınan karara göre; Lutherciliğe ancak yayıldığı yerlerde müsaade edilecek, buradan başka yerlere yayılmasına izin verilmeyecekti.⁸⁹

19 Nisan tarihinde imparator ve Papalığın bu kararı mecliste bulunan çoğunluk tarafından kabul gördü. Bunun karşılığında ise reform taraftarlarına, karara

⁸⁹ Lindenberg, 226.

boyun eğmeleri hususunda ısrar edildi. Buna rağmen Reform hareketinin sosyal boyutu ile Luther'i aştığını gören prensler, imparatorun isteğine bir bildiriyle cevap vererek siyasî ağırlıkları yanında teolojik tavırlarını da hissettirdiler. Nitekim Şarlken Luther'in cezalandırılmasını ve Worms Fermanı'nın uygulanmasını istemiş ise de 5 Alman imparatorluk prensi⁹⁰ ve on dört imparatorluk şehri⁹¹ Luther'in yanında yer alarak imparator ve Papalığın kararını bir bildiriyle kabul etmeyerek meşhur protestolarını dile getirmişlerdir.⁹²

Hazırlanan protesto metni 20 Nisan tarihinde Luteran prensler tarafından I. Ferdinand'a ulaştırılmak istendi. I. Ferdinand ise metni kabul etmeyip geri çevirdi. Ferdinand'ın metni geri çevirmesinden dolayı protesto metni mecliste okunamadıysa da, basılarak kamuoyuna ulaşması sağlandı.

24 Nisan tarihinde gerçekleşen son meclis oturumunda meclis kararı tekrar okundu, fakat gerçekleşen protesto ve protesto metni hiçbir şekilde dile getirilmedi. Bu sebeple 5 Alman imparatorluk prensi ve on dört imparatorluk şehir yöneticisi 24 Nisan tarihinde tekrar bir araya gelerek *Instrumentum Appellationis* adlı metinde şikâyetlerini özetleyerek tekrar yazılı olarak dile getirdiler ve elçilik vasıtasıyla imparatora ulaştırdılar.

Nitekim Speyer protestosu üstesinden gelinemeyecek bir bölünme yaratmıştı. Bu tarihten itibaren Luther yanlısı prenslerin bu protestoları nedeniyle Reform öğretileri, İngilizce konuşulan ülkelerde "Protestan" olarak nitelenirken, Almanya'da

⁹⁰ Saksonya Elektör Prens Johann, Hessen Prens Philip, Brandenburg-Ansbach Prens George, Anhalt-Köthen Prens Wolfgang, Braunschweig-Lüneburg Prens Ernst.

⁹¹ Strazburg, Nürnberg, Ulm, Constance, Lindau, Memmingen, Kempton, Nördlingen, Heilbronn, Reutlingen, Isny, St. Gall, Fransa Weissenburg'u ve Windesheim.

⁹² Fabian Ekkehart, Gregor Brück, Neue Deutsche Biographie (NDB), C. 2, Duncker & Humblot, Berlin 1955, 653.

bu öğretiler “Evanjelik”; Fransa’da “Huguenot”; İsviçre, Hollanda ve İskoçya gibi ülkelerde “Reform Kilise” olarak isimlendirilmiştir.⁹³

D. AUGSBURG MECLİSİ 1530

1517 yılında Martin Luther ile başlatılan Reform hareketinden itibaren Augsburg İtikatnamesi için hazırlayıcı rol oynayan siyasi ve dinsel gelişmelere değindik. Augsburg Meclisi’nin toplanmasından önce ne gibi gelişmelerin meydana geldiği ve hangi aşamalardan geçildiğini gördükten sonra araştırmamızın temel konusu olan Augsburg İtikatnamesi’nin sunulduğu Augsburg Meclisi’ni bir kaç başlık altında ele almak istiyoruz.

1. Etkili Katılımcılar ve Tutumları

21 Ocak 1530 tarihinde Şarlken’in meclis çağrısı ile başlayıp 25 Haziran 1530 tarihinde Augsburg İtikatnamesi’nin sunulmasına kadar olan müzakere sürecini detaylı bir şekilde ele almadan önce, Augsburg İtikatnamesi’nin arka planında yatan amacı anlamak açısından 1530 Augsburg Meclisi’nde etkili olmuş şahsiyetlere ve tutumlarına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

a. İmparator Şarlken (1500-1558)

Avrupa’yı Katolik bir imparatorluk etrafında birleştirmeye çalışan Roma-Germen İmparatoru Şarlken Güney Almanya’nın Augsburg şehrinde meclis toplanması çağrısında bulundu. İmparatorun bu çağrısının temelinde iki sebep

⁹³ Lindenberg, 227; Küçük, 45; Güngör, 38-39; Küçük-Tümer-Küçük, 378.

yatıyordu. Bunların biri büyük bir tehdit oluşturmaya başlayan Türklerin Batı'ya olan akınları diğeri ise dinsel birlik sorunu idi.⁹⁴

Almanya'da iç karışıklık hüküm sürüyordu. Yerel prenslerin imparator karşısındaki bağımsızlığı, diyet meclisinin onayı olmaksızın vergi ve asker toplanamaması, öte yandan 31 Ekim 1517'de Wittenberg'te 95 maddelik bir bildiriyle temelleri atılan Luteran Reform da imparatorun otoritesini sarsmaktaydı. Nitekim Şarlken Mayıs 1521'de imparatorluk sınırları içinde yayılmaya başlayan Luteran Reform hareketini engellemek için, Worms Meclisi'ni topladı. Bu meclis Luther'in cezalandırılmasına karar verirken Worms Fermanı'yla Protestanlığa karşı savaş açıldı. Durum böyle iken Kuzey Almanya ve Güney Almanya'daki birçok şehir Luther'in öğretilerini benimsedi ve bu bölgelerin yöneticileri de Luther'i desteklediler.⁹⁵

İçteki dinsel reform ve karışıklık ile mücadele böyle devam ederken dışarıda git gide artan “Türk tehlikesi“ vardı. 1520'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı tahtına çıkmasından sonra güçler dengesi bozulmuş ve Osmanlı'nın Avrupa üzerindeki baskısı artmıştır. Kanuni yalnızca I. Ferdinand'ın egemenliği altında bulunan topraklar⁹⁶ için değil, aynı zamanda Habsburg Hanedanı'na bağlı topraklar için de bir tehlike oluşturmaktaydı. Öyle ki, Şarlken'in İspanya tahtına çıkmasından beri Habsburg hanedanının denizlerdeki başlıca rakibi durumunda olan Osmanlı,

⁹⁴ Herbert Immenkötter, Der Reichstag zu Augsburg und die Confutatio, Aschendorffsche Buchdruckerei, 2. Baskı, Münster 1979, 9.

⁹⁵ Heinrich Bornkamm, Das Augsburger Bekenntnis, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1978, 9.

⁹⁶ Avusturya, Bohemya ve Macaristan.

Mohaç Savaşı'nı izleyen dönemde karada da Habsburg'lar karşısında en önemli tehdit durumuna geldi.⁹⁷

Nitekim 1529 yılında Viyana'ya kadar ulaşan Türk orduları, İmparator için büyük bir tehdit oluştuyordu. Reformasyon ile birlikte oluşan siyasi ve toplumsal bölünme karşısında İmparator, Türklere karşı ortak bir cephe oluşturup daha güçlü mücadele edebilmek için, Protestanlar ile uzlaşma yolunu güdüyordu. Temel amacı birleşik bir ordu ve krallık oluşturmaktı.⁹⁸

Nitekim mezhepsel anlaşmazlıklara bir son vererek tek bir Hristiyan Kilisesi içinde birlik ve uyum oluşturabilmek, dışarıda ise Türk ve İslâm dünyasına karşı yürütülen mücadeleyi sürdürebilmek maksadıyla, artan “Türk tehlikesine“ karşı Protestan prenslerinden yararlanmak isteyen Şarlken, prensleri 1530'da Augsburg'a davet etti. Bu bağlamda bir birlik oluşturabilme adına bu meclisten çok umutlu olan Şarlken, 21 Ocak 1530 tarihinde meclisi toplama çağırısında bulunurken, Worms Fermanı'ndan yola çıkmayıp diyalog kurabilme amacına uygun olarak uzlaşmacı bir üslup kullanmayı tercih etmiştir.⁹⁹

b. Luteran Katılımcılar

İmparator cephesinde daha çok siyasi bir amaç güdülürken, Luteranlar cephesinde durum farklı idi. Augsburg Meclisi sayesinde kendi inanç ve görüşlerini İmparator huzurunda sunabilmek, Speyer Meclisi sonrasında çeşitli baskılara maruz kalan ve aslında kendi öğretilerini savunmak adına bir imkân bekleyen Luteranlar, Luteran hükümdarlar ve prensler için meclis çağırısı inanılmaz bir fırsattı. Bu sebeple

⁹⁷ Erwin İserloh, *Confessio Augustana. Hindernis oder Hilfe*, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1979, 9.

⁹⁸ İserloh, *Confessio Augustana. Hindernis...*, 9.

⁹⁹ İserloh, *Confessio Augustana. Hindernis...*, 9.

Luther, arkadaşları Philip Melanchthon (1497-1560), Justus Jonas (1493-1555) ve Johannes Bugenhagen (1485-1558) ile birlikte derhal bu fırsat için çalışmaya başladılar. Yazılı metin, 1530 yılında Torgau kalesinde hazırlandı.¹⁰⁰

Augsburg İtikatnamesi'nin Protestanlar açısından amacı, inançlarının, öğrettiklerinin ve öğretilerinin Kutsal Kitap'a uygun olduğunu, barışçıl ve uzlaşıl bir biçimde belirlemektir. Bu sebeple mecliste nazik ve dostça yapılan ön konuşmalarda Lutheranlar hazırlanan belge ile anlaşmazlıkların çözülmesi beklentilerini dile getirdiler.¹⁰¹

Lutheranların ana düşüncesi Protestanlığın ayrılıkçı bir hareket olmayıp Kutsal Kitap'ın ve İlk Kilise'nin öğretilerine uygun olduklarını göstermektir. Bununla birlikte Lutheranlar kendilerini yanlış anlamalara karşı korumak ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nda yaşayan Katoliklerin kabul edebileceği bir dille Lutheran inanç ilkelerini açıklamak istiyorlardı.

İtikatnamenin Latince *editio princeps* denilen ilk baskısının önsöz bölümünde yer alan pasaj amaçlarının kısa bir özeti mahiyetindedir: “Bu metin ile kimseyi aşağılamayı amaçlamadık. Yeni bir inanç öğretisi ortaya koymak da istemedik. Asıl amacımız temel Hristiyan akidesini saf tutmaktır.”¹⁰²

Augsburg İtikatnamesi Reformasyon zamanında belli bir tarihî durum nedeniyle yazılmış olsa ve her iki taraf farklı çıkarlar doğrultusunda hareket ediyor gibi görünse de temelde 1530'da toplanan bu meclis tek bir Hristiyan Kilisesi etrafında toplanabilmek amacıyla atılmış önemli bir adımdır. 1521 Worms Fermanı ve 1529 Speyer Meclisi sonrasında Protestanlar ve Katolikler arasındaki mücadeleleri

¹⁰⁰ Wilhelm Maurer, Historischer Kommentar zur Confessio Augustana, C.1, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1976, 22.

¹⁰¹ İserloh, Confessio Augustana. Hindernis..., 17.

¹⁰² Harding Meyer, Heinz Schütte, Confessio Augustana - Bekenntnis des einen Glaubens, Verlag Otto Lembeck Frankfurt am Main, Frankfurt 1980, 2.

ortadan kaldırabilmek, Katolik ve Protestanlık diye iki ayrı Kilisenin oluşmasını engelleyebilmek için aslında bu son şansı. İtikatnamenin yazarı olan Melanchthon da bu sorumluluğun bilincindeydi çünkü adeta bu belge ile Protestanlar ve Katolik Kilisesi arasında bir köprü kurmak istemişti. İtikatnamenin içeriğine ve yapısına baktığımızda iki tarafın ortak kabullerinin ve inançlarının üzerinde durulduğu ve ayrı düşünülen hususların üstesinden gelinebilecek konular olduğu vurgulanır. Luther'in daha önceki yazılarında yer verdiği gibi proveke edici ifadeler ve düşüncelere yer verilmemiştir.

Son olarak Augsburg İtikatnamesi'nin Aşağı Saksonya şansölyesi Gregor Brück tarafından kaleme alınan önsözüne, meclisin toplanmasının ve itikatnamenin hazırlanmasının arkasında yatan sebeplerin özet halinde sunulması sebebiyle yer vermek istiyorum:

“En yenilmez İmparator, Caesar Augustus, en şefkatli Efendimiz: Emperyal Majesteleri; Hristiyan adının ve dininin en merhametsiz, nesillerden beri süregelen ve kadim düşmanı olan Türkler'e karşı alınacak tedbirleri müzakere etmek ve güçlü ve devamlı bir askeri önlem olarak Türkler'in azgınlıklarına ve saldırılarına etkin biçimde karşı koyabilmek amacıyla ve ayrıca kutsal dinimizin ve Hristiyan imanının bazı meseleleriyle ilgili ihtilafların, yani din konusundaki tarafların görüş ve hükümlerin, tarafların da huzurda bulunduğu bir ortamda dinlenmesi; sevecenlik, hoşgörü ve nezaket içerisinde görüş ve hükümlerin dikkate alınıp değerlendirilmesi, bu suretle de her iki tarafın yazılı eserlerinde bulunan ve farklı biçimlerde anlaşılmış bulunan meselelerin ortadan kaldırılması ya da gerekli düzeltmelerin yapılması, söz konusu meselelerin çözümlenerek tek bir basit hakikatin ortaya çıkmasını sağlayacak ve bir Hristiyan uyumunu oluşturarak, taraflarca ileride tek ve saf bir dinin

*kutlanabilmesi ve sürdürülebilmesi, tek bir Mesih'in altında bir bütün olduğumuzdan ve O'nun emirleri altında savaştığımızdan tek bir Hristiyan Kilisesi içinde birlik ve uyum içinde yaşanabilmesi maksadıyla Augsburg'da bir İmparatorluk Diyeti toplamışlardır.*¹⁰³

2. Hazirana Kadar Olan Süreç

Avrupa'yı Katolik bir imparatorluk etrafında birleştirmeye çalışan Roma-Germen İmparatoru Şarlken 21 Ocak 1530 tarihinde Güney Almanya'nın Augsburg şehrinde Meclisin toplanması çağrısında bulundu. 11 Mart tarihinde Saksonya Elektörü Prens Johann'a ulaşan bildiri ile beraber aradan çok vakit geçmeden 14 Mart 1530 tarihinde Philipp Melanchthon, Martin Luther, Justus Jonas ve Johannes Bugenhagen'i Reform ilkelerini açıklayan bir metin hazırlamaları için görevlendirdi.¹⁰⁴ İmparatorun bu çağrısı kendi inanç ve görüşlerini imparator huzurunda sunabilmek, Speyer Meclisi sonrasında çeşitli baskılara maruz kalan ve aslında kendi öğretilerini savunmak adına bir imkân bekleyen Luteranlar, Luteran hükümdarlar ve prensler için inanılmaz bir fırsattı.¹⁰⁵ Bu sebeple Luther, arkadaşları Philipp Melanchthon, Justus Jonas ve Johannes Bugenhagen ile birlikte Saksonya bölgesinin merkezi olan Torgau'da¹⁰⁶ bir araya gelerek derhal bu fırsat için çalışmaya başladılar.¹⁰⁷

¹⁰³ Ökten, 193-247.

¹⁰⁴ Wilhelm Maurer, Historischer Kommentar zur Confessio Augustana, C.1, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1976, 22.

¹⁰⁵ Günther Gaßmann, Das Augsburger Bekenntnis Deutsch 1530- 1980, 6. Baskı, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1988, 12.

¹⁰⁶ Torgau 1456'dan sonra zaman zaman Saksonya elektörlerinin merkezi olmuştur.

¹⁰⁷ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 68.

14 Mart 1530 tarihinde Torgau'da başlayan çalışmaların neticesinde 27 Mart tarihinde birliğin temel ilkelerini içeren ve Augsburg Meclisi'ne sunulacak olan, Torgau Hükümleri olarak bilinen metin hazırlanır. Hazırlanan metin Torgau'da bulunan Saksonya Prensi Johann'a teslim edilir. Schwabach Hükümleri gibi önceki Luteran metinlerin yardımı ile hazırlanan Torgau Hükümleri'nin tam içeriğinin bilinmemesi ile birlikte Katolik Kilisesi'ndeki Reform öncesi bozulmaları ele aldığı düşünülür. Bununla birlikte Torgau Hükümleri ile getirilen reformların gerekliliği savunulurken, Luteranlığın temel öğretilerini sunmak amacıyla yeni bir metin hazırlama girişiminde bulunulmayıp Schwabach Hükümleri yeterli görülmüştür.¹⁰⁸

Torgau'da Johann'a teslim edilen metin ile ilgili yapılan kısa müzakerelerin ardından 3 Nisan 1530 tarihinde Luteran teologlar Luther, Melanchthon, Bugenhagen ve Justus Jonas Prens Johann'a eşlik etmek üzere hep birlikte Torgau'dan Augsburg'a doğru yola çıkar. 15 Nisan tarihinde, Augsburg'a varmadan 8 gün kaldıkları Coburg şehrine ulaşırlar. Coburg'da kaldıkları süre zarfında ise Melanchthon Augsburg İtikatnamesi'nin önsözünün ilk taslağını hazırlar.¹⁰⁹

22 Nisan tarihinde Luther yasaklı olduğu için Coburg'ta bırakılarak Augsburg'a doğru yola devam edilir. 2 Mayıs tarihinde Saksonya Prensi Johann ve beraberindeki Luteran teologlar Augsburg'a ulaşırlar.¹¹⁰ Augsburg'a ulaşmaları ile birlikte Luther'in ve Reformun başlıca karşıtı olan Katolik teolog Johann Eck'in Şarlken'e sunduğu ve Luteranlara karşı tezlerin yer aldığı meşhur 404 maddelik metni ile karşı karşıya kalırlar.¹¹¹ Sadece Luteranlara karşı değil Zwingli ile beraber

¹⁰⁸ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 211.

¹⁰⁹ Wilhelm Maurer, 23.

¹¹⁰ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 213.

¹¹¹ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 213; İserloh, *Confessio Augustana.Hindernis...*, 13-14; Maurer, 23; Lohse, *Das Augsburger Bekenntnis...*, 68.

Protestanlığa karşı ortaya koyduğu tezler ile Eck'in amaçladığı, bunların sapkın oldukları ve hiçbir şekilde Katolik Kilisesi'nin geleneğine uygun olmadıklarını göstermek idi. Eck 404 maddelik bu metni hazırlarken Protestan düşüncüyü savunan toplamda 250 metni kaynak olarak almıştır. Bunlardan 103'ü Luther'e, 8'i ise Melanchthon'a ait metinlerdir.¹¹²

Nitekim Melanchthon, Eck'in bu metni karşısında kaleme alınan Torgau ve Schwabach Hükümleri'nin, kendilerini savunma adına yeterli olmayacağını, Reformun temel ilkeleri ile birlikte ortak ilkeleri de kapsayan daha geniş kapsamlı bir itikatnameye ihtiyaç olduğunu anlayıp hemen Augsburg İtikatnamesi olarak anılacak metni kaleme almaya başlamıştır. Hiç vakit kaybetmeden çalışmalara başlayan Melanchthon, Augsburg metnini 4 Mayıs tarihine yetiştirmeyi hedeflemiş olsa da ancak bir hafta sonra tamamlayabilmiştir. Nitekim Torgau Hükümleri'nde değişiklikler yapan Melanchthon'un diğer Luteran metinler yardımıyla hazırladığı fakat henüz tamamlanmamış olan itikatname, 11 Mayıs tarihinde Saksonya Prensi Johann tarafından üzerinde çalışmaya devam etmesi için Coburg'da bulunan Luther'e gönderilir. Luther'e her türlü değişikliği yapma yetkisi veren Johann, İtikatname'nin Luther'in elden geçirdiği son haliyle mecliste Şarlken'e sunulacağını da bildirmiştir. Johann'ın mektubuyla aynı tarihte Melanchthon tarafından da Luther'e bir yazı yollanır. Melanchthon da mektubunda aynı şekilde Luther'e her türlü değişikliği yapma yetkisi verdiğini dile getirir. Ancak kaynaklarda yer alan bilgiye göre, Luther'e gönderilen kısım Augsburg İtikatnamesi'nin ikinci kısımda yer

¹¹² Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 214.

alan bölümünden ve Melanchthon'un yazdığı önsözden ibarettir ki zaten Melanchthon'un yazdığı o önsöz sonradan itikatname metninden çıkarılmıştır.¹¹³

Luther, Coburg'da bulunduğu süre zarfında hem Augsburg Meclisi ile hem de Reformu ilgilendiren diğer gelişmelerle ilgili gerekli kişilerle her zaman irtibatta idi. Bu süre zarfında Luther tarafından toplam 118 mektup kaleme alınmıştır. Bunlardan 37'si Melanchthon'a, 14'ü Jonas'a, altısı Saksonya Prensi Johann'a ithafen yazılmıştır.¹¹⁴

Luther'in Johann'a yazdığı mektuplardan biri, Johann'ın Luther'e Augsburg İtikatnamesinin henüz tamamlanmamış hali üzerinde değişiklik yapması ile ilgili tam yetki vermesinin üzerine kaleme alınmıştır. Öyle ki, Johann'ın mektubunun Luther'e ulaşması ile aradan fazla vakit geçmeden Luther 15 Nisan 1530 tarihinde bu mektuba cevap yazmıştır. Kendisine gönderilen taslak ile ilgili olumlu geri bildirimde bulunan Luther, itikatname metnini beğendiğini ve herhangi bir ekleme veya değişiklik yapma ihtiyacı duymadığını belirtmiştir. Ayrıca kendisinin Melanchthon'un yaptığı şekilde uzlaşmacı bir üslup kullanmaktan uzak olduğunu da vurgulayarak Prens Johann'ın kendisine verdiği yetkiyi bu şekilde geri çevirmiştir.¹¹⁵ Bazı kaynaklara göre ise Luther'in bu denli sessiz kalışı bir tepki olarak yorumlanmaktadır. Bununla beraber, Luther'in yazmış olduğu mektubunda bu hususta aşikâr bir eleştiri yer almamaktadır. Luther'in Augsburg İtikatnamesi ile ilgili yazdığı diğer mektuplarındaki yorumlarında da herhangi bir olumsuz tepki veya eleştiri yer almamaktadır. Bunlardan çıkarabileceğimiz bir başka husus ise, Luther'in itikatname metninin oluşumunda doğrudan bir katkısının olmadığıdır. Luther'in sergilemiş

¹¹³ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 214.

¹¹⁴ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 222.

¹¹⁵ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 222; İserloh, *Confessio Augustana. Hindernis...*, 15-16; Maurer, 24; Lohse, *Das Augsburger Bekenntnis...*, 69.

olduğu tutum karşısında 22 Mayıs tarihinde kaleme aldığı bir mektup ile üzüntüsünü dile getiren Melanchthon, sonraki 3 haftalık¹¹⁶ süreçte Luther'i bilgilendirmek adına hiçbir eylemde bulunmayıp sonrasında da Luther'in kendisine gönderilen mektupları zaten okumadığı endişesiyle Veit Dietrich (1506-1549) aracılığı ile Luther'i bilgilendirme yolunu seçmiştir.¹¹⁷ Bu nedenden ötürü Melanchthon'un Luther'in tutumu karşısında onu itikatname ile ilgili çalışmalara daha fazla müdahil etmediği görülmektedir. Luther'in Augsburg İtikatnamesi ile ilgili tutum ve beyanlarına ikinci bölümde yer vereceğimizden burada bu kadarı ile yetiniyoruz.

Mayıs ayının başlarında cereyan eden bu gelişmelerle beraber Şarlken'in meclis toplama çağrısı sonrasında 26 Mart tarihinde Prens Johann Schwabach Hükümleri'ni ve Melanchthon'un *Unterricht der Visitoren* (Ziyaretçilere Dersler) adlı metnini imparatora ulaştırmak için Şarlken'in bulunduğu Innsbruck şehrine bir heyet gönderir. Prens Johann tarafından gönderilen heyet 30 Nisan'da Innsbruck'a ulaşır. 4 Mayıs tarihinde Innsbruck'a gelen Şarlken'e, 8 Mayıs tarihinde heyet tarafından Schwabach Hükümleri'nin Latince tercümesi ve Melanchthon'un *Unterricht der Visitoren* adlı metni ulaştırılır. Şarlken kendisine sunulan bu hükümleri kabul etmeyip elçileri geri gönderir. Hükümleri kabul etmemesi yanında birlikte meclis süresince Protestan vaazlarını yasakladığını bildirir. Bu haberin aşağı yukarı 13 ila 15 Mayıs tarihleri arasında Johann'a ulaşması ile beraber haber Augsburg'da da yayılır. Şarlken'in bu tutumu karşısında Melanchthon, Johann ve beraberlerindeki diğer Luteranlar da imparatorun objektif bir hakem olarak değil de katı bir Katolik Hristiyan olarak karşılarında bulunduğunun farkına varır. Reform ilkelerinin basit bir savunusunun yeterli olmayacağını tekrar idrak ederler ve daha

¹¹⁶ 22 Mayıs ile 12 Haziran tarihleri arasında.

¹¹⁷ İserloh, *Confessio Augustana*. Hindernis..., 17.

ciddi bir titizlikle kabul görecek yeni bir metnin hazırlanması için çalışmalara başlarlar.¹¹⁸

Mayıs ayının sonlarına doğru Melanchthon önderliğinde İtikatname metni üzerinde yoğun çalışmalar yapılır. Protestan düşüncenin Katolik düşünce ile ters düşmediği veyahut çelişmediğini ortaya koyabilmek adına yapılan değişiklikler neticesinde 31 Mayıs tarihinde neredeyse tamamıyla son şeklini alan Latince itikatname metni, 3 Haziran tarihinde Hessen Eyaletinde bulunan Nürnberg şehrine gönderilir. Bu süre zarfına kadar Saksonya Prensi Johann tarafından ve onun adına yürütülen uzlaşma çabaları doğrultusunda Şarlken'in kendisine gönderilen heyet karşısında sergilediği tutum ve Protestan vaazlarını yasaklaması sonrası, bu çabaların yeterli olmadığı ortaya çıkmıştı. Bu yüzden diğer Protestan bölgeler ile birlik olma ve onları da Augsburg İtikatnamesi ile ilgili müzakerelere ve çalışmalara dâhil ederek güçlü bir birlik sağlama yoluna gitmenin gerekli olduğunu düşünmüştür. Bu bağlamda Prens Johann, Hessen'e Augsburg İtikatnamesi'nin taslağını göndererek bu eyaleti de müdâhil etmiştir.¹¹⁹

1521 yılında Reform ilkelerini resmen benimsediğini ilan eden ve 1529 yılında Luther ve Zwingli'yi uzlaştırmak adına ikisini Marburg'da bir araya getiren Hessen Prensi I. Philipp, kendisine ulaşan İtikatname metni ile ilgili olumlu tepki sergiler. Bunun üzerine çoğaltılarak din bilginlerine dağıtılan İtikatname metni, aynı zamanda Melanchthon'un öğrencisi olan Hieronymus Baumgartner (1498-1565) tarafından kolay anlaşılır bir dille Almancaya tercüme edilir. Nürnberg'de de kabul gören İtikatname metni, Marburg görüşmesinden sonra ayrılan Hessen ve Saksonya Eyaletlerini tekrar bir araya getirmiştir. Böylelikle itikatname metnine onay veren

¹¹⁸ Maurer, 24.

¹¹⁹ İserloh, *Confessio Augustana*. Hindernis..., 19.

diğer Protestan eyalet ve bölgelerle beraber Augsburg İtikatnamesi, Saksonya eyaletine ait bir metin olmaktan çıkıp ortak bir Protestan metni halini alır.¹²⁰ Nitekim Saksonya Prensi Johann'ın büyük çabaları sonrasında 18 Haziran itibariyle, Luteran yedi prens ve Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bağlı 6 bağımsız şehir¹²¹ Augsburg metnine onay vererek ortak bir Protestan birlik oluşturmuştur.¹²²

Meclisin açılmasına çok az bir zaman kala, yani 21 Haziran tarihinde, hazırlanan İtikatname metnini tamamlamak ve gerekli görülen ufak tefek değişiklikleri yapmak üzere Saksonya Prensi Johann'ın çağrısı üzerine birlik toplanır. Meclisin başlamasına üç gün kadar az bir zaman olduğundan sadece küçük değişikliklere imkân verilmiştir. Augsburg İtikatnamesi'nin 24 Haziran'da imparatora sunulması ön görülürken zamanın dar olması sebebiyle, Protestan birliklerin ricası üzerine İtikatnamenin sunulması bir gün daha uzatılarak 25 Haziran tarihine alınmıştır. Nitekim müzakerelerin ardından İtikatname metni Şarlken'e sunulacak son şeklini almıştır.

3. Augsburg Meclisi ve İtikatname'nin Sunulması

15 Haziran tarihinde Augsburg'a ulaşan Şarlken, 20 Haziran tarihinde Augsburg Meclisi'nin açılışını yapmıştır. Meclis öncesinde ise Şarlken Protestan birliklerinden Katolik Kilisesi'nin Evharistiya ayininde kutlanılan ve önemli bir bayramı olan İsa'nın Bedeni Bayramı'na katılmalarını istemiştir. 16 Haziran'da yapılacak olan bu bayrama Protestan birliklerinin katılmalarının istenmesi ve

¹²⁰ Maurer, 26; Decot, Luthers Reformation zwischen..., 216.

¹²¹ Bağımsız şehir veya Özgür İmparatorluk Şehri (Almanca: Reichsstadt), diğer şehirler gibi prensler ya da dukler tarafından değil doğrudan imparator tarafından yönetilen şehirlere verilen isimdir. Bunlardan Nürnberg, Reutlingen ve sonradan dahil olan Weißenburg, Heilbronn, Kempten (Allgäu) ve Windsheim şehirleri Augsburg İtikatnamesi'ne onay vermişlerdir. (Decot, Luthers Reformation zwischen..., 216.)

¹²² Decot, Luthers Reformation zwischen..., 216.

Protestan vaazlarının da yasaklanması meclis öncesi bir gerginliğe sebebiyet vermiştir. Buna binaen yaşanan gerginliğe rağmen her iki tarafta uzlaşma niyetine sadık kalarak ona göre tavır sergilemeye devam etmiştir. Öyle ki, meclisin başlatılmasından önce Melanchthon, imparatorun sekreteri durumundaki Alfonso Valdés (1490-1532) ile bir ön görüşme yapıp Katolik Kilisesi ile aralarındaki anlaşmazlığın sadece birkaç husustan ibaret olduğunu vurgulayarak uzlaşma adına çaba göstermiştir.¹²³

Yoğun müzakerelerin ve özellikle Melanchthon tarafından son dakikaya kadar üzerinde yapılan düzenlemelerin ardından Augsburg İtikatnamesi 25 Haziran tarihinde Augsburg Meclisi'nde Şarlken'e takdim edilmiş ve saat yaklaşık 15:00'da başlayıp 17:00'a kadar yukarı Saksonya Şansölyesi Christian Beyer (1482-1535) tarafından Almanca olarak okunmuştur.¹²⁴

Lutherci yedi prens ile Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bağlı altı bağımsız şehir tarafından imzalanıp Şarlken'e sunulan Augsburg İtikatnamesi'nin dışında İmparator'a iki metin daha sunulur. Bunların biri Strasburg, Konstanz, Memmingen ve Lindau şehirlerinin ortak bildirgesi olan ve Martin Bucer (1491-1551) ile Wolfgang Capito (1478-1541) tarafından kaleme alınan *Confessio Tetropolitana (Dört Şehir İtikatnamesi)* metnidir. Yukarıda adı geçen bu Protestan şehirler, Augsburg İtikatnamesi'nde Evharistiya ile ilgili maddeyi kabul etmemeleri sebebiyle Augsburg İtikatnamesi'ni reddedip kendi bildirgelerini yazma yolunu

¹²³ Nicole Kuroпка, Philipp Melanchthon: Wissenschaft und Gesellschaft. Ein Gelehrter im Dienst der Kirche (1526-1532), Mohr Siebeck, Tübingen 2002, 221.

¹²⁴ Spehr, 419; Augsburg İtikatnamesi'nin Almanca orijinal nüshası bugün elimizde yoktur, nerede olduğuna dair de hiçbir bilgi mevcut değildir. Aynı şekilde İtikatnamenin Latince nüshası da şu an mevcut değildir. Öyle ki bu orijinal nüsha, 1569 yılında II. Philipp tarafından İspanya'da yakılmıştır. Fakat Latince nüshasına ait en önemli kopyalar Vatikan arşivinde ve Fulda şehrinde bulunan Hünfeld manastırında muhafaza edilmektedir. (Otto Walz, "Das lateinische Original der Augsburger Konfession", Die Melanchthon Forschung im Wandel der Jahrhunderte, ed. Wilhelm Hammer, C.2, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Karlsruhe 1968, 308.)

seçmiştir. Nitekim tamamlanan bildirge 9 Temmuz tarihinde hem Almanca hem Latince olarak şansölye yardımcısı Balthasar Merklin'e (1479-1531) teslim edilir.¹²⁵

Sunulan metinlerden bir diğeri ise Augsburg Meclisi'nde 8 Temmuz tarihinde Şarlken'e takdim edilen, Zwingli'ye ait 12 maddelik *Fidei Ratio ad Carolum Imperatorum* adlı bildirgedir.¹²⁶

4. İmparatorun Cevabı: Confutatio Augustana (Reddiye)

Augsburg İtikatnamesi'nin okunmasının hemen ardından, 26 Haziran tarihinde Şarlken meclisin çoğunluğunu temsil eden Özgür İmparatorluk Şehirlerinin temsilcilerini bir araya toplayarak nasıl bir yol izleneceği hususunda bir istişare gerçekleştirdi. Şarlken kendisine sunulan Augsburg İtikatnamesi'nin karşısında, İtikatname içerisinde Katolik Kilisesi'ne yönelik sorulara cevap vermek ile yetinmek ve Katolik Kilisesi'ne ait tutumu sergilemek düşüncesinde iken, papalık elçisi Kardinal Lorenzo Campeggio (1474-1539) Reformasyon'a ait diğer metinleri de dâhil ederek bütün tartışmalı hususları tek tek kanıtlarıyla ortaya koyup bunların sapkın düşünceler olduğunu göstermekte ısrarcıydı. Protestanlara ne şekilde bir cevap verileceği konusunun yanı sıra bu cevabın kimin adına sunulacağı da tartışılmıştı. Katolik ülke temsilcilerinin ve papalık elçisi Campeggio'un baskıları neticesinde Şarlken verilecek cevabın kendi adına hazırlanması teklifini kabul etti. Böylelikle temelde korumak istediği hakem fonksiyonunu kaybetmiş oldu.¹²⁷

¹²⁵ Georg Plasger, Matthias Freudenberg, Reformierte Bekenntnisschriften: eine Auswahl von den Anfängen bis zur Gegenwart, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005, 26.

¹²⁶ Ulrich Gäbler, Huldrych Zwingli: eine Einführung in sein Leben und sein Werk, Theologischer Verlag, Zürich 2004, 128.

¹²⁷ Erwin İserloh, Confessio Augustana und Confutatio, Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung, Münster Westfalen 1981, 26.

İtikatname metnine ne şekilde bir karşılık verileceğine henüz karar verilmemiş olsa da, Augsburg İtikatnamesi'nin ellerine geçmesinden itibaren, itikatname üzerinde çalışarak bir reddiye hazırlamak amacıyla Katolik teologlardan oluşan bir komisyon oluşturulur. Bu komisyona kaç kişinin dâhil olduğu ile ilgili elimizdeki kaynaklarda net bir bilgi yer almamakla beraber genel kanaat yaklaşık 20 ila 26 kişinin dâhil olduğu şeklindedir.¹²⁸ Macaristan Kraliçesi Maria'nın (1505-1558) saray vaizi Dr. Johann Henckel'in¹²⁹ Komisyon ile alakalı sızdırdığı bilgilerde bu Komisyon üyelerinin isimleri zikredilmektedir.¹³⁰

Protestanların Augsburg İtikatnamesi'ne karşılık bir reddiye hazırlamak için kolları sıvayan bu komisyon, Johann Eck'in Protestanlara karşı kaleme aldığı 404 maddelik metnin yanı sıra, 1520'den itibaren Protestanların heretik düşüncelerinin kaleme alındığı birçok eserden de faydalanmıştır. Bunların arasında komisyonu yöneten Johann Fabri'ye (1478-1541)¹³¹ ve Johannes Cochläus'a (1479-1552) ait metinler yer alsa da, en etkili kaynak Eck'in 404 maddelik metni olmuştur. Luteranlara cevaben hazırlanacak reddiye ile ilgili çalışmalarda en büyük payı yine

¹²⁸ Erwin Iserloh, *Confessio Augustana...*, 21; Herbert Immenkötter, *Die Confutatio der Confessio Augustana vom 3. August 1530*, C.23, Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung Münster Westfalen 1979, 22.

¹²⁹ Kaynaklarda Johann Henckel'in Luteranlara *Confutatio* ile ilgili birçok bilgi sızdırdığı yer almaktadır. Bu bilgiler arasında Komisyon üyelerinin isimleri de yer almaktadır.

¹³⁰ Alman Hümanist, ilahiyatçı ve tarihçi olan Georg Spalatin (1584-1545) tarafından bildirilen ve kaynaklarda yer verilen bilgiye göre, Dr. Johann Henckel kendisine komisyona dahil olan şu isimleri bildirmiştir: Dr. Johann Eck, Dr. Johann Fabri, Dr. Augustin Marius, Dr. Konrad Wimpina, Dr. Johannes Cochläus, Dr. Paul Haug, Dr. Andreas Stoss, Dr. Konrad Kollin, Dr. Konrad Thoman, Dr. Bartholomeus Arnoldi von Unsingen, Dr. Johann Mensing, Dr. Johann Burchard, Dr. Peter Speiser, Dr. Arnold von Wesel, Frater Medardus, Augustin von Getelen, Dr. Johann Dietenberger, Dr. Wolfgang Redorfer, Dr. Hieronymus Monting, Dr. Matthias Kretz. Spalatin'den ulaşan bilgi dışında meclise katılan bazı Katolik Teologlar tarafından şu isimler de Komisyon üyesi olarak zikredilmektedir: Dr. Michael Vehe, Frater Aegidius, Rupert Elgersma, Dr. Johann Henckel, Johann Koler, Kilian Leib, Julius Pflug, Johann Schroetinger, Johann Wiertenberger. (Christian Peters, *Apologia Confessionis Augustanae*, Calwer Verlag, Stuttgart 1997, 132-133); Immenkötter, *Die Confutatio der...*, 17-21;

¹³¹ Konstanz Piskopos temsilcisi, Hümanist, Kral Ferdinand'ın saray vaizi ve danışmanı.

Johann Eck ve Fabri almaktadır. Çalışmaların büyük bir kısmını Eck yaparken, Fabri düzenleme ve kontrol kısmıyla ilgilenmiştir.¹³²

19 Kasım tarihinde nihai meclis kararının açıklanması ile beraber, meclise ve çalışmalara sağladıkları katkılardan dolayı teologlara teşekkür mahiyetinde ödeme yapılması imparatorluk vekilleri tarafından Christoph Blarer'e söylenmiştir. Yapılan ödemelerin miktarından da kimlerin daha fazla katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda kaynaklarda yer alan bilgilere göre Fabri'ye bir kısmını kâtiplerine vermesi için 200, Eck'e 100, Cochläus'a 60, Dr. Hieronymus Vehus'a 40, Kretz'e 30, Wimpina'ya 25 ve Haug, Köllin gibi diğer isimlere 20 Gulden verilmesi uygun görülmüştür.¹³³

Compeggio'nun ortaya koyduğu düşünceden yola çıkarak, sadece Augsburg İtikatnamesi'nde yer alan maddeleri ele almakla yetinmeyip Reformasyona ait diğer metinleri de çalışmalara dahil ederek bir karşılaştırma yapma yoluna giden teologların çalışmaları neticesinde *Responsio Theologorum* adı altında ortaya konulan ilk çalışma başarısız olur. İtikatname'de yer alan maddelerin farklı teologlara dağıtılarak üzerinde çalışılması şeklinde yürütülen bu denemeye, fazla uzun olması ve anlaşmazlıklara yol açması sebebiyle son verilir. Bunun üzerine içerik olarak aynı amacı takip ederek, fakat bu sefer beraberce çalışılarak bir metin hazırlama yoluna gidilir. Johann Fabri'nin yönetiminde sürdürülen çalışmaların neticesinde kaynaklarda *Catholica Responsio* olarak zikredilen metin oluşturulur. Bu metin Augsburg İtikatnamesine karşı bir cevap niteliğinde olmaktan ziyade daha çok Luteranlar ve 1517'den itibaren bilinen düşünceleri ile ilgili genel bir hesaplaşma

¹³² Immenkötter, Die Confutatio der..., 23.

¹³³ Gunther Wenz, Theologie der Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche, C.1, Walter de Gruyter & co, Berlin-New York 1996, 407; Immenkötter, Die Confutatio der..., 23.

niteliği taşımaktadır. 12 Temmuz tarihinde Fabri tarafından Campeggio'ya ulaştırılan metin Şarlken'e sunulur. 351 sayfadan oluşan bu metin ise Şarlken ve Özgür İmparatorluk Şehir yöneticilerinin çoğunluğu tarafından fazla uzun ve uzlaşmaya yönelik olmaktan ziyade tartışmaya mahal vermesi dolayısıyla ret cevabı alır.¹³⁴ Bunun üzerine imparator daha net bir yol çizerek, çalışmalarda Augsburg İtikatnamesi'ne bağlı kalınması ve itikatname metninde yer almayan hususların dile getirilmemesi gerektiğini vurgular ve yeniden çalışmalara başlanır. Nitekim yürütülen yoğun çalışmaların neticesinde 3 Ağustos tarihinde Confutatio metni Almanca olarak imparatorluk sekreteri Alexander Schweiß (ö.1536) tarafından Özgür İmparatorluk Şehir temsilcilerine sunulur.¹³⁵

Beş haftalık yoğun çalışmaların ve birçok kontrollerin neticesinde, uzlaşma niyeti göz önünde bulundurularak hazırlanan ve Şarlken'nin de görüşlerine uygun bularak onayladığı Confutatio yeni bir itikatname metni olarak anlaşılmamalıdır. Katolik teologlar ve şehir yöneticileri Augsburg İtikatnamesi'ne, itikatname niteliği taşıyan bir metin ile cevap verme yolunu Katolik düşünceyi savunmaya gerek olmadığı düşüncesiyle başından beri reddetmiştir. Şarlken'in de ön gördüğü üzere Confutatio metninde, Augsburg İtikatnamesi'ne bağlı kalınarak Katolik Kilisesi'ne ters düşmeyen hususlara, fazla açıklama gereği duymadan onay verilmiştir. Birçok noktada, özellikle İtikatname'nin birinci bölümünde yer alan İman ve Akide'ye dair maddeler (1-3, 5, 8-14, 16-18, 20) onaylanırken, ikinci bölümde yer alan azizlere hürmet edilmesi, papazların evliliği hususu ve günah çıkarmaya dair maddeler kilise ve Kutsal Kitap öğretilerine uygun görülmediğinden reddedilmiştir.

¹³⁴ Wenz, Theologie der Bekenntnisschriften, 405; İserloh, Confessio Augustana. Hindernis..., 22.

¹³⁵ Wenz, Theologie der Bekenntnisschriften..., 407.

Protestanların İtikatname metnine ne şekilde cevap verileceği tartışmasının yanı sıra, Confutatio metninin hazırlanması ile beraber bir de bu metnin Protestanlara sadece okunması mı yoksa yazılı bir nüshanın da sunulup sunulmayacağı tartışma konusu olmuştur. Katolik ülke prenslerinin bir kısmı Protestanlara yazılı bir nüshanın verilmemesi halinde, onların buna itiraz ederek şikâyetçi olacaklarını düşünerek yazılı bir nüshanın onlara ulaştırılmasını savunmuşlardır. Kilise vekili Campeggio ve onunun Katolik kontlarından oluşan kadronun çoğunluğu ise reddiyenin sadece okunulmasından yana olmuştur. Protestanların eline yazılı bir nüshanın geçmesi durumunda Protestan cepheden Confutatio metnine karşı bir cevap gelmesi endişesi ile sürecin gereksiz yere uzayacağı fikrini öne sürmüşlerdir.¹³⁶

Nitekim Confutatio metninin okunmasının ardından tahmin edildiği üzere Protestan cephesi Şarlken'e kendilerine bir yazılı nüsha verilmesi isteklerini bildirirler. Bunun üzerine Şarlken 5 Ağustos tarihinde Protestanlara, yazılı bir nüshayı ancak belirlediği bazı koşulların yerine getirilmesi şartı ile vereceğini beyan eder. Protestanlardan istenilen şartlardan ilki, Confutatio metnini kabul ederek, reddiye metnine karşılık bir başka reddiye ile cevap verilmemesidir. İkincisi ise, Augsburg İtikatnamesi ile kendilerine ulaştırılan nüshanın gizli tutulup hiçbir şekilde çoğaltılmamasıdır.¹³⁷ Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, imparatorun bu şekilde bir yol izlemesine Campeggio'un yönlendirmesi sebep olmuştur. İmparatorun öne sürdüğü bu şartlar karşısında Protestanlar bu duruma itiraz ederek, istenilen koşulları kabul etmeyeceklerini açıklar. Confutatio metnine ait nüshanın herhangi bir şekilde

¹³⁶ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 26.

¹³⁷ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 26; Immenkötter, *Die Confutatio der...*, 48.

başkaları tarafından çoğaltılması durumunda, kendilerinin suçlanacağı endişelerini dile getirerek imparatorun şartlarını geri çevirirler.¹³⁸

Nitekim Confutatio metninin ilk Latince baskısı 1573 yılında Köln ve Main şehirlerinde yapılırken, ilk kez Almanca baskısı 1859 yılında olmuştur.¹³⁹ Bu yüzden Confutatio metni ile ilgili ilk yazılı bilgiler, reddiye metninin 3 Ağustos tarihinde okunması esnasında Luteran temsilcilerin birkaçı tarafından alınan notlardan ibarettir. Bunlardan en meşhurları, Brandenburg-Ansbach Prensi Georg'un heyetinden olduğu düşünülen kâtip Camerarius'a (1500-1574) ve Ansbach Şansölyesi Heller'e ait olduğu düşünülen notlardır.¹⁴⁰

5. Luteranların Confutatio'ya Tepkileri

İmparator, sunulan Confutatio metni ile Augsburg İtikatnamesi'nin çürütüldüğü düşüncesiyle Protestanların herhangi bir itirazda bulunmadan bu duruma boyun eğmeleri gerektiğini düşünüyordu. Fakat Luteranların kendilerine sunulan cevaptan dolayı tatmin olmadıklarını ve anlaşılmadıklarını düşündüklerini ortaya koymaları ile imparatorun dinsel birlik kurma çabası başarısız oldu. Luteranların, Confutatio metninde Kutsal Kitap ve geleneksel delillerle çürütülen maddeleri itiraz etmeksizin kabul edip geri çecekleri ümidi gerçekleşmemiştir.¹⁴¹ Confutatio metninin sonunda yer alan ve II. Friedrich tarafından okunan Sonsöz'de yer alan imparatora ait, "Katolik Kilisesi çatısı altında birleşme çağrısı ile vazgeçilmesi istenilen hususların kabul edilmemesi durumunda kilisenin en üst düzey koruyucusu

¹³⁸ İserloh, Confessio Augustana und..., 26.

¹³⁹ İserloh, Confessio Augustana und..., 217.

¹⁴⁰ Peters, 303.

¹⁴¹ Michael Höhle, Universität und Reformation- Die Universität Frankfurt (oder) von 1506 bis 1550, Böhlau Verlag GmbH & Cie, Köln 2002, 389.

ve himayecisi olarak, kilise birliğini korumak adına gerekeni yapacağı” ifadeleri, Luteranlar tarafından her ne kadar gizli bir tehdit olarak algılanmış olsa da, beklenen etkiyi göstermemiştir.¹⁴² İmparatorun tehdit olarak algılanan sözlerini şiddete başvuracağı yönünde yorumlayanlar olmuşsa da, mevcut “Türk tehlikesi” karşısında imparatorun Protestanlarla birleşerek cephesini güçlendirmek istemesi aşikâr idi. Aksi Türkler karşısında güçsüzleşme yolunu seçmek olacağından, yapılan bu tehdit ihtimal dışı olarak yorumlanmıştır.¹⁴³

Confutatio metninin okunmasından günler hatta haftalar öncesi Luteranlar arasında bu metin ile ilgili birtakım önyargılar oluşmaya başlamıştı. Aralarında bazılarının bu uzlaşma çabasının gerçekleşemeyeceği ve bir uzlaşmaya varılamayacağı yönündeki endişelerini belirttikleri bilinmektedir. Nitekim Confutatio metninin okunması ile birlikte Luteranların endişeleri gerçek olmuştu. Öncesinden imparatorun gelecek cevabı ve sonucu tahmin etmelerine rağmen Luteranların Confutatio metni karşısındaki tepkileri oldukça sertti. Öyle ki, kendilerinden oldukça emin ve eleştirel olmayan bir tavırla Confutatio metninde yer alan Augsburg İtikatnamesi’nde yanlış görülen hususları çürütmek adına öne sürülen delillendirmeyi başarısız ve basit bulduklarını dile getirmekten çekinmeyip alaycı ve küçümseyici bir tutum sergilemişlerdir.¹⁴⁴ Confutatio metninin okunması esnasında mecliste bulunmayan Melanchthon dahi, kendisine ulaştırılan notlar ve bilgiler ışığında, Katoliklerin savunduğunun aksine Confutatio metni ile Augsburg İtikatnamesi’nin çürütüldüğünü düşünmüyordu.¹⁴⁵ Melanchthon’un Confutatio ile ilgili düşüncesi netti. Ona göre Confutatio metni “gülünç” idi. Melanchthon biraz daha ileri giderek

¹⁴² İserloh, Confessio Augustana. Hindernis..., 22; Immenkötter, Die Confutatio der..., 49.

¹⁴³ Immenkötter, Die Confutatio der..., 49.

¹⁴⁴ Höhle, 328.

¹⁴⁵ Immenkötter, Die Confutatio der..., 49-50.

bu metni şimdiye kadar kendileri aleyhinde yazılan yazıların arasında en başarısız ve kötü olanı olarak tanımlamaktan geri durmuyordu.¹⁴⁶ Viet Dietrich'e yönelik yazdığı bir mektubunda da şöyle söylemekte idi: "Karşıtlarımızda sağlam bir dini bilgi mevcut değildir".¹⁴⁷ Anlaşıldığı üzere, Melanchthon bu zaman zarfına kadar daha bilimsel ve teolojik bir altyapıya dayanan bir fikir alışverişi beklentisindeyken, aldığı cevap karşısında bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu yöndeki düşüncelerini 3 Ağustos tarihinden sonra Luther ve papalık vekili Campeggio ile de paylaşmıştır.¹⁴⁸

6. Ağustos ve Eylül Aylarında Yürütülen Müzakere Süreci

Ağustos ve Eylül 1530, Augsburg Meclisi'nde, dinsel bir birlik oluşturabilme ve tek bir kilise çatısı altında toplanabilme adına yürütülen yoğun müzakerelerin yapıldığı bir süreçtir. Katolik Kilisesi taraftarlarının hazırladığı reddiye metnine Luteranlar bu denli tepki gösterince, Katolik kadronun çoğunluğu artık imparatorun yürüttüğü stratejinin başarısız olduğunu düşünürler. Bu sebepten Katolik Kilisesi'nin temsilcileri Luteranların Confutatio metnine olan itirazlarını kabul ederek, müzakereleri yürütmek adına 17 kişiden oluşan yeni bir komisyonun kurulması kararına varırlar. Kendi aralarından seçtikleri 17 yöneticiden oluşan komisyonun ilk oturumu 7 Ağustos tarihinde gerçekleşir ve Brandenburg Prensi I. Joachim (1484-1535), Katolikleri temsilen sözcü olarak belirlenir.¹⁴⁹ 7 Ağustos tarihinde Luteranlar ile uzlaşma adına bir araya gelinmiş olunmasına rağmen, kendilerine sunulan önerme daha çok ikaz niteliğinde olur. Bununla birlikte Augsburg İtikatnamesi'nde dile getirilen bazı hususlarla ilgili müzakere edebileceklerini dile getirmişlerdir. Luteran

¹⁴⁶ Kuropka, 228.

¹⁴⁷ Kuropka, 228.

¹⁴⁸ Kuropka, 228.

¹⁴⁹ Höhle, 329.

prensler ise kendilerinin bu şekilde bir uzlaşmaya mecbur edilmesini istemediklerini ifade eder. Prensler ayrıca imparatorun meclis çağrısındaki ifadelerden yola çıkarak Augsburg İtikatnamesi ile Confutatio arasındaki farkların ve anlaşılamayan hususların ele alındığı, her iki taraftan da eşit sayıda katılımcının bulunduğu ufak bir komisyon kurulmasını veya yeni bir müzakere sürecinin başlatılması için genel bir konsil toplanmasını talep ettiler.¹⁵⁰ Luteranların bu beyanı 11 Ağustos tarihinde I. Joachim tarafından tüm Katolik yöneticiler adına geri çevrilmiş olsa da, bir uzlaşmaya varma ve yaklaşan “Türk tehlikesi”ne karşı birlik oluşturma ihtiyacı zuhur ettiğinden, Luteran cepheyi ikaz ve tehditler ile Confutatio metninin kabulü yönünde zorlamanın bir faydasının olmadığını görerek yeni bir uzlaşma yoluna girmeyi kabul etmek zorunda kaldılar. İmparator ve Katolik yöneticilerin, Luteranların bu tekliflerini kabul etmeleri ile asıl müzakere süreci de başlatılmış oldu. Bu bağlamda oluşturulan bu ilk büyük komisyon, uzlaşma adına bir sonuca ulaşamasa da, sonrasında yürütülen asıl müzakere sürecine hazırlayıcı rol oynaması sebebiyle önem arz etmektedir. Bu hususta önem arz eden diğer bir nokta ise, Ağustos itibarıyla yürütülen müzakere sürecinin ve kurulan komisyonların imparatorun ziyade Özgür Şehir yöneticilerinin yönlendirmesiyle olmasıdır.¹⁵¹ İmparator Confutatio metni ile Augsburg İtikatnamesi’ni yürütülmüş görüyor olmasına rağmen uzlaşma adına Komisyonların kurulmasına tolerans göstermiştir. Luteranların Confutatio metnini kabul etmeyeceklerini beyan etmeleriyle beraber Şarlken kendisi ve Luteranlar arasındaki irtibatı sağlamak adına inisiyatifi kısa bir süreliğine de olsa, Katolik yöneticilere devretmiş gibi görünmektedir.¹⁵²

¹⁵⁰ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 248-249.

¹⁵¹ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 27.

¹⁵² İserloh, *Confessio Augustana* und..., 263.

13 Ağustos tarihinde Gregor Brück'ün önerisi üzerine 17 Katolik yöneticiden oluşan komisyon kaldırılarak yerine her iki taraftan eşit sayıda katılımcının bulunduğu yeni bir komisyon kurulur. Komisyonunun kaç kişiden oluşacağı ile ilgili yapılan müzakereler sonucunda komisyonun yedişer temsilci olmak üzere 14 kişiden oluşmasına karar verilir. Böylelikle hem Katolik hem Luteranlardan iki prens, iki hukukçu ve üç teologdan oluşan eşit sayıda bir komisyon kurulur. Komisyonun bu şekilde oluşması dahi, ikaz ve tehditlere dayalı sırf Katolik taraftan oluşan önceki komisyonun aksine, beraberce yürütülecek bir çalışmaya işaret etmektedir.¹⁵³

Katoliklerden oluşan gruba, Augsburg Prensi Christoph ve Braunschweig-Wolfenbüttel Prensi Heinrich, Baden bölgesinin şansölyesi hukukçu Hieronymus Vehus ile Bernhard von Hagen, teolog Johann Eck, Konrad Wimpina ve Johannes Cochläus seçilmiştir.¹⁵⁴ Luteranların oluşturduğu grupta ise prenslerden Saksonya Prensi Johann, Brandenburg-Ansbach Prensi Georg, hukukçu Sebastian Heller, Gregor Brück, teolog Philipp Melanchthon, Johannes Brenz ve Erhard Schnepf yer alıyordu.¹⁵⁵

16 Ağustos'ta başlayıp 21 Ağustos'a kadar süren müzakere süreci içerisinde tek başına Augsburg İtikatnamesi'nin mi, yoksa tek başına Confutatio metninin mi yoksa karşılaştırmalı olarak ikisinin de mi ele alınacağı tartışma konusu olmuştur.¹⁵⁶ Luteranlar, hem Augsburg İtikatnamesi'nin hem de Confutatio metninin beraberce ele alınması fikrini ortaya atmışlarsa da, Katolik yöneticiler tarafından sadece Augsburg İtikatnamesi'ni ele alma fikri kabul görmüştür.¹⁵⁷

¹⁵³ İserloh, *Confessio Augustana und...*, 264.

¹⁵⁴ Höhle, 330

¹⁵⁵ Wenz, *Theologie der Bekenntnisschriften...*, 412. Heinz, Scheible, Melanchthon. *Eine Biographie*, Verlag C.H.Beck, München 1997, 113.

¹⁵⁶ Decot, 224.

¹⁵⁷ İserloh, *Confessio Augustana und...*, 248.

Komisyon raporlarından elde edilen bilgilere göre, Augsburg İtikatnamesi'nin birinci bölümünde iman ve akideye dair maddeler seri bir şekilde ele alınmış ve hatta çoğu üzerinde ittifak sağlanabilmiştir.¹⁵⁸ Hepsi ile ilgili bir uzlaşmaya varılamamış olsa da, burada akaid ile ilgili alınan kararlar, bugün Augsburg İtikatnamesi ile ilgili yürütülen ökümenik diyaloglara¹⁵⁹ zemin oluşturmaktadır. Lakin asıl önem arz eden husus, iman esaslarını kapsayan birinci bölümden ziyade kilise içerisindeki bozulmaları ele alan ikinci bölüm ile ilgili bir uzlaşma bulmaktır. Luteranlar bazı noktalarda (CA 26, 28 gibi) esneklik göstermeye razı olurken, bazı meselelerdeki tutumlarından (CA 22, 23, 24 gibi) vazgeçmeyeceklerini dile getirmişlerdir.¹⁶⁰ Bu sebeple, yani İtikatname'nin ikinci bölümünde yer alan uygulamalarla ilgili uzlaşma sağlanamamasından dolayı kurulan Komisyon kaldırılır. Özellikle İtikatname'nin 22. maddesinde yer alan ve Evharistiya ayininde Katolik Kilisesi'nde olduğunun aksine şarabın sadece papazlar tarafından değil de, ayine katılan herkes tarafından içilmesi gerektiği düşüncesinde bir uzlaşmaya varılamaması komisyonun kaldırılmasına neden olmuştur. Nitekim komisyon kaldırılarak yerine uzlaşmaya varılamayan ikinci bölümü tekrar ele almak üzere bu sefer altı kişiden oluşan yeni bir komisyon kurulur. Bu sefer üçer kişiye düşürülen komisyonda Katoliklerden Johann Maier von Eck, Hieronymus Vehus, Johannes Cochläus, Luteranlardan ise Gregor Brück, Sebastian Heller ve Melanchthon yer alır.¹⁶¹

¹⁵⁸ 12, 20, 21 ile ilgili tam uzlaşma sağlanamamıştır.

¹⁵⁹ Ökümenizm, modern çağda, farklı mezheplere bölünmüş durumda bulunan Hristiyanları birleştirmek için yapılan faaliyetleri içeren bir kavramdır. Özellikle Doğu Batı Kiliselerinin ayrılmasından sonra, Hristiyan dünyasında birleşme yönünde ciddi çabalar olmuştur. (Ahmet Hikmet Eroğlu, "Günümüzde Hristiyan Ökümenizmi", Dinler Tarihi Arştırmaları III, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2002, 247-248.)

¹⁶⁰ Karl-Heinz zur Mühlen, Reformation und Gegenreformation- Teil 2, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1999, 21. İserloh, Confessio Augustana und..., 248.

¹⁶¹ Karl Eduard Förstemann, Urkundenbuch 2 zur der Geschichte des Reichstages zu Augsburg im Jahre 1530. Nach den Originalen und nach gleichzeitigen Handschriften. Bd. „: Von der Übergabe der

Augsburg İtikatnamesi'nin özellikle ikinci bölümünün ele alınacağı yeni müzakere sürecine 23 Ağustos tarihinde başlanılır; fakat birçok madde üzerinde konuşma fırsatı bulamadan uzlaşmaya varılamayacağı ön görülerek az bir zaman sonra 30 Ağustos tarihinde sonlandırılır. Böylelikle uzlaşma çabaları Augsburg İtikatnamesi'nin ikinci bölümündeki maddelerde takılı kalındığı için başarısızlıkla sonuçlanır.¹⁶²

Müzakere komisyonlarının kaldırılması ile beraber Katolik yöneticiler imparatoru bu süreçlerden haberdar etmek adına bir rapor sunma kararı alırlar. Nitekim Hieronymus Vehus tarafından günlük şeklinde tutulan raporlar ve ilave tutanaklar bir dosya haline getirilerek 31 Ağustos tarihinde imparatora sunulur. Günümüzde imparatora sunulan bu raporun orijinal nüshası mevcut olmamakla beraber, raporun hazırlanmasında yazılan tüm belgeler Viyana'da meclis raporları arasında mevcudiyetini korumaktadır.¹⁶³

Bütün bu müzakere süreci karşısında Augsburg'da bulunamayan Luther'in oldukça sert bir tutum sergilediği görülür. Yürütülen müzakere süreçlerinden mektuplarla haberdar edilen Luther özellikle ikinci müzakere süreci ile ilgili 26 Ağustos tarihinde Melanchthon'a yazdığı mektubunda, Melanchthon'un sergilediği uzlaşmacı tutumun aksine daha katı bir tutum sergileyerek şu sözleri sarf etmiş ve müzakerelerin sonlandırılması gerektiğini vurgulamıştır: "... Kısacası bu müzakere sürecindeki uzlaşma çabası imkânsız görünüyor, eğer ki Papa Papalığı kaldıracaksa o ayrı tabi. Bu zamana kadar inancımız ile ilgili fazlasıyla hesap verdik ve barış istediğimizi dile getirdik. Onları doğruya döndürebileceğimize mi inanıyoruz yoksa

Augsburgischen Confession bis zum Schluss des Reichstages, C. 2, Halle Verlag, Osnabrück 1966, 290.

¹⁶² Decot, 224. Fries, 25.

¹⁶³ İserloh, Confessio Augustana und..., 268.

hala? ... Bizim öğretimizi kabul etmeyip lanetleyeceklerine göre, neden hala onların tüm yaptıklarının yalandan ibaret olduğunu kabullenmiyoruz? Onların yaptıklarının Kutsal Ruh aracılığı ile olduğunu söylemek mümkün değildir, çünkü onlarda ne tövbe, ne inanç ne de dindarlık mevcuttur.”¹⁶⁴

7. Meclis Kararı

Ağustos ayının sonuna doğru müzakere süreçlerinde herhangi bir uzlaşmaya varılamayacağı anlaşılarak müzakere süreçleri sonlandırılmıştır. Komisyonların kaldırılmasının ardından, uzlaşma çabasının boşa çıkmaması adına Melanchthon gibi bir takım kişiler tarafından sürdürülen kişisel çabalar da fayda etmeyince geriye artık sadece üç seçenek kalmıştı: Ya Protestanlar ile barış imzalanacaktı ki Luther’in Temmuz ayından beri önerdiği ve Protestanların hedeflediği buydu. Ya birleşme adına genel bir konsil toplanılacaktı ki imparatorun ve çoğu Katolik ve Protestan taraftarın isteği bu doğrultuda idi, ya da Protestanlar kâfir ilan edilip onlara karşı savaş açılacaktı.¹⁶⁵

Müzakerelerin bitmesi ile beraber yine ipleri eline alan imparatorun ortakları konumunda olan Roma’daki Papa ve Augsburg’da bulunan Katolik şehir yöneticileri hem konsil toplanması hem de savaşılmaması seçeneklerine karşı değillerdi. Fakat her ikisi de uzayan süreç karşısında Protestanlara nasıl karşılık verileceği hususunda tıkanmışlardı ve biraz geri duruyorlardı. Dönemin Papası VII. Clemens (1478-1534) dahi ancak imparatorun zorlamaları neticesinde konsil toplanmasına karşı olmadığını beyan ederek kaçamak bir cevap vermiştir. Papanın ve Katolik yöneticilerin tutumları neticesinde konsil toplama kararı ön planda kalırken, şiddete başvurma

¹⁶⁴ Fries, 24.

¹⁶⁵ Iserloh, *Confessio Augustana* und..., 27.

seçeneği de 11 Eylül tarihinde imparator tarafından Katolik yöneticilere tartışmaya sunulur. İmparator ve Katolik yöneticiler arasında başlatılan bu muhakemeler neredeyse meclisin bitimine kadar (19 Kasım'a) devam eder.¹⁶⁶

Resmi olarak başlatılan fakat herhangi bir başarıya ulaşmadan sonlandırılan müzakereleri müteakip kişisel olarak yürütülen görüşmeler ön plana çıkmıştır. Bu kişisel çabalar esasen meclisin başlangıcından beri, hem Augsburg İtkatnamesi'nin okunmasında, hem Confutatio metninin sunulmasında, hem de müzakere komisyonlarının kurulması süreçlerinde devam edegelmiştir. Piskoposların, teologların ve Katolik prenslerin yer aldığı Katolik tarafın, Luteranlar arasında başlıca muhatabı Melanchthon olmuştur. Melanchthon'un tüm meclis süresince bu kişisel görüşmelerin devam ettirilmesinde büyük emeği vardır.¹⁶⁷

Bu kişisel çabalara paralel olarak, nihai meclis kararını belirlemek adına imparatorun teşvikiyle, aralarında Strasburg, Salzburg ve Speyer piskoposlarının da bulunduğu, başta Vehus ve Georg Truchseß von Waldburg tarafından yönetilen bir komisyon kurulur. Komisyonda 14 ile 22 Eylül tarihleri arasında, imparator ve her iki tarafın temsilcileri ile uzlaşma önerileri müzakere edilir.¹⁶⁸ Nitekim gitgide sıkıntı vermeye başlayan dış etkenler göz önünde bulundurularak içerde yeni kargaşaya fırsat vermemek adına komisyon içerisinde yapılan müzakereler sonucunda tehdide başvurma seçeneği ortadan kaldırılır. Onun yerine barışçıl bir orta yol bulunarak o yönde bir karar alınması uygun görülür. Bu karara göre, Augsburg İtkatnamesi ile kıyaslanan ve uzlaşmaya varılan maddeler ilan edilecek, tartışmalı maddeler başka

¹⁶⁶ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 28.

¹⁶⁷ Kuropka, 221.

¹⁶⁸ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 147.

bir konsilde ele alınmak üzere ertelenecektir.¹⁶⁹ Özellikle Vehus ve Truchseß'in tüm bu süreç içerisinde amaçladıkları şey, şimdiye kadar müzakere edilen maddeleri yazılı bir doküman haline getirip bir resmiyet kazandırmak idi. Böylelikle meclis kararında yer alan maddeler imparatorluk tarafından tanınmış olacak ve sonraki müzakerelere zemin hazırlayacaktı. Fakat bu gerçekleşmedi.¹⁷⁰

Vehus ve Georg Truchseß von Waldburg'un uzlaşma çabaları meclis kararının Protestanlara sunulmasına kadar devam etmiş; fakat her türlü uzlaşma çabalarının başarısız sonuçlanması ve Luteranların imparatora kararı açıklaması yönündeki baskıları neticesinde, 22 Eylül tarihinde imparator ve Katolik şehir yöneticilerinin çoğunluğunun isteği ile birinci meclis kararı Protestanların onayına sunulur.¹⁷¹ 22 Eylül tarihinde Protestanlara sunulan ve Alexander Schweiß tarafından okunan meclis kararında çoğu maddelerin karşılaştırılıp uzlaşmaya varıldığı, bazı maddelerde uzlaşmaya varılamadığı belirtilerek, altı Özgür Protestan Şehir yöneticileri ile beş Protestan prence, 15 Nisan tarihine kadar uzlaşmaya varılamayan maddeleri istişare etmeleri ve fikirlerini imparatora sunmaları için mühlet tanınmıştır. Bunun yanı sıra meclis kararında, mühlet süresince Protestan bölgelerde Katolik Kilisesi'nin ve kilise düzeninin olduğu gibi korunması, Protestanlığa ait öğretilerin yer aldığı metinlerin çoğaltılmaması emri yer alır. Bu şartların sağlanması durumunda altı ay içinde yeni bir konsil toplama sözü verilir.¹⁷²

Bu arada meclis kararını olumlu etkilemesi için Melancthon tarafından kaleme alınan ve yabancı kaynaklarda *Apologia Confessio Augustana* (Augsburg

¹⁶⁹ İserloh, *Confessio Augustana. Hindernis...*, 77; Wenz, *Theologie der Bekenntnisschriften...*, 415; İserloh, *Confessio Augustana und...*, 147.

¹⁷⁰ Wenz, *Theologie der Bekenntnisschriften...*, 415.

¹⁷¹ Decot, 45.

¹⁷² Wenz, *Theologie der Bekenntnisschriften...*, 415; İserloh, *Confessio Augustana und...*, 147-148.

İtikatnamesi Savunma Metni) olarak bilinen savunma metni Brück tarafından imparatora sunulmuş; fakat kabul edilmeyip geri çevrilmiştir.

22 Eylül tarihinde Protestanlara sunulan birinci meclis kararı karşısında Luteranlar kesinlikle memnun kalmamıştır. Öyle ki Saksonya Elektörü Prens Johann'ın, Melanchthon'un da aralarında bulunduğu teologları yanına alarak 22 Eylül sonrası Augsburg'u derhal terk etmesi bir yandan memnuniyetsizliklerini, diğer yandan barış çabalarının da sonuna geldiğini göstermekteydi.¹⁷³ Luteranların bu tepkileri karşısında daha uzlaşmacı bir şekilde hazırlanan birinci meclis kararının aksine 19 Kasım tarihinde açıklanan nihai meclis kararı daha sert bir üslupla hazırlanmıştır. Nitekim 19 Kasım tarihinde Protestan prenslerin Augsburg'u terk etmeleri dolayısıyla onların yokluğunda okunan meclis kararı sadece bir duyuru niteliği taşımakta idi.¹⁷⁴

19 Kasım tarihinde sunulan nihai meclis kararı 150 maddeden oluşmakta idi. 150 maddenin ilk 59 maddesi dinsel kararlara yönelikti. Alışlageldiği üzere, imparator meclis kararında öncelikle meclis çağrısına değinerek, orada belirttiği üzere, dinsel alanda herhangi bir maruzatı olan Özgür İmparatorluk Şehirlerine, dile getirmek istediklerini kendisine sunmak adına söz hakkı vereceğinin teminatını verdiğini ve bunu da yerine getirdiğini vurgular. Daha sonra Saksonya Elektörü ve beraberindekilerin isimleri tek tek sayılarak, kendi düşüncelerini bir İtikatname ile sunduklarına yer verilir. Fakat bu İtikatnamenin Confutatio ile çürütüldüğü halde, bunu kabul etmedikleri ve buna rağmen kendilerine 22 Eylül tarihinde ılımlı bir meclis kararı sunulmuş olduğunu, hatta kendilerine 15 Nisan tarihine kadar düşünmeleri için süre tanındığını vurgular. Bu birinci maddedir. Devamındaki ikinci

¹⁷³ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 29; Kuropka, 232.

¹⁷⁴ İserloh, *Confessio Augustana* und..., 29.

ile altıncı maddelerde, 22 Eylül tarihine ait meclis kararında yer alan hususlar birebir zikredilir ve 7. maddede Saksonya Elektörü Prens Johann ve beraberindekilerin bu kararı kabul etmek istemedikleri dile getirilir. Meclis kararının sekizinci ve dokuzuncu maddelerinde ise Strasburg, Konstanz, Memmingen ve Lindau tarafından sunulan *Confessio Tetropolitana*'nın da *Confutatio* ile çürütüldüğü vurgulanır. Devamında onuncu maddeden başlayıp otuz yedinci maddeye kadar Worms Fermanı'nın ve sonraki meclis kararlarına rağmen hangi suistimallerin yapıldığı ve bunların ne gibi sonuçlara yol açtığı sıralanır. Son maddelerde de yeni bir meclis toplanana kadar nelere riayet edilmesi ve nelerin yerine getirilmesi gerektiği ile ilgili bilgiler sunulur.¹⁷⁵ Böylelikle nihai meclis kararının okunması ile uzlaşma adına toplanan meclis, bu hedefe varamadan sonlandırılmış olur.¹⁷⁶

Müzakere sürecinin sonrasında alınan meclis kararını ciddi anlamda etkilemesi bakımından, imparatorun o sırada bulunduğu durumun da dikkate alınması gerekmektedir. Öyle ki müzakerelerin Ağustos ayının sonunda tamamen sonlandırıldığı dönem aynı zamanda imparator için de yenilikler içerir. İmparatorun, 5 Eylül tarihinde 1521'den beri Avusturya arşidükü olan kardeşi I. Ferdinand'ın (1503-1564) krallık seçimi ile ilgili müzakerelerin olumlu sonuçlanması ve ayrıca Fuggerler tarafından sunulan kredi vaadi ile kendisini maddi olarak garantiye alan imparator için artık dinsel alandaki uzlaşma çabası siyasi açıdan önemini yitirmişti. Bu sebepten dolayı Protestanların karşısında artık daha güçlenmiş bir şekilde yer alan imparator dostça bir sonuca ulaşmayı bir kenara bırakıp bir an önce meclisin sonuçlanmasından yana olmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Decot, 47-49.

¹⁷⁶ Wenz, Immenkötter, Im Schatten der..., 37.

¹⁷⁷ Kuropka, 231-232; İserloh, *Confessio Augustana und...*, 99.

İKİNCİ BÖLÜM

AUGSBURG İTİKATNAMESİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİ

A. İtikatnamenin Yazarı: Philipp Melanchthon (1497-1560)

Luther'in teolojik düşüncesi değişimci bir dinsel nitelik taşımakla birlikte, bir akademik teolog olarak onun reform teolojisine ait öğretilerini sistematik bir tarzda düzenleme ve onları bir uyum içerisinde dengeleme yeteneğine sahip olmadığı genel kanaattir. Reformist öğretilerin, Katolik Kilisesi'ne karşı bir tepkiler bütünü olarak ortaya çıkan kaba görünümünden kurtarılıp, Luteran Kiliselerin inanç öğretilerini oluşturacak kadar sistematize edilme sürecindeki katkısından dolayı Melanchthon, Luteran tarihinin önemli şahsiyetlerindendir.¹⁷⁸

Philipp Melanchthon, Protestanların ilk büyük ilahiyatçısı sayılır. Henüz yirmibir yaşındayken, Wittenberg Üniversitesi'ne Yunanca profesörü olarak çalışmak üzere davet edilmiş, birkaç yıl içinde Luther hareketinin temel ilkelerini ihtiva eden *Loci Communes Rerum Theologicarum* (Tanrıbilim Sorunlarının Genel Toplamı) adlı kitabıyla fırtınalar estirmiştir. Bunun dışında araştırmamıza konu olan Protestan doktrininin en eski itikatnamelerinden birisi olan 1530 Augsburg İtikatnamesi'nin yazarı olarak da büyük öneme sahiptir.

1. Eğitim Hayatı

Asıl adı Philipp Schwarzerdt olan Melanchthon, 16 Şubat 1497'de, beş çocuğun ilki olarak, Almanya topraklarında küçük bir kasaba olan Bretten'de doğmuş ve Rönesans döneminde yetişmiştir. 11 yaşında iken kaybettiği babası Georg

¹⁷⁸ Hakan Olgun "Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon" Milet ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi ISSN: 1304-5482, yıl 2, S. 1, Aralık 2004, 121.

Schwarzerdt, ünlü bir top dökümhanesi ustası iken, annesi Barbara Reuter zengin bir tüccar ailenin kızıdır.¹⁷⁹ Melanchthon, aynı zamanda döneminin ünlü bir Hümanisti ve İbranice uzmanı olan Johann Reuchlin'in (1455-1522) yeğenidir ve temel eğitimi de Pforzheim'dayken onun çevresinden almıştır.

11 yaşına kadar evde aldığı özel derslerin ardından, 1508 yılında önce dedesinin daha sonra babasının vefatı sebebiyle, iki erkek kardeşi ile birlikte Bretten'den 20 km uzaklıkta bulunan, aynı zamanda Johann Reuchlin'in de memleketi olan Pforzheim'a taşındı. Burada ünlü bir Latin okulunda ilkökul eğitimine başladı ve klasik dillerden Latin ve Yunan edebiyatı ile Aristo felsefesini tahsil etti.¹⁸⁰

Johann Reuchlin, Melanchthon'un Pforzheim'da bulunduğu süre zarfında onunla sıkı irtibat içinde olmuş ve ona çok şey kazandırmıştır. İsminin Philipp Schwarzerdt yerine Melachthon olarak değişmesinin ardında dahi Reuchlin'in yönlendirmesi vardır. Melanchthon'un döneminde Hümanistler Alman isimlerini çok fazla sevmediklerinden dolayı kendilerine Yunanca veya Latince isimler koyarlardı. Philipp Melanchthon da, kendi döneminde, Hümanist akımının yol açtığı isimlerin Yunancalaştırılması âdetine katılmış ve 1509 yılında Reuchlin'in yönlendirmesiyle "kara toprak" anlamına gelen asıl soyadı "Schwatzertdt"i, Yunancada birebir karşılığı olan "Melanchthon" olarak değiştirmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Jörg Haustein, Philipp Melachthon - Ein Wegbereiter für die Ökumene, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 1997, 8; Werner Hehl, Dichter der christlichen Gemeinde. Philipp Melanchthon – Der Freund Martin Luthers, Quell Verlag, Stuttgart 1982, 8-9.

¹⁸⁰ Rober Stupperich, Philipp Melanchthon - Gelehrter und Politiker, Persönlichkeit und Geschichte Band 151, Muster- Schmidt Verlag, 1.Auflage, Göttingen- Zürich 1996, 12.

¹⁸¹ Martin H. Jung, Phillip Melanchthon und seine Zeit, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 2010, 13.

Melanchthon sınıf birincisi olarak gösterdiği üstün başarısı sebebiyle, 1509 yılında, henüz 12 yaşında iken Pforzheim'daki eğitimini tamamlar, Pforzheim'dan ayrılarak üniversite eğitimi için Heidelberg'e gider.¹⁸² Heidelberg Üniversitesi'nde skolastik felsefe, retorik ve astronomi okur. Ayrıca burada bulunduğu üç sene içerisinde Latin ve Yunan diline yoğunlaşmış ve sergilediği üstün başarılarla profesörlerinin de dikkatini ve takdirini kazanmıştır. 1512 yılına gelindiğinde, bütün sınavlarını büyük bir başarıyla tamamlayan Melanchthon artık üniversitede ders vermeyi hedeflemiştir. Üç yıl boyunca sergilemiş olduğu üstün başarısı sebebiyle kimsenin Melanchthon'un bunu başarabileceğinden şüphesi yok iken olaylar umulmadık şekilde gelişmiştir. Magister (Master/ Yüksek Lisans mezunu) olabilmesi için girmesi gereken sınava, henüz 15 yaşında olması sebebiyle, derslerde gerekli gücü ve otoriteyi sağlayamayacağı düşünülerek müsaade edilmemiştir.¹⁸³ Bu durum karşısında büyük bir üzüntü duyan Melanchthon aynı yıl içerisinde, 1512 yılında Tübingen Üniversitesi'ne geçiş yapmıştır. Burada Hümanist düşünceyi ve Erasmus'un eserleri üzerine çalışırken ayrıca İncil ve kilise babalarının metinlerini özgün dillerinde okuyup tahlil etmeye başlamıştır.¹⁸⁴ 17 (1514) yaşına geldiğinde ise, Tübingen Üniversitesinde üstün bir başarıyla magisterini tamamlayan Melanchthon, üniversitede dersler vermeye başlamıştır.¹⁸⁵

Rönesans'ın bütün eğitim olanaklarından faydalanan Melanchthon, Aristo felsefesi, skolastik düşünce ve temel bilimleri Hümanist eğilim doğrultusunda

¹⁸² Hausteine, 8.

¹⁸³ Georg Urban, Philipp Melanchthon 1497-1560 - Gedenkschrift zum 400. Todestag des Reformators, Melanchthon Verein, Bretten 1970, 21.

¹⁸⁴ Hanns Christof Brennecke, Walter Sparr, Melanchthon. Zehn Vorträge, , Erlanger Forschungen Reihe: A, Geisteswissenschaften; Band: 85, Universitätsbund, Erlangen- Nürnberg 1998, 19; Urban, 23.

¹⁸⁵ Urban, 22; Brennecke, Sparr, 15.

tamamlayarak küçük denilebilecek bir yaşta, henüz 21 yaşında (1518) Wittenberg Üniversitesi'ne Yunanca profesörü olarak atanmıştır.¹⁸⁶ 21 yaşında olmasına rağmen, Pforzheim'da başlayan ve Wittenberg'e kadar uzanan eğitim hayatı boyunca sergilediği başarı ve azim sayesinde tüm Avrupa'da bulunan en iyi bilim adamlarından biri olarak kabul edilmiştir. Kitaplar yazmaya başlayan Melanchthon'un eserleri, genç yaşına rağmen büyük ilgi ve takdir görmüştür. Örneğin henüz 21 yaşında iken yazdığı Grekçe ders kitabı uzun yıllar boyunca standart bir ders kitabı olarak kabul görüp okutulmuştur.¹⁸⁷

Melanchthon'un Protestan Reformunun merkezi olan Wittenberg'e gelmesi ile birlikte adeta hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Wittenberg Üniversitesine atandığı dönemde henüz bir Luteran olmayan Melanchthon, burada Luther ve Luther'in fikirleriyle tanışmıştır. Bu sebeple Wittenberg, Melanchthon için yaşamının en önemli değişimini sağlayan bir kent olacaktır.

Melanchthon'un Luther ile tanışmasının ardından, onun fikirlerini, iman anlayışını kolayca paylaşmış ve Luther'in etkisi altında kalarak Evangelik harekete katılmıştır. Evangelik harekete katılıp Reform teolojisini benimsedikçe skolastik felsefeye karşı olan ilgisi de gittikçe azalmıştır. Teoloji çalışmalarına başlayan Melanchthon, Luther'in de yönlendirmesi ile Kutsal Kitap yorumlarını ve özellikle de Pavlus'un mektuplarını incelemeye başlamış, derslerinde dahi artık Yunan şiirlerinden çok Yeni Ahit üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁸⁸

Artık kendisi için en doğru yolun teoloji olduğunu düşünen Melanchthon, Tübingen Üniversitesinde iken temellerini attığı teolojik çalışmalarını Wittenberg'te

¹⁸⁶ Heinz Scheible, Melanchthon – Eine Biographie, Verlag C.H. Beck, München 1997, 31.

¹⁸⁷ Urban, 22.

¹⁸⁸ Scheible, 33.

yoğunlaştırarak kısa bir süre içerisinde Yunanca profesörü olmasının yanında teoloji bölümünü de bitirir ve halka yönelik çok sayıda teolojik risaleler kaleme almaya başlar.¹⁸⁹

Temelde Luteran teolojiyi sistematize etme ve Luther'i muhaliflerine karşı savunma amacını güden Melanchthon, yazılarında bir yandan kutsal metnin otoritesini alt üst ettiğini düşündüğü Katolik Kilisesi'ne karşı Kutsal Kitap otoritesini koyar. Kutsal metnin her insanın dikkatle takip ettiğinde kolaylıkla idrak edebileceği sadelik ve bütünlük içerisinde olduğunu en az Luther kadar ateşli savunur. Diğer yandan da daha ileri giderek, kutsal yazıların insanların günahlarıyla kirlendiğini savunan filozofları, kendi gayretleriyle en yüksek erdemliliğe ulaşabileceklerini hayal etmekle, skolastik düşünceyi Tanrı'nın Sözü'nü insanların sözüne çevirmekle suçlamaktadır.¹⁹⁰

2. Reformasyon İçin Önemi

Eğitim ve pedagoji alanında sergilediği üstün başarılar ve kazanımları dolayısıyla bugün hala "Praeceptor Germaniae", yani "Almanya'nın Öğretmeni" olarak anılan Melanchthon, Reform teolojisine ait öğretileri sistematik bir tarzda düzenleme ve onları bir uyum içerisinde dengeleme yeteneğine sahip olması sebebiyle Reformun başarısı açısından çok önemlidir. Melanchthon ayrıca Luteran tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olup Protestanların ilk büyük ilahiyatçısı olarak kabul edilir.¹⁹¹

Melanchthon'un Evangelik harekete katılmasına paralel olarak Reformasyon tarihinin en karmaşık yılları yaşanmıştır denilebilir. Öyle ki hem Luteran reformcular

¹⁹⁰ Olgun, Protestan Ahlakiliği Sorunu..., 121.

¹⁹¹ Scheible, 33.

ile Katolik muhalifler arasında hem de Reform teolojisi içinde çeşitli gruplaşmalar meydana gelmiştir. Böyle bir ortamda Luther'in doğal varisi olarak düşünülen Melanchthon, teolojik konularda Luther gibi sert, tartışma ve kavga yanlısı olmayan sakin ve uzlaşmacı bir mizaca sahip olması ile yaşanan gruplaşmalarda yönlendirici ve uzlaştırıcı bir rol oynamıştır.

Bunun yanı sıra, Luteranların temel inançlarını içeren metinlere bakıldığında, bunların içerisinde Melanchthon'un Reform teolojisine ait öğretileri sistematik bir tarzda düzenleyerek kaleme aldığı metinlerin büyük öneme sahip olduğunu görmek mümkündür. Melanchthon'un 1521 yılında yayımladığı *Loci Communes Rerum Theologicarum* (Temel Teolojik Konular) adlı metni bunların başında gelir. Protestan teolojinin Evangelik öğretilerinin ilk sistematik tezi olma niteliğini taşıyan ve Luteran reformun inanç öğretilerini içeren bu eser Luther'in de büyük takdirini kazanmıştır.¹⁹²

Loci Communes'den sonra Melanchthon, araştırmamızın da başlıca konusu olan Luteranlığın en temel iki doktrinel metnini kaleme almıştır. Bunlar Luteran teolojinin temel inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi ve İtikatname'nin Savunma Metnidir.

Ayrıca Melanchthon, Protestan Reformasyonun gelişmesindeki önemli görüşmelerden olan Augsburg Meclisi'ne Luther adına 1530 yılında katılmış ve Roma-Germen İmparatoru'nun huzurunda kendisinin kaleme aldığı Augsburg İtikatnamesi'ni bizzat okuyarak Luteranlığı temsil etmiştir. Melanchthon'un kaleme

¹⁹² Hehl, 18-19.

aldığı Augsburg İtikatnamesi ve bu metnin savunusu günümüz Luteran kiliselerinde hâlâ geçerli inanç maddeleri olarak otoritesini sürdürmektedir.”¹⁹³

3. Luther ve Melanchthon

Philip Melanchthon, 28 yıl Luther’in iyi bir iş arkadaşı, dostuydu ve birçok önemli adımı yanı başında olmuştu. Hatta bazı kaynaklar Melanchthon’u Luther’in sağ kolu olarak nitelerler. Wittenberg Üniversitesine geldiğinde bir Luteran olmamasına rağmen kısa bir süre sonra bu akıma katılan Melanchthon, Luther’in en yakın dostu ve danışmanı olmuş, sadece onu muhaliflerine karşı savunmakla kalmamış aynı zamanda onun teolojik söylemlerinin kutsal metin kanıtlarına dayalı inanç öğretileri olarak düzenlenmesi görevini yürütmüştür.

Wittenberg Üniversitesine atanmasıyla Luther’le başlayan dostlukları zamanla daha da artmıştır. Öyle ki Melanchthon “Bu adamdan ayrı kalmaktansa ölümü tercih ederim; hiçbir şey Martin olmadan yaşamaktan daha kötü değildir” demektedir.¹⁹⁴ Bu bağlamda ikisi arasındaki ilişkiyi anlamak İtikatname’nin oluşum sürecini, içerdiği maddeleri ve sonrasında ortaya çıkan bazı tartışmaları anlamada faydalı olacaktır.

Luther’in Melanchthon ile ilk karşılaşması, Melanchthon’un Wittenberg Üniversitesine atanmasının ardından, 28 Ağustos 1518 tarihinde Latince olarak yaptığı ve Latincenin yanında Yunanca ve İbranicenin öğrenilmesinin önemini ve asli kaynaklarla birlikte Yeni Ahit’e yoğunlaşılmasının önemini vurguladığı açılış konuşması esnasında gerçekleşir.¹⁹⁵ Melanchthon’un konuşmasını büyük bir

¹⁹³ Olgun, Protestan Ahlakiliği Sorunu..., 122.

¹⁹⁴ Olgun, Protestan Ahlakiliği Sorunu ...,121.

¹⁹⁵ Scheible, 31; Urban, 25.

hayranlıkla dinleyen Luther, Johann Reuchlin'e yazdığı bir mektubunda Melanchthon'dan "her yönüyle takdiri hak eden biri" olarak bahseder.¹⁹⁶ Luther'in Melanchthon'a duyduğu yakınlığı aynı şekilde Melanchthon da Luther'e duyuyordu.

İlk andan itibaren birbirlerine duydukları samimi duygular, Luther'in Melanchthon'un Grekçe derslerine katılması ve ondan Grekçe öğrenmeye başlamasıyla iyice pekişmiştir. Luther bununla ilgili bir yazısında şöyle söylemiştir: "Philipp'e bizlere Grekçe dersleri vermesinden dolayı müteşekkirim. Yaşça ondan büyük olmama rağmen¹⁹⁷ ondan öğreneceğim çok şey var. Açıkça söylüyorum, o bu alanda benden daha bilgilidir. Bunu hiç utanmadan söylüyorum. Bu yüzden ona bir zarar gelmesine asla müsaade etmeyeceğim".¹⁹⁸

Melanchthon Grekçe derslerinin yanı sıra Luther'in düşüncelerini ve teolojisini düzenlemesinde de yardımcı oluyordu. Öyle ki, Melanchthon sistematik çalışan biriyken Luther tam aksine, çoğu zaman yüreğinden konuşan ve düzensiz çalışan bir kişiliğe sahipti. Aslında Luther'in, Melanchthon gibi düşüncelerini alıp sistematik ve düzenlenmiş bir biçimde sunabilecek birisine ihtiyacı vardı. Bu bağlamda birbirlerini adeta tamamlıyorlardı.

Luther ile Melanchthon'un ilişkisinin bir başka boyutu da şundan kaynaklanıyordu. Kendi alanında çok başarılı olan Melanchthon, teoloji konusunda çok fazla bir donanıma sahip değildi. Bu sebeple Luther ondan Grekçe öğrenirken o ise Luther'den teoloji dersleri alıyordu. Melanchthon 1539 yılında büyük bir minnetle yaptığı açıklamasında "Ben İncil'i Luther'den öğrendim" diyordu.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Hehl, 6.

¹⁹⁷ Luther Melanchthon'dan 14 yaş büyük idi.

¹⁹⁸ Urban, 25.

¹⁹⁹ Jung, 17.

İkisi arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamak açısından aralarında geçen kısa bir anekdota değinmek faydalı olacaktır. Bu hikâyeden Luther'in Melanchthon'u ne kadar çok sevdiğini ve ona ne denli saygı gösterdiğini anlamak mümkün gözüküyor. Melanchthon Pavlus'un Korintliler'e yazdığı birinci mektubuyla ilgili ders veriyordu. Luther de bu derslerin ne kadar harika olduğunu duymuştu. Dersler bittiğinde öğrencilerden bu notları istedi ve Melanchthon'dan habersiz, bu notları alarak bir kitap olarak yayınladı. Melanchthon'un itirazlarına rağmen Luther "Umurumda bile değil. Bunlar o kadar iyi ki, herkese dağıtmalıyız." şeklinde cevap verdi. Luther bunu üç kez daha tekrarladı.²⁰⁰

Luther, Melanchthon'u tabiri caizse adeta oğlu gibi sevmişti. Luther onun için Kutsal Kitap'ın dışında dünyada gördüğü en iyi teolog olduğunu söylemişti. Bu yüzden Luther, Melanchthon'u kendi adına birçok toplantılara gönderirdi. Bunlardan biri, çalışmamızın konusu olan Augsburg İtikatnamesi'nin Melanchthon tarafından yazılıp okunduğu ünlü Augsburg Meclisi'dir.

Aralarındaki bu samimi ilişkilerine rağmen çeşitli kaynaklarda Melanchthon'u bir hain olarak niteleyenler de mevcuttur.²⁰¹ Bunun arka planında ise birkaç sebep yatmaktadır. Melanchthon büyüdükçe, teoloji konusunda kendi vurgulamak istediklerini keşfetmişti ve teolojik olarak üzerinde durduğu noktalar, Luther'in üzerinde durduğu noktalarla aynı değildi. 1546 yılında Luther öldüğünde, Melanchthon bu öğretilerden daha fazla sapmaya başladı ve bu bağlamda örneğin Wittenberg Üniversitesindeki ders programını değiştirdi. Bu üniversitenin dersleri daha önce çok Augustinci, hümanist ilkelere dayanırken, Melanchthon bunları Aristo

²⁰⁰ İserloh, *Confessio Augustana. Hindernis...*, 15.

²⁰¹ Hans Christof Brennecke, Walter Sparr, *Melanchthon – 10 Vorträge*, Erlanger Forschungen, Reihe A, Geisteswissenschaften, Band 85, Universitätsbund Erlangen- Nürnberg 1998, 209.

mantığının öğretilerine dayandırıyor. Bu sebeple, “şayet Luther hayatta olsaydı, böyle bir şeye onay vermezdi“, diye itirazlar yöneltenler oldu. Bazen de Melanchthon Katolik Kilisesi’yle aynı fikirde olmakla ya da bazı şeyleri sırf onlarla uyuşmak için kabul etmiş olmakla suçlandı.²⁰²

Genel kanaate göre, beraber geçirdikleri 28 yıl süre zarfında ilişkileri her daim aynı düzeyde kalmayıp zaman zaman aralarında tartışmalar yaşanmış ve arkadaşlıkları büyük yaralar almış olsa da, zikredilen anekdotlar ve benzeri hikâyeler Luther’in Melanchthon’a ne kadar değer verdiğinin ve duyduğunu saygının kanıtıdır. Melanchthon’un yazdığı Augsburg İtikatnamesi’ni okuduğumuzda, Luther’in öğretilerine ne kadar benzer olduğunu fark etmemek mümkün değildir.²⁰³

Aralarındaki ilişkiye dair çarpıcı bir örnek olması bağlamında, Luther’in öğrencileriyle yemek yediği sırada cebinden çıkardığı bir tebeşirle yemek masasının üzerine yazdığı şu satırlara yer vermek yerinde olacaktır: “Philipp konuları ve kelimeleri bilir; Erasmus’un belagatı iyi olsa da konulara ilişkin bilgisi yok; Luther’in konu hakkında bilgisi olsa da belagatı iyi değil; Karlstadt ise ne konuyu bilir ne de kelimelere hâkim.”²⁰⁴

Leopold von Ranke ise Reform Dönemi ile ilgili eserinde, Luther ile Melanchthon arasındaki ilişkinin niteliğini şu şekilde açıklamaktadır: “Birbirlerini, aynı kanaatleri taşıyan ve aynı maksat etrafında birleşen ve türlü istidatlara sahip ve kıymetçe denk olan Tanrı’nın iki ayrı kulu gibi görüyorlardı. Hakikî dostluğun tam bir numunesi!”²⁰⁵

²⁰² Brennecke, 209.

²⁰³ Urban, 97.

²⁰⁴ Kaan H.Ökten, Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş, Alfa, İstanbul 2003, 211.

²⁰⁵ Leopold von Ranke, Reform Devrinde Alman Tarihi I , çev. C. Köprülü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1953, 316.

Luther'in ölümünden sonra, Reformasyonun sözcüsü konumunu alan ve bu uğurda birçok başarıya imza atan Melanchthon, 11 Nisan 1560 yılında Wittenberg'de yaptığı son konuşmasından sekiz gün sonra 63 yaşında hayata veda etti. Reform dışında eğitim ve pedagoji alanında da sergilediği üstün başarı ve kazanımları dolayısıyla bugün hala “Almanya’nın Öğretmeni” olarak güncelliğini korumaktadır.²⁰⁶

B. İtikatnameye Kaynaklık Eden Metinler

Luther’e göre daha ılımlı ve uzlaşmacı bir mizaca sahip olan Melanchthon, Augsburg Meclisi’nde, Protestanlığın sadece imanla aklanma temel düşüncesini savunmuş ve Papalığın kilisenin kutsallığını yok ettiği görüşünü dile getirmiştir.

İtikatnamenin hazırlanmasında Melanchthon, yıllarca süren teoloji çalışmaları ve kişisel deneyimlerinin dışında, Augsburg İtikatnamesi’nin öncesinde hazırlanan Luteran iman esaslarından da yararlanmıştır. Özellikle Luther’in kaleme aldığı *Schwabach Hükümleri* (1529), *Marburg Hükümleri* (1529), *Torgau Hükümleri* (1530) diye bilinen beyannameler temel kaynakları oluşturur. Schwabach Hükümleri ve Marburg Hükümleri İtikatname’nin ilk 21 maddesine kaynaklık ederken, Torgau Hükümleri son yedi maddeye kaynaklık etmiştir. Luther’e ait metinlerin dışında Melanchthon’un 1528 yılında kaleme aldığı ve Luther’in de önsözünü hazırladığı *Unterricht der Visitatoren* (Ziyaretçilere Talimatlar) adlı eser de İtikatname’nin hazırlanmasında taslak olarak kullanılmıştır.²⁰⁷

²⁰⁶ Brennecke, Sparr, 198.

²⁰⁷ zur Mühlen, 8; Meyers Großes Konversations-Lexikon, C. 2. Leipzig 1905, 117.

1. Schwabach Hükümleri 1529

Almanya'nın Bavyera eyaletinde yer alan Schwabach şehrinde kaleme alındığı için bu ismi alan metin, 17 maddeden oluşur ve ilk Lutheran itikatnamelerinden biridir. Temelde Ansbachlı ve Wittenbergli Lutheran Teologların ortak bildirisi olma niteliğini taşır.²⁰⁸

Brandenburg-Ansbach Prensi Georg, Speyer'de yaşanan protesto sonrası Şarlken karşısında Özgür Lutheran İmparatorluk Şehirlerinde (Lutherische Reichsstädte) daha güçlü bir birlik politikası oluşturabilmek adına, Ansbachlı ve Wittenbergli Lutheranları bağlayan ortak bir bildirinin yazılmasını ister. Nitekim 1529 yazında Philipp Melanchthon, Luther'in de katkılarıyla Schwabach Hükümleri adı altında 17 maddeyi kaleme alır. Teslis, asli günah, Sakramentler ve eskatoloji konularını içeren belge, 16 ile 19 Eylül 1529 tarihleri arasında gerçekleşen toplantıda Saksonyalılar tarafından Yukarı Almanya bölgesine bağlı parlamenterlerin huzuruna sunulur.²⁰⁹

Schwabach Hükümleri aynı zamanda, Augsburg İtikatnamesi öncesi kaleme alınan Torgau Hükümleri'ne de kaynaklık etmiştir. Şarlken'in meclis çağrısı ile birlikte bir itikatname metni hazırlama görevini alan Melanchthon, kaleme aldığı Torgau Hükümleri ile getirilen Reformların gerekliliğini savunurken Lutheranlığın temel öğretilerini sunmak amacıyla yeni bir metin hazırlama girişiminde bulunmayıp Schwabach Hükümleri'ni yeterli görmüştür.²¹⁰

²⁰⁸ Wenz, 1996, 445.

²⁰⁹ zur Mühlen, 8.

²¹⁰ Mühlen, 8.

2. Marburg Hükümleri 1529

Marburg Hükümleri 4 Eylül 1529 yılında Luther ve Zwingli tarafından Marburg'da²¹¹ terkip edilen 15 maddelik bir bildirgedir. Bu metin Luther ve Zwingli arasında birçok benzerlikleri ortaya çıkarırken aynı zamanda kutsal yaşam anlayışıyla ilgili önlenmesi güç bir bölünmeyi de beraberinde getirdi. 1525 yılında Luther ve Zwingli arasında Evharistiya ile ilgili beliren görüş ayrılıkları sonrasında ikili kaleme aldıkları çeşitli metinlerde kendi görüşlerini ilan ederek adeta birbirlerine savaş açmışlardı. Aralarındaki bu anlaşmazlığın zamanla artması sebebiyle Luther ve Zwingli'yi ortak bir noktada uzlaştırma ihtiyacı ortaya çıktı.

Nitekim Luther ve Zwingli, Hessen Prensi I. Philipp'in çağrısıyla 1 ile 4 Eylül 1529 tarihleri arasında Melanchthon, Johannes Oekolampad'ın da bulunduğu, ilk ve son bir görüşme için Marburg'da bir araya geldiler. Luteran olan Alman prensleri İsviçre'deki Protestanlarla bir birliktelik içine girmeyi amaçlıyorlardı. Luteranlar kendilerini Katolik Kilisesi tarafından çepeçevre kuşatılmış hissettiklerinden birleşerek bir ordu birliği kurmak ve herhangi bir saldırı esnasında kendilerini korumak için böyle bir şeye ihtiyaç duyuyorlardı. Ortak bir itikatname hazırlanmasında ısrar ettikleri için, Hessen Prensi I. Philipp 1524'ten beri Reformcuları ikiye bölen Evharistiya anlaşmazlığını çözmek amacıyla bir toplantı çağrısında bulundu.

İsviçre'deki önderliğini Luther'e kaptırmaktan korkan Zwingli ile politikadan uzak durup yalnızca dinsel konular üzerinde durmak isteyen Luther, artık karşı karşıyaydı. Prens I. Philipp, Württemberg dükü Ulrich, bölgelerden gelen delegeler ve 60 konuğun önünde tartışmalı dört oturum düzenledi.

²¹¹ Almanya'nın Hessen eyaletine bağlı bir şehir.

Marburg’da bir araya gelen ikilinin tartıştıkları 15 öğreti vardı. Bunlardan on dördü üzerine anlaştılar, ama 15. Madde’de anlaşmaya varamadılar. Sadece bu madde üzerinde anlaşma sağlayamadılar.²¹² Anlaşamadıkları bu madde ise, Evharistiya ayini ile ilgiliydi. Anlaşamadıkları nokta Mesih’in bu Sofra’da nasıl var olduğu idi. Yani Evharistiya ayininde kutsanan ekmek ve şarapta “İsa’nın gerçek varlığının” olup olmadığıydı.²¹³

Zwingli Evharistiya ayininin yalnızca İsa’nın ölümünü anma töreni olduğunu ve "Bu benim bedenimdir" sözlerinin "Bedenimi temsil eder" ya da "Bedenimi simgeler" anlamında olduğunu söyledi. Yani Zwingli’ye göre, vaftiz ve şaraplı ekmekle yapılan kutsama töreni, yalnızca simgesel törenlerdi. Luther ise, büyük acılar çekerken İsa’nın gerçek huzurundan avunma bulduğunu bilerek, İsa’nın gerçekten Evharistiya ayininde hazır bulunduğunu, kendisini bize sunduğunu söyledi. Luther, Mesih’in bu Sofra’da bulunduğuna dair ısrarını sürdürdü. Bu yüzden bir anlaşmaya varamadılar.²¹⁴

3 Ekim’de tartışmalar kesildikten sonra bir anlaşmaya varılamasa da, Luther Prens I. Philipp’in isteği üzerine 15 maddelik ortak öğretilerden oluşan bir öneri hazırlamış ve böylelikle Alman ve İsviçreli Reformcuların 14 ünde ittifak ettikleri 15 maddelik Marburg Hükümleri ortaya çıktı. Evharistiya meselesinde bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle 15. Maddede “her iki tarafın vicdanın izin verdiği sürece

²¹² Gerhard Krause, Gerhard Müller, Theologische Realenzyklopädie, Band 1, Joachim Staedtke “Abendmahl III- Reformationszeit“ Walter de Gruyter Verlag, 1. Baskı, Berlin- New York 1977, 108.

²¹³ Adolf Laube, (unter Mitarbeit von Ulman Weiß) Flugschriften gegen die Reformation (1525-1530) C. 1, Akademie Verlag, Berlin 2000, 57.

²¹⁴ Laube, 57; Eroğlu, “Hristiyanlık“, 189.

birbirlerine sevgi göstereceği ve Tanrı gerçeği açıklasın diye dua edecekleri” ifadesine yer verildi.²¹⁵

Sonuç itibarıyla 15 maddenin 14’ünü kabul etmelerine rağmen, Almanlarla İsviçreliler arasında bir anlaşma olamadı. Yapılan müzarekeler, birçok ortak noktayı ama aynı zamanda da kutsal yaşam anlayışıyla ilgili önlenmesi güç bir bölünmeyi de ortaya çıkarmış oldu.²¹⁶

3. Torgau Hükümleri 1530

1529 yılında Almanya’nın doğu kesimindeki Saksonya eyaletinde bir kent olan Torgau’da sunulan metin, Augsburg İtikatnamesi’nin özellikle 22’den 28’e kadar olan maddelerini içeren ikinci kısmının hazırlanmasında taslak görevi görmüştür. Bu bağlamda bazı kaynaklarda da yer aldığı üzere, Torgau Hükümleri’ni Augsburg İtikatnamesi’nin bir bakıma ön çalışması olarak ifade etmek mümkündür. Bununla birlikte bazı kaynaklarda Torgau Hükümleri’nin Augsburg İtikatnamesi’nin ikinci kısmına doğrudan eklendiği yer alır. Genel kanaat ise, sadece kaynaklık ettiği şeklindedir.²¹⁷

1530 yılında Şarlken Augsburg’da uzlaşma amacıyla meclis toplama kararı alır. Buna binaen Saksonya Elektörü Prens Johann, 14 Mart 1530 tarihinde Philipp Melanchthon, Martin Luther, Justus Jonas ve Johannes Bugenhagen’i Reform ilkelerini ve ayrıştıkları meseleleri açıklayan bir metin hazırlamaları için görevlendirir. Nitekim Melanchthon öncesinde kaleme alınan Schwabach

²¹⁵ Marburg Hükümleri, http://www.glaubensstimme.de/doku.php?id=bekanntnisse:marburger_artikel (erişim tarihi: 21 Aralık 2017, 11:35)

²¹⁶ Wolf-Friedrich Schäufele, Die Marburger Artikel als Zeugnis der Einheit. (Bündnis und Bekenntnis. Die Marburger Artikel in ihrem dreifachen historischen Kontext.) Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2012, 66.

²¹⁷ Walter Kasper, Lexikon für Theologie und Kirche, Rolf Decot: *Torgauer Artikel*, C. 10., 3. Baskı, Herder, Freiburg im Breisgau 2001, 114.

Hükümleri'nden de faydalanarak 27 Mart 1530'da Luther'in diğer yandaşlarıyla birlikte hazırladığı, birliğin temel ilkelerini içeren ve Augsburg Meclisi'ne sunulacak olan Torgau Hükümleri'ni hazırlar. Hazırlanan metin Saksonya Elektörü Prens Johann'a teslim edilir.²¹⁸ Ancak Augsburg Meclisi'nin ön müzakereleri esnasında (3 Mayıs 1530), Luther'in ve Reform karşıtı Katolik teolog Johann Eck'in tezlerini sunmasının ardından,²¹⁹ sadece Katolik Kilisesi'nden ayrıışılan meselelerin ele alınmasının yeterli olmayıp Reformun temel ilkeleri ile birlikte ortak ilkeleri de kapsayan daha geniş bir itikatnameye ihtiyaç duyulur. Melanchthon Torgau Hükümleri'nden de faydalanarak Augsburg İtikatnamesi'ni kaleme alır.²²⁰

4. Unterricht der Visitoren 1528 (Ziyaretçilere Talimatlar)

1527 yılından itibaren Saksonya Elektörü Prens Johann kiliselerin durumları ile ilgili bilgilenmek için denetimler düzenletiyordu. Bu bağlamda Thüringen'de gerçekleşen ilk denetimi Melanchthon yönetmiştir. Denetimleri esnasında karşılaştığı bazı kilise cemaatlerinin durumu karşısında dehşete düşen Melanchthon, 1528 yılında *Unterricht der Visitatoren* adlı eserini yayınlar. Kilise tertibi ve düzeni ile ilgili kuralların yer aldığı bu eser resmi bir yayın olması sebebiyle tüm ülkede ve tüm ülke dahilindeki kiliseler için bağlayıcı olmuştur. Papazların kilise cemaatini nasıl organize etmeleri gerektiği, cemaat içerisindeki görevleri, ayinlerin nasıl yönetilmesi gerektiği ve okuldaki dersler ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Nitekim Saksonya Eyaletindeki kilise ve okul sistemi Melanchthon'un eserinde yer alan düzene göre

²¹⁸ Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon, 5. Auflage, C. 2. Leipzig 1911, 850.

²¹⁹ Laetitia Boehm , Johannes Spörl, Die Ludwig-Maximilians-Universität in ihren Fakultäten, C.1, Duncker und Humbolt, Berlin 1971, 46; Wenz, Theologie der Bekenntnisschriften..., 433.

²²⁰ Meyers Großes Konversations-Lexikon, C. 2. Leipzig 1905, 117-118.

şekillenmiştir. Önsözünü Luther'in kaleme aldığı bu eser diğer Protestan ülkelerin kilise düzenlemelerinde de zorunlu olmamasına rağmen örnek olmuştur.²²¹

C. İtikatnamenin İçeriği ve Yapısı

1529'da gerçekleşen Speyer Meclisi sonuçlarından memnun olmayan Katolik Kilisesi ve imparatorluk, 1530'da Augsburg'da İmparatorluk Meclisi'nin toplanması kararına varır. Luther, bu mecliste Luteran kilisenin kabul ettiği inanç esaslarını oluşturan Augsburg İtikatname metnini yazması için Philipp Melanchthon'u görevlendirir. Nitekim bu metin, Lutherci yedi prens ile Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'na bağlı altı bağımsız şehir tarafından 25 Haziran 1530'da Augsburg Meclisi'nde imparator Şarlken'e takdim edilir.

Almanca ve Latince hazırlanan İtikatname'nin 1530 yılına ait orijinal nüshası günümüze kadar ulaşmamıştır. Almanca ve Latince olarak yazılan nüshalar arasında ise anlatım ve üslup olarak farklılıklar bulunmaktadır. Farklılıkların temel sebebi Melanchthon'un daha sonra yayınlanan Latince baskılara aralıklarla yeni eklemeler ve değişiklikler yapmasından dolayıdır. Bu bağlamda özellikle dikkat çeken hususlardan bir tanesi ise Melanchthon'un, itikatnamenin 1540 yılına ait *Confessio Variata* olarak bilinen Latince baskısında, Evharistiya ayinini onuncu madde ile ilgili Luther ve Calvin'in görüşlerini sentezleyerek kendince tekrar düzenlemiş olmasıdır.²²²

Ana düşüncesi, Protestanlığın ayrılıkçı bir hareket olmadığı ve öğretilerinin Kutsal Kitap'a ve Kilise öğretilerine uygun olduğunu göstermek olan, 28 maddelik Augsburg İtikatnamesi'inde, Melanchthon barışçıl ve uzlaşıl bir üslup kullanmıştır.

²²¹ Horst Jesse, *Leben und Wirken des Philipp Melanchthon: Dr. Martin Luthers theologischer Weggefährte*, Herbert Utz yayınevi, Münih 2005, 54; Wenz 1996, 244.

²²² Wenz, *Theologie der Bekenntnisschriften...*, 484.

İtikatname önsöz ve sonsöz dışında iki ana bölümden oluşmaktadır. İtikatnamenin ilk yirmibir maddesinde Kutsal Kitap ve Kilise babalarının görüşleri temel alınarak Luteran öğreti genel olarak açıklanır. Katolik Kilisesi'nin İtikatname'de onayladığı teslis ve ilk konsiller gibi geleneksel Katolik söylemleri bu bölümde yer alır. Birinci bölümde daha çok ortak ilkeler üzerinde durulurken, sonraki maddeler, Katolik Kilisesi'ndeki Reform öncesi bozulmaları ele alır. Gözden geçirilmiş akideler ve düzeltilen yanlışların yanı sıra bu bozulmalara karşı ne gibi değişiklikler getirilerek üstesinden gelinebileceğine, hatta bazı Luteran bölgelerde ne gibi değişikliklere gidildiğine de değinilir. Bu bağlamda Katolik Kilisesi tarafından kabul görmeyen “sadece imanla aklanma öğretisi” ve kilisenin kutsal niteliğini eleştiren maddeler bu bölümde yer alır. Bunların haricinde kalan, örneğin hac veyahut araf ile ilgili bazı öğretilere, Katolik Kilisesi'ni fazla kışkırtmamak ve ana ilkelere vurgu yapmak amacıyla bilinçli olarak değinilmemiştir.²²³

Genel olarak Melanchthon'un itikatname metninin neredeyse her maddesinde delillendirmeye büyük önem gösterdiğini söyleyebiliriz. Örneğin ikinci bölümde yer alan görüşlerinde, özellikle Kutsal Kitap'tan, kilise babalarının söylediklerinden ve tarihi süreç içerisindeki uygulamalardan alıntılar yapmış; bu görüşlerinin aslında “yeni” uygulamalar olmadığı, aksine eski kilise düzeninin geliştirilmesi olduğunu savunmuştur.²²⁴

Bununla birlikte Katolik Kilisesi ile uyum içerisinde olduklarını gösterme adına itikatname metninin on iki maddesinde Katolik Kilisesi tarafından da sapkın ilan edilen birçok grup ismen zikredilerek, yer yer görüşlerine de yer verilerek kınanır. Örneğin Valentinusçular ve Aryanlar kınanan gruplar arasında yer

²²³ Karl Vocelka, *Geschichte der Neuzeit 1500-1918*, Böhlau Verlag, Freiburg 2010, 379.

²²⁴ Lackmann, 146.

almaktadır. Melanchthon tüm itikatname metninde amaçladığı gibi bu şekilde yine Katolik Kilisesi ile ters düşmediklerine işaret etmek ister.²²⁵

Çalışmamızın bu bölümünde önceki bölümde yer verilen ve sonraki bölümde ele alınacak başlıkları daha iyi kavrayabilmek ve anlaşılabilir kılmak adına, Augsburg İtikatnamesi'nin önsözü ve sonsözü ile ilgili ve her iki bölümde yer alan maddelerin özeti niteliğinde bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bu bilgiler verilirken bölümünde de, İtikatname'nin Kaan H. Ökten tarafından yapılan tercümesi esas alınmıştır.²²⁶

1. Önsöz

İtikatnamenin Latince yazılan orijinal nüshasında yer alan Önsöz, Aşağı Saksonya Şansölyesi Gregor Brück tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümü Alman diline tercüme eden ise Justus Jonas olmuştur. Önceki bölümlerde de değindiğimiz üzere, İtikatname'nin Önsöz kısmı bizlere İtikatname'nin tarihi arka planı ve oluşum amacı ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Önsöz bölümünde Brück'ün öne çıkarmak ve vurgulamak istediği üç husus dikkat çekmektedir. İlk olarak Augsburg İtikatnamesi'nin uzlaşma adına kaleme alınan bir metin olduğu vurgusu dikkat çekiyor. İtikatnamenin hazırlanması ve Luteran prenslerin, imparatorun 21 Ocak 1530'daki çağrısına icabet etmeleri, uzlaşma ve anlaşmazlıkları çözmek adına atılan bir adım olarak bizlere sunuluyor. İkinci olarak Brück tarafından Önsöz'de sürekli vurgulanan husus, aradaki anlaşmazlığın sadece bir parti anlaşmazlığı olduğu meselesidir. Brück bilinçli bir şekilde imparatorun çağrısından yola çıkarak, iki eşit tarafın aradaki anlaşmazlıkları

²²⁵ Lackmann, 92.

²²⁶ Ökten, Hıristiyanlıkta İncanın Yenilenmesi..., 193-247.

çözmek adına bir araya geldikleri düşüncesini empoze etmeye çalışır. Bunun yanı sıra Brück, imparatorun çağrısında yer alan ve bir hükümdar olarak değil de, tarafsız bir şekilde müzakerelere dâhil olacağı ifadesine de yer vererek imparatoru bu bağlamda yönlendirme çabasına girişmiş olur. Önsöz'ün son kısmında Luteranların genel bir konsil toplama talebine yer verilir. Eğer Augsburg Meclisi'nden uzlaşma ve birlik oluşturma adına olumlu bir sonuç ortaya çıkmazsa, hala genel bir konsilin toplanmasında ısrarcı oldukları dile getirilir. Aslında bu meselenin dile getirilmesi Luteranların Augsburg Meclisi'nden uzlaşma adına çok da ümitli olmadıklarını ortaya koyar. Bilinçli olarak politik ve stratejik olarak bazı meselelere vurgu yapılan Önsöz kısaca bu konulara dikkat çekmektedir.²²⁷

2. Birinci Bölüm: İman ve Akide'ye Dair Maddeler (1-21)

Luteran öğretilerin, Kutsal Kitap ve kilise babalarının görüşleri temel alınarak sunulduğu birinci bölüm 21 maddeden oluşmaktadır. Bu bölümde yer alan maddelerin büyük bir kısmıyla ilgili, yürütülen müzakerelerde Katolik Kilisesi ile uzlaşma sağlanmıştır. Bir önceki bölümde yer verdiğimiz üzere İtikatname'nin bu bölümüne özellikle Schwabach Hükümleri ve Marburg Hükümleri kaynaklık etmiştir.

Madde 1: Tanrı'ya Dair

Tanrı'ya dair inancı ele alan ilk madde 325 İznik²²⁸ ve 381 İstanbul²²⁹ Konsilinde alınan kararların, dolayısıyla İznik-İstanbul İman Esasları'nın²³⁰

²²⁷ Regin Prenter, Das Bekenntnis von Augsburg. Eine Auslegung, Martin-Luther-Verlag, Erlangen 1980, 25-27.

²²⁸ İznik Konsili Hristiyanlık tarihinde ilk ökümenik (evrensel) konsil olarak kabul edilir. Hristiyanlığın üç yüz yıllık uygulamasında ortaya çıkan bazı teolojik anlaşmazlıkların, farklı inançlar etrafında oluşabilecek gruplaşmaların önüne geçebilmek ve temel bazı teolojik kuralları koyabilmek

doğruluğunun vurgulanmasıyla başlar. Melanchthon Katolik Kilisesi'nin temellerini oluşturan kararların alındığı bu konsillere atıfta bulunularak Katolik Kilisesi'nin geleneksel yapısına ters düşülmediğine dikkat çekmek ister.²³¹ Brück Önsöz bölümünde Katolik Kilisesi ile Luteranlar arasında yaşanan anlaşmazlıkların Kilise içerisinde iki parti arasında yaşanan bir kavgadan ibaret olduğunu vurgulamıştı. Bu bağlamda özellikle en başta kilisenin geleneksel yapısı ve temellerinin Luteranlar tarafından reddedilmeyip; bilakis kabul edildiğine dikkat çekmek istenmiştir.²³² Bu sebepten dolayı Confutatio metninde birinci madde ile ilgili, “kabul edilebilir” ifadesine yer verilerek herhangi bir itirazda bulunulmamıştır.²³³

adına İmparator Konstantin tarafından 325 yılında Hristiyanlık tarihinin ilk ökümenik Konsili İznik'te toplanmıştır. Konsilin toplanışının temelinde yatan tartışma ise Oğul'un durumu ve Baba Tanrı'yla olan ilişkisi etrafında cereyan etmiştir. Tartışma İskenderiye Kilisesi'ne bağlı bir rahip olan Arius (250- 336) tarafından başlatılır. Arius' a göre Oğul İsa yaratılmış ve Baba her şeyi Oğul vasıtasıyla yaratmıştır. Arius'un Temel tezi Oğul'un Baba'dan aşağı bir varlık olduğu, kesinlikle Tanrı olmadığı ve Tanrı ile aynı cevherden olamayacağıdır. Bu bağlamda Arius Baba ile Oğul arasındaki ayrılığı vurgulamaktaydı. Çünkü Baba'nın yaratılmamış, ezeli bir varlık, Oğul'un ise yaratılmış olduğunu ileri sürüyordu. Arius'un ve taraftarlarının savunduğu bu görüşler İznik'te toplanan konsilde reddedildi ve Ariuscuların aforoz edilmesine karar verildi. Bununla birlikte Oğul'un yaratılmadığı, ezelden beri Baba'nın nesebinden olduğu, dolayısıyla Oğul'un Baba ile aynı cevherden olduğu kararı alınarak, Hristiyan kiliseleri arasında, ilk defa resmi bir Kredo (itikatname) tespit edilmiştir. İznik Konsili ile Hristiyan dünyasını bağlayacak bir inanç sisteminin hazırlanmasında ilk adım atılmış oldu. (Eroğlu, “Hristiyanlık”, 140-141.) Alparslan Yaldız, “Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İznik Konsili”, T.C. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, C. 12, Sayı: 2, Bursa 2003, 257-296;

²²⁹ Birinci İstanbul Konsili, Doğu ve Batı Ortodoksları, Roma Katolikleri ile birçok diğer batı Hristiyanlarının ikinci ökümenik Konsili olarak kabul edilir. İmparator I. Theodosius tarafından İznik Konsili'nde eksik bırakılan ve halk arasında tartışmalara neden olan konuların görüşülmesi için İstanbul'da 381 yılında toplanmıştır. İznik Konseyi tarafından kurulan inanç sistemi onaylanarak Hristiyan Tanrı inancını ifade eden teslis inancı Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olmak üzere üç şahıs olarak kararlaştırıldı. (Eroğlu, “Hristiyanlık”, 141.)

²³⁰ I. İznik (325), I. İstanbul (381), Efes (431) ve Kadıköy (451) konsillerinde belirlenen inanç esaslarını içerir. Günümüzde üç büyük Hristiyan mezhebi tarafından kabul edilen iman esaslarını içeren “İznik-İstanbul İman Esasları” Hristiyanlığın temel akidesi olma niteliğine sahip olmakla birlikte Hristiyan inanç esaslarının özü olan teslis inancını içerir. (Mustafa Sinanoğlu, “Hristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili”, İslam Araştırmaları Dergisi (İSAM), Sayı: 6, İstanbul 2001, 16; Mehmet Aydın, “Hristiyanlık, DİA, 346.)

²³¹ Leif Grane, Die Confessio Augustana. Einführung in die Haputgedanken der lutherischen Reformation, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1986, 26.

²³² Prenter, 29.

²³³ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 45-46.

Sonrasında Hristiyan doktrinde Tanrı'nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan teslis anlayışı vurgulanır. Hristiyanlıktaki üç ilahî şahsı içeren akideler tanımlanırken Mesih'in Baba'yla aynı öze sahip olduğu, İsa Mesih'in Tanrı olduğu, aynı öze ve aynı güce sahip, birlikte var olan üç şahsın olduğu üzerinde durulur. Teslis inancı ile ilgili yer alan ifadeler İznik-İstanbul İman Esasları'dan ziyade Atanasyan Amentüden²³⁴ alıntıdır. Birebir ifadeler alınmış olmasa da içerik olarak geleneksel amentüler ile ortak ifadeler dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Tanrı ve teslis ile ilgili Augsburg İtikatnamesi'nde ve Schwabach Hükümleri'nde yer alan bilgileri karşılaştırdığımızda teslis inancının Augsburg İtikatnamesi'nde daha anlaşılır bir şekilde özetlenmiş olması dışında bir fark olmadığı da dikkat çekmektedir. Bu aynı zamanda Schwabach Hükümleri'nin İtikatname'nin birinci bölümüne kaynaklık ettiğinin bir göstergesidir.

İkinci paragrafta, zikredilen akideye ve İznik-İstanbul İman Esasları'nı kabul etmeyip karşı çıkan sapkın olarak tanımlanan dini gruplar kınanmıştır. Kınanan bu gruplar arasında Manicilik²³⁵, Valentinusçular²³⁶ ve Aryanlar²³⁷ yanı sıra teslisi kabul etmeyen Müslümanlar da zikredilmiştir.

²³⁴ Athanasius'un İnanç Bildirgesi olarak da bilinir. M.S. 500'li yıllarda ortaya çıkmış ve adını M.S. 300'li yıllarda yaşamış olan kilise babası Athanasius'tan (295-373) almıştır. Üçlü Birliği reddeden Arius'çu sapkın öğretiyeye karşı mücadele eden Athanasius'un İnanç Bildirgesi, teslisi kısa cümlelerle köklü bir şekilde açıklamaktadır. (Luteryen İman İkrarları Işığında Temel Hristiyan İnancı, Gerçeğe Doğru Kitapları, İstanbul 2010, 21.)

²³⁵ Manicilik veya Maniheizm, İslamiyet'ten dört yüz yıl önce, Hristiyanlık'tan iki yüz yıl sonra ortaya çıkmıştır. M.S. 3. yüzyılın son yarısında Mani (216-276) tarafından kurulmuştur. O güne dek bilinen tüm dinsel sistemlerin bir sentezi gibidir. Zerdüşt düalizmi, Babil mitolojisi, Budist ahlakı ve Hristiyan öğretilerin bir karışımından oluşan melez bir inanç sistemidir. (Eroğlu, „Hristiyanlık“, 268.)

²³⁶ Valentinus'un öğrencilerinden oluşan Valentinuscular mistik felsefeye ait bir harekettir. Hristiyan dogmatizmine akılcılık yaklaşımını benimseyerek karşı koymuşlardır. Örneğin bunlar İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığını savunmuşlardır. (Hans-Friedrich Weiss, Frühes Christentum und Gnosis: eine rezeptionsgeschichtliche Studie, Mohr Siebeck, Tübingen 2008, 295-299.)

²³⁷ Aryanlar, Aryanizm veya Ariusçuluk, 4. yüzyılda İskenderiye'de yaşamış olan Arius'un geliştirdiği kuramsal öğretiler. Aryanların en tartışmalı tarafı Hristiyanlık'taki Baba-Oğul ilişkisiyle ilgilidir.

Madde 2: İlk Günaha Dair

İtikatname metninin ikinci maddesi aslî günah konusuna ayrılmıştır. Adem'in cennette kendisine konan yasağı çiğnemesi ve bu nedenle cennetten kovulmasıyla insanlığın günah ve ölüm cenderesinde dünya hayatına mahkûm olmuş olduğu belirtilir.²³⁸ Aslî gûnahtan arınmak ise ancak vaftiz ve Kutsal Ruh aracılığıyla mümkündür. Mucizevi bir şekilde dünyaya gelen İsa bu günaha bulaşmamıştır. Bu hususu vurgulamak adına aslî günah kavramını tanımlamak için İtikatname'nin bu maddesinde “Tanrı korkusundan yoksun, Tanrı’ya güveni olmayan ve şehvetle dolu” ifadesine yer verilir. Bu bağlamda ikinci maddenin bu ilk kısmı aslî günah tanımından dolayı özellikle dikkat çekmektedir. Ortaçağ’a ait aslî günah tanımları ile karşılaştırdığımızda dikkat çekme sebebi ortaya çıkmaktadır. Aslî günah Ortaçağ’da tanımlandığı gibi sadece insanın özelliklerinde var olan bir kusur veya insanın doğal donanımındaki bir eksiklik olmayıp, insanın durumunu tamamıyla değiştiren bir durum olarak tanımlanmaktadır.²³⁹

Confutatio metninde bu madde ile ilgili asli günahın “hakikaten bir günah olduğu” ifadesi kabul görürken iki noktada düzeltmeye gidilir.²⁴⁰ Öncelikle Confutatio metninde asli günah tanımında yer alan “Tanrı korkusundan yoksun, Tanrı’ya güveni olmayan” ifadesi kabul edilmeyip rededilir Confutatio metninde. Confutatio metninde “İnsanın Tanrı’ya güveninin ve korkusunun olmaması yeni doğan bir çocuğun suçu olmayıp, yetişkin bir insanın kendi kabahatinden

Kısaca İsa'nın tanrısallığının inkârıdır. Birinci İznik Konsili'nin sonunda İsa'nın Baba ile “aynı özden” olduğuna karar verildi. Arius bu öğretiyi reddetti. Kendisini destekleyenlerle birlikte devlet ve kilise tarafından mahkûm edilerek öğretisi sapkın ilan edildi. Bunun yanında, Arianism uzun yıllar etkili olmaya devam etti, zaman içinde yarı Ariusçu gruplar ortaya çıktı, durum daha da karıştı. (Yalduz, 257-296.)

²³⁸ Prenter, 48-49.

²³⁹ Grane, 33.

²⁴⁰ Friedrich Mildenerberger, Theologie der Lutherischen Bekenntnisschriften, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Köln-Mainz 1983, 78-79.

kaynaklanan bir durumdur” olduğu şeklinde düzeltilmeye gidilir.²⁴¹ Katolik Kilisesi tarafından kabul görmeyen ve reddiye metninde yer verilen bir başka husus “şehvetle dolu” ifadesine ilişkindir. Şehvetle dolu ifadesi asli günahın vaftiz sonrasında dahi vaftiz olan kişide halen var olduğu şeklinde yanlış anlaşılabilmesi gerekçesi ile reddedilir. İkinci maddede zikredilen bu görüş, Luther’in vaftiz sonrası dahi asli günahın kalmaya devam ettiği düşüncesi ile ilgili iki söyleminin reddedildiği ve Luther’in afaroz ile tehdit edildiği 15 Haziran 1520 tarihli Papalık Fermanı’na (Exsurge Domine) atıfta bulunularak reddedildiği açıklanır.²⁴²

Doğan her fert Adem’in bu günahını miras olarak almasıyla günahkâr olarak doğduğu kabul edildikten sonra ikinci paragrafta aslî günahı kabul etmeyip Adem’in günahının başkalarını doğrudan etkileyemeyeceğini iddia edip, insanın aslî günah içerisinde doğmadığını savunan Pelagiusçular²⁴³ kınanmıştır.²⁴⁴

Madde 3: Tanrı’nın Oğluna Dair

Melanchthon, İtikatname’nin üçüncü maddesini Tanrı’nın Oğlu İsa’ya ayırmıştır. İsa’nın Tanrı’nın oğlu olduğu, Kutsal Bakire Meryem’in karnında insan biçimini aldığı bilgisinden sonra Tanrısal ve insani olmak üzere iki tabiatının bulunduğu vurgulanır. Bununla birlikte bu iki tabiatın birbirinden ayrılmaz biçimde tek bir kişi, tek Mesih, hakiki Tanrı ve hakiki insan olarak birlikte olduğu, Kutsal

²⁴¹ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 46-47.

²⁴² Immenkötter, Der Reichstag zu..., 47.

²⁴³ Pelagiusçular; 410’dan başlayarak özgür iradeye ağırlık veren bir dini öğretiler. 4. yüzyılda yaşamış olan İrlandalı Papaz Pelagius, Havari Pavlus’un ortaya koyduğu dogmalarla savaşıp, özellikle “tanrısal bağış” dogmasını yadsıyarak insanların özgür istençleriyle davrandıklarını savunmuştur. İnsanların, Âdem ile Havva’nın günahlarını kalıtım yoluyla yüklediklerini yadsımış, şöyle demiştir: “İlk günah dogması tartışmalıdır. İnsanlar kendi çabalarıyla erdeme ulaşarak cennete gider. Ayrıca ilk günahın Tanrı’dan geldiğini söylemek bir anlamda Tanrı’yı suçlu duruma düşürmek gibi bir art niyet taşımaktadır.” (Paul Tillich, Vorlesungen über die Geschichte des christlichen Glaubens - Teil 1: Urchristentum bis Nachreformation, Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart 1971, 139-142.)

²⁴⁴ Prenter, 55.

Bakire Meryem'den doğduğu, gerçekten çile çektiği, çarmıha gerilip öldüğü, gömüldüğü, Baba'yı bizimle barıştıracığı ve sadece ilk günden değil insanların bütün günahlarından arınması maksadıyla kurban olduğu kabul edilir.

Devamında Katolik akideye uygun olarak İsa'nın çarmıha gerilip ölmesinden sonra üçüncü gün dirilip tekrar göğe yükseldiği ve yaşayanları ve ölüleri yargılamak için tekrar geleceği belirtilir.

Bu madde yine birinci maddede olduğu gibi kilisenin geleneksel temellerine uygun olduğunu vurgulamak adına MS. 325'te İznik Konsili'nde hazırlanan ve bugünkü Hristiyan mezheplerinin hemen hemen hepsince kabul edilen ve İsa'nın Tanrı'yla aynı öze sahip olduğu görüşünün benimsediği inanç bildirgesinde yer alan benzer ifadeler yer verilir.

Bu maddeyle ilgili yer alan bilgilerin kilise bildirilerine uygun olmasından dolayı Confutatio metninde herhangi bir itiraz yer almamaktadır. Tam aksine bildirgede yer alan “İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu, Kutsal Bakire Meryem'in karnında insan biçimini aldığı, gerçekten çile çektiği, çarmıha gerilip öldüğü, gömüldüğü, çarmıha gerilip ölmesinden sonra üçüncü gün dirilip tekrar göğe yükseldiği ve yaşayanları ve ölüleri yargılamak için tekrar geleceği” ifadesi takdir edilir ve övülür.²⁴⁵

Madde 4: Suçtan Mazur Olmaya Dair

İtikatname'nin dördüncü maddesi, aklanma ve iyi davranışlar konusuna ayrılmıştır. Bu madde aynı zamanda İtikatname'nin en temel maddelerinden biri olarak kabul edilmektedir.²⁴⁶ Melanchthon insanî çaba ve erdemlerle Tanrı huzurunda bağışlanılmayacağı, bağışlanmanın sadece imana bağlı olduğunu ileri sürmektedir.

²⁴⁵ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 47-48.

²⁴⁶ Prenter, 79.

Ayrıca Melanchthon burada, insanî aklanmanın gerçekte aklanma olmadığını, onun insan merkezli olduğunu ve bozulmuş kalpte bulunduğunu dile getirir. Bu sebeple insanın gerçek aklanmasını, Tanrı'nın Mesih aracılığıyla kendisine yüklediği imana sahip olmasına bağlar.

Bu nedenle kurtuluş bütünüyle sebepsizdir; çünkü Tanrı'nın kendi dışındaki unsurlar tarafından zorlanması mümkün değildir. Dolayısıyla aklanmanın, insanın doğal erdemlerinin değil imanın bir ürünü olduğu vurgulanmıştır. Aklanma imanla sağlandığına göre günahlardan aklanma hususunda iyi davranışlar etkili değildir.

Pavlus'un Romalıları'na 3. ve 4. Mektupları kaynak göstererek ortaya koyduğu bu inancıyla Melanchthon, Luther'in insanların kurtuluş amacıyla ve iradeleriyle yerine getirdikleri ibadet ve eylemlerin kurtuluş sürecinde bir etkinliği olamayacağını savunur. Kurtuluş sadece Mesih aracılığıyla ve Tanrı tarafından eylemsiz bir şekilde ulaşıldığına iman etmekle sağlanır. Böylece Melanchthon dinsel kurallar ve iyi davranışlardan uzak olarak, sadece imanla aklanma öğretisini paylaşmaktadır. Böylelikle Augsburg İtikatnamesi Katolik Kilisesi'nde hüküm süren, insanın, kendi iyiliği ya da iyilikleriyle kurtuluşuna bir şekilde katkıda bulunabileceği düşüncesine yol açan öğretiyi reddeder. Bu sebepten dolayı Confutatio metninde Pelagiusçular'ın kınanması yerinde bir kınanma olarak görülürken, kurtuluşa Tanrı tarafından ulaşılabileceği kabul edilmekle birlikte, insanın kendi iyiliği ya da iyilikleriyle kurtuluşuna bir şekilde katkıda bulunamayacağı düşüncesi, Kutsal Kitap'tan örnekler zikredilerek eleştirilir.²⁴⁷

²⁴⁷ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 48-49.

Madde 5: Papazlığa Dair

Melanchthon beşinci maddeyi Papazlık kurumuna ayırmıştır. İtikatname'nin dördüncü maddesinde günden aklanmanın ancak iman ile olacağı vurgulanırken, beşinci madde bu imana nasıl ulaşılabilceği meselesine ayrılmıştır. İnananları dördüncü maddede açıklanan imana ulaştırabilmek için Tanrı papazlık kurumu ile birlikte, Kutsal Kitap'ı ve sakramentleri tayin etmiştir. Bu kurumun amacının İncil'in öğretilmesi ve sakramentlerin icra edilmesi olduğu belirtilirken, Kutsal Ruh'un sadece, insanın dışında olan lütuf araçları, Kelâm ve sakramentler vasıtasıyla çalıştığı vurgulanır. Tanrı kiliseye, Kelâm'ı vaaz etmek ve sakramentleri vermek için, özel bir Kelâm görevlisi atamıştır. Bu görevi üstlenenler ise bu kurumdur.

Kutsal Ruh'un tecrübe edilebileceğini ve Tanrı'nın Kelâm'ı ilan edilmeden, şahsî dindar eylem ve çabalarla ya da alıştırma ile imanlı olunacağını öğreten öğretiler yanlış kabul edilir. Bu sebeple ikinci paragrafta bu akideyi kabul etmeyip Kutsal Ruh'un insanların kendi hazırlıkları ve eylemleriyle insanlara geldiğini düşünen Anabaptistler²⁴⁸ ve benzerleri kınanmıştır.

Confutatio metninde bu madde ile ilgili bir itiraz yer almamakla birlikte, Kutsal Kitap'tan alıntılar ile düşüncenin doğruluğu yeniden vurgulanır.²⁴⁹

²⁴⁸ Anabaptistler, günümüzde 30-35 milyon civarında mensubu bulunan Hollanda'da doğmuş bir Protestan Mezhep'tir. Yeniden vaftizciler olarak da bilinirler. 16. yüzyıl Reform hareketi içinde gelişen ve çocukların vaftiz edilmesini reddeden köktenci akımın üyeleridir. Anabaptlerin ayırt edici ilkesi yetişkin vaftizdir. Onlara göre, kişinin günahlarını itiraf edip inançlarını dile getirebileceği bir yaşta yapılan vaftiz tek ve gerçek vaftizdir. Anabaptistler çocukların iyi ve kötüyü ayırt edene değin günahlarından dolayı cezalandırılmayacağını savundular. Bu nedenle, ancak belirli bir yaştan sonra ve kendi özgür iradeleri doğrultusunda tövbe edip vaftiz olabileceklerini ileri sürdüler. (Küçük, Tümer, A. Küçük, 388; Salime Leyla Gürkan, "Vaftiz", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.42, İstanbul 2003, 426.)

²⁴⁹ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 49.

Madde 6: Yeni İtaate Dair

Yeni itaat başlığı altında ele alınan bu madde iyilik ve hayırlı işler yapmanın önemini vurgular. Tanrı'nın insandan istediği iyilik yapmasıdır. Ancak dördüncü maddede de vurgulandığı üzere sadece iyilik yaparak kurtuluş kazanılamaz. Melancthon'un burada vurgulamak istediği, iman gereği olarak hayırlı işler yapmanın elbette önemli olduğu, fakat bu iyiliklere güvenip Tanrı önünde aklanmış olduğu veya günahlarının bağışlanarak kurtuluşu kazandığı düşüncesine kapılmamak gerektiğidir. Zaten iyi eylemler kurtaran imanın doğurduğu sonuçlardır.

Maddenin devamında zikredilen hususları temellendirmek veya bunun başlangıçtan beri Kilise öğretisine uygun olduğu güvencesini vermek amacıyla Luka 17:10'da geçen "Biz değersiz kullarız" ifadesine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra şimdiye kadar ele alınan maddelerden farklı olarak sadece Kutsal Kitap'tan ve İtikatnamelerden alıntılara yer verilmeyip, farklı olarak ilk defa kilise babalarına işaret edilerek Ambrosius'un şu sözü zikredilmiştir: "Tanrı'nın takdiri, Mesih'e inanan kişinin, eylemlerine bakılmaksızın sadece imanı ile, günahlarının karşılıksız olarak bağışlanıp kurtulmasıdır."²⁵⁰ Konu ile ilgili bu maddede çok geniş bilgi verilmediğinden ikinci bölümde yer alan ve konunun devamı niteliğinde olan yirminci maddede daha geniş bilgi verilmiştir.²⁵¹

Confutatio metninde iyi eylemlerin imanın meyveleri olduğu düşüncesi kabul edilirken, Kutsal Kitap'tan alıntılar yapılarak, aklanmanın "sadece iman" ile olacağı vurgusu Kutsal Kitap'a aykırı olması gerekçesiyle kabul görmez.²⁵²

²⁵⁰ Grane, 64-65.

²⁵¹ Prenter, 96.

²⁵² Immenkötter, Der Reichstag zu..., 52.

Madde 7: Kilise'ye Dair

Melanchthon kiliseye dair bu maddede sonsuza dek süreceğine inandıkları tek bir kilisenin varlığına inandıkları inancını dile getirir. Kilise'nin "azizlerin cemaati" olduğu belirtilirken, kilisenin faaliyetlerine ve aslî görevlerine de yer verilir. Bu bağlamda kilisenin görevlerini Tanrı'nın Kelâmı'nın duyurulması şeklinde özetler. Buna sakramentlerin doğru biçimde icra edilmesini de ekler. Madde'nin başında dile getirilen "tek kilise" veyahut başka bir deyimle kilisenin birliği de bu görevlerin doğru biçimde uygulanmasına bağlanır. Yani Hristiyanların birliği Tanrı'nın Kelâmı'nın doğru duyurulmasıyla ve sakramentlerin doğru uygulanmasıyla bağlantılıdır. Yine burada Pavlus'un Efesoslular'a Mektup 4, 5, 6'dan bir alıntı yapılarak akide desteklenir.

Augsburg İtikatnamesi'nin bu maddesinde Kilisenin "azizlerin cemaati" şeklinde tanımlanması Confutatio metninde kesin bir dille reddedilir. İsa'nın kilise ile ilgili benzetmelerinden alıntılar yapılarak, kiliseyi sadece azizler ve hakiki imanlıların oluşturdukları bir cemaat olarak tanımlamanın kötülere ve günahkârları kilisenin dışında bırakmış olmasından dolayı yanlış olduğu ifade edilir. Bu bağlamda İsa'ya ait benzetmelerin biri zikredilir. Matta 13:47-50'da zikredilen bu benzetmede İsa kiliseyi, içinde hem iyi hem kötü balıkların bulunduğu balık ağına benzetir.²⁵³ Confutatio metninde Kilise'nin azizlerin cemaati olarak tanımlanması reddedilirken, Kilise'nin varlığının ebedi olarak süreceği ifadesi ve insanın geliştirdiği geleneklerin, yani ayin ve seremonilerin her yerde aynı olmamasının Kilise'nin gerçek birliği için bir engel teşkil etmediği düşüncesi takdir edilir.²⁵⁴

²⁵³ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 52-53.

²⁵⁴ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 53.

Madde 8: Kilise'nin Ne Olduğuna Dair

Kilisenin ne olduğu sorusu ele alınan bu madde bir önceki madde ile yakından ilintilidir. Melanchthon Kilise'yi dördüncü maddede de olduğu üzere azizlerin ve gerçek iman sahiblerinin toplanma yeri olarak tanımlar. Kilise azizlerin ve gerçek iman sahiplerinin oluşturduğu bir cemaat olmasına rağmen, kilise aynı zamanda İtikatname'nin Latince baskısında yer alan ifadeye göre bir "corpus permixtum"’dur. Bu ifadenin Türkçe karşılığı "karıştırılmış beden" olarak tercüme edilebilir. Kilisenin böyle bir ifadeyle tanımlanmasının sebebi, kilise içerisinde gerçek iman sahibi kişilerin olduğu gibi çok sayıda ikiyüzlü ve kötü insanlarında bu cemaate karışmış olmasıdır. Buradan yola çıkarak İtikatname'nin sekizinci maddesi cemaatin sakramentleri veren rahiplerin gerçek iman sahibi olmayan, hatta belki tanrıtanıma birisi olması gibi durumlarda dahi, sakramentin geçerliliği konusundaki endişeler için, alınması gereken bir duruşu sergiler. Bu durumda, yani sakramentler "kötü" insanlar tarafından verilse bile o sakramentlerin caiz kabul edileceği güvencesi verilir.

Son olarak sakramentleri papazın imanına bağlayan ve gerçek iman sahibi olmayan papazın verdiği sakramentleri geçerli saymayan Donatistler²⁵⁵ ve benzerleri kınanır.

İtikatname'nin sekizinci maddesinde yer alan düşünce Confutatio metninde kayıtsız şartsız kabul edilir.²⁵⁶

²⁵⁵ Donatus adlı liderlerinden dolayı Donatistler veya Donatusçular olarak anılan bu grup, Afrika'da ortaya çıkmıştır. Sakramentleri papazın imanına bağlarlar ve gerçek iman sahibi olmayan papazın verdiği sakramentleri geçerli saymazlar. (Martin Schröder, Donatismus und Circumcellionentum als Abspaltung von der katholischen Kirche in Nordafrika unter besonderer Berücksichtigung der Haltung Augustinus, Grin Verlag, Norderstedt 2006, 4-5.)

²⁵⁶ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 53-54.

Madde 9: Vaftize Dair

Kutsal Kitap'a göre herkes günahkârdır (Romalılar 3:23) ve bu yüzden herkesin kurtuluşa ihtiyacı vardır. Bu sebeple sakramentlerden biri olan vaftize ayrılan bu maddede temel olarak Katolik düşünceye uygun olarak bir insanın kurtulması için vaftiz olmasının gerektiği inancı vurgulanır. Öyle ki Luteranlara göre Tanrı kelâmıyla suyun mistik birleşmesine dayanan bu birleşmeyle günahlar bağışlanmış, ruh tazelenmiş olur.

İtikatname'nin ilk maddesinde zikredilen ilk günah meselesi, yani her insanın günahlı olarak doğduğu ve affedilmeye ihtiyacı olduğu öğretilir. Melanchthon, çocukların, vaftizin bebekler dahil herkesi kapsadığı öğretilir. Melanchthon, çocukların, bebeklerin de kendi imanları ve kurtuluşları için vaftiz edilmelerinin zorunluluğunu yazar ve bunu kabul etmeyen Anabaptistleri reddettiklerini ekler.

Augsburg İtikatnamesi'nin dokuzuncu maddesi, hem çocukların hem de yetişkinlerin, kurtuluştaki paydaşlığa geçebilmeleri için vaftiz edilmeleri gerektiğini vurgular. Bu sebeple Confutatio metninde bu madde ile de herhangi bir ret veya itiraz yer almamaktadır.²⁵⁷

Madde 10: Evharistiya'ya Dair

İtikatname'nin onuncu maddesi Hristiyanlıkta önemli sakramentlerden biri olan, aynı zamanda Hristiyanların en önemli ihtilaf konusu olan Evharistiya sakramentine ayrılmıştır. Melanchthon bu paragrafta Ekmek-Şarap Ayininde ekmek ve şarap türü altında İsa'nın gerçek bedeni ve gerçek kanının, gerçek olarak bulunduğu ve bunun aksi doktrinlerin reddedildiği ifadelerine yer verir.

²⁵⁷ Immenkötter, Der Richstag zu..., 54-55.

Katolik Kilisesi'ne göre, Evharistiya ayininde, kullanılan ekmek ve şarap, İsa-Mesih'in bedeni ve kanı ile değiştirilir. Bu sebepten dolayı Confutatio metni Evharistiya ayini ile ilgili bu maddede doğrudan reddettiği bir şeyin olmadığını belirtmesiyle birlikte, bazı eklemelerin yapılması şartını koyar. Bu bağlamda İsa'nın tümüyle ve parçalanmamış olarak orada hazır bulunduğu şeklinde bir ifadenin bu maddeye eklenmesi istenir.²⁵⁸

Madde 11: Günah Çıkarmaya Dair

Melanchthon İtikatname'nin on birinci maddesinde Hristiyanlık içerisinde köklü bir tarihe dayanan ve Katoliklerin sakrament olarak kabul ettiği günah itirafını ele alır. Katolik akideye göre günah itirafı kişinin günahlarını tek tek, özel olarak rahibe itiraf etmesi şeklinde gerçekleşir. Katolik Kilisesi'ndeki uygulanan özel itirafa ek olarak Luteran ayinlerde günah itirafı cemaatin hep bir ağızdan günahlarını itiraf etmesi ve rahibin bütün cemaatin günahlarını bağışlandığını tasdik etmesi şeklinde de gerçekleşir.

Bu bağlamda İtikatname'nin genelinde hakim olan uzlaşmacı tavır korunarak, rahibe yapılan özel itirafın iyi bir şey olduğu ve bundan vazgeçmemek gerektiği açıklanırken, diğer yandan Roma Kilisesi'nin bütün günahların tek tek itiraf edilmesi şartını Kutsal Kitap'ta da ifade edildiği üzere imkânsız bularak gereksiz kabul eder. Bunu Kutsal Kitap'ın Mezmurlar bölümünden yaptığı atıfla gerekçelendirir.²⁵⁹

İtikatname'nin yirmi beşinci maddesinde günah itirafının zorunlu olup olmadığı meselesi ile ilgili net bir bilgi yer almamaktadır. Yalnız Marburg ve Schwabach Hükümleri'ne baktığımızda net bir şekilde günah itirafının zorunlu

²⁵⁸ Immenkötter, Der Reihstag zu..., 55; Grane, 91.

²⁵⁹ Mezmurlar, 19:12

tutulmaması ile ilgili ifadeleri görmemiz mümkündür.²⁶⁰ Bu mesele ile ilgili görülen belirsizlik sebebiyle Confutatio metninde 1215 Lateran Konsili kararlarına uyulması gerektiği vurgusu yer alır.²⁶¹ Bu karara göre şahsî tövbenin yılda hiç olmazsa bir defa yapılması ve günahların tek tek zikredilmesi gerektiği yer alır.²⁶²

Madde 12: Tövbeye Dair

Katolik Kilisesi, Ortaçağ'dan itibaren Hristiyanların günahlarının affı için yükümlü oldukları dua ve ibadetler yerine, onların günahlarını belirli bir maddi bedel karşılığında bağışlamaya başlamıştır. Hristiyanlık tarihinde *endüljans* adıyla ünlenen bu uygulama, Protestan reformunun en önemli nedenlerinden birisi sayılmaktadır. Protestanlık, endüljans uygulaması sebebiyle devasa bir dinsel istismar ve sömürü kurumu olarak gördükleri Katolik Kilisesi'nden Hristiyanları kurtarıp, Tanrı ile kulları arasındaki ilişkiyi yeniden sağlayarak Hristiyan bilincini kilisenin manevi esrarından özgürleştirmek istemiştir.

Bu bağlamda İtikatname metninin bu maddesi Luteranların tövbe anlayışını ele alır. Öncelikli olarak vaftizden sonra tekrar günah işleyenlerin durumlarına değinilir. Melanchthon vaftizden sonra günah işleyenlerin tövbe edip Tanrı'ya döndükleri zaman günahlarının bağışlanmış olacağını ve Kilisenin de günahlarının bağışlandığını tasdik etmesi gerektiğini vurgular.

Gerçek tövbenin ne olduğuna dair Melanchthon tövbenin iki boyutunu ortaya koyar. Tövbe bir yandan pişmanlığı diğer yandan imanı barındırır. Bu iman Kutsal Kitap'a, bağışlanmaya ve günahların Mesih'in hatırı için bağışlandığına imandır.

²⁶⁰ Grane, 102.

²⁶¹ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 55-56.

²⁶² Aydın, "Hristiyanlık", DİA, 350; Ömer Faruk Harman, "Konsil", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), C.26, İstanbul 1995, 209.

Pişmanlık ve günahlarının bağışlanacağına inandıktan sonra yapılması gereken ise günahlardan uzak durup hayırlı işler yapmak olarak ifade edilir. Böylelikle Melanchthon Ortaçağ'dan beri süregelen endüljans uygulamalarının aksinde, tövbenin bir "ödeme" ya da günahları bağışlatan bir eylem olmadığını vurgular.

İfade edilen tövbe anlayışının aksine insanın bir kez aklandıktan sonra tekrar günah işlemeyeceğine inanan Anabaptistler, bağışlanmayı ve tövbeyi tamamen kabul etmeyen Novatiusçular²⁶³ ve bağışlanmanın imanla değil de kefaretle gerçekleşeceğine inananlar reddedilir.

Confutatio metnine baktığımızda birkaç itirazın yer aldığını görmemiz mümkündür. Günaha düşüp, nerede, ne zaman ve ne kadar sık olduğunu fark etmeksizin günahından dönenlere, Kilisenin Absolüsyon²⁶⁴ vermesi gerektiği onaylanır. Maddenin ilk kısmı onaylanırken ikinci kısmı ile ilgili itirazlar mevcuttur. Birinci itiraz, tövbenin sadece iki boyuttan oluştuğu meselesi ile ilgilidir. Confutatio metninde bu hususun kilisenin anlayışına uygun olmadığı açıklanarak, tövbenin üç boyutundan bahsedilir ve bu şekilde düzeltilmesi gerektiği vurgulanır. Bu üç boyut pişmanlık, günah itirafı ve hoşnutluk olarak ifade edilir. Dolayısıyla on ikinci maddenin ikinci kısmı bu şekilde kabul edilmez.²⁶⁵

Kabul görmeyen diğer bir husus imanın tövbenin ikinci boyutu olarak ifade edilmesinden dolayıdır. İman tövbenin bir boyutu olmaktan ziyade ön şartı olarak

²⁶³ Novatiuscular; Romalı bir rahip olan Novatianus'un (200-258) kurduğu tarikata üye olanlardır. Bağışlanmayı ve tövbeyi reddederler. (Marco Bormann, Notizen zur Idealistischen Metaphysik, C. 5, BoD-Books on Demand, Norderstedt 2014, 55.)

²⁶⁴ Absolüsyon günah bağışlama demektir. Hristiyanlıkta günahlarını papazlara açıklayıp itiraf edenlerin papaz tarafından günahlarının bağışlanabileceğine inanılır. Günahları papazlar tarafından affedilenler, böylelikle günahlardan arınmış olur. (Orhan Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul 2000, 9.)

²⁶⁵ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 56-57.

kabul edilmelidir. Aksi halde İman’a gereken önem verilmemiş olur şeklinde itiraz yer alır.²⁶⁶

Madde 13: Sakramentlerin İcrasına Dair

Melanchthon İtikatname’nin on üçüncü maddesine sakramentlerin amacını tanımlamayla başlar. Sakramentler sadece Hristiyan olmanın dışardan görülebilir alametleri olmayıp imanı uyandırmak ve güçlendirmek için Tanrı’nın iradesinin birer işareti ve kanıtlarıdır. Bu bağlamda Tanrı’nın Söz’ü ve iman olmaksızın, bu sakramentin sadece bir eylem olarak kalıp, etkili olmayacağı vurgulanır. Bu akideye uygun olmayan düşünceler reddedilir.

Confutatio metninde sakrametler ile ilgili olan bu madde kabul edilip onaylanır. Bunun yanı sıra kilisenin kabul ettiği yedi sakramenti kabul edip bunların icra edilmesi adına çaba göstermeleri istenir.²⁶⁷

Madde 14: Kilise Düzenine Dair

Kilise düzenine dair bu maddede temel görevi İncil’in öğretilmesi ve Sakramentlerin icra edilmesi olan rahiplik görevinin kimler tarafından yerine getirilebileceği ele alınır. İtikatnamenin beşinci maddesinde papazlık kurumu ve bu kurumun gerekliliği vurgulanırken, burada bu görevi yerine getirebilmek için gerekli şartlar ifade edilir. Bu bağlamda bu görevleri yetkisi olmadan kimsenin yürütemeyeceği gibi ancak usule uygun rahiplik görevine atanan kişiler tarafından icra edilebileceği vurgulanır. Bununla birlikte bu görevi yerine getirecek kişilerin

²⁶⁶ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 56-57; Grane, 108-109.

²⁶⁷ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 59.

şahsiyet açısından uygun ve yeterli derecede ilâhiyat eğitimi almış kişilerin olması gerekmektedir.

Confutatio metninde bu madde, “kurallara uygun” ifadesiyle kastedilen meselenin, kilise usullerine uygunluk olarak anlaşılması ön kabulüyle kabul edilir.²⁶⁸

Madde 15: Kilisenin Örf ve Adetlerine Dair

Melanchthon kilise tarihi içerisinde oluşan eski gelenek ve uygulamalardan hangilerinin devam ettirildiği ve hangilerinden İncil’e uygun olmadıkları gerekçesiyle vazgeçildiğini açıklamıştır Melanchthon. Kilisenin eski geleneklerinden uygulanmaya devam ettirilenler “günaha yol açmayan ve barışa faydalı olan gelenekler” olarak tanımlanmıştır. Bunlara örnek olarak Kilise takvimi, Kilise takvimine uygun Kutsal Kitap okumaları, litürjik ayin, değişik bayramlar, rahibin görevini vurgulayan elbiseler v.b. gibi kilisenin eski gelenekleri örnek verilebilir. Bu geleneklerin devam ettirilmesinde herhangi bir engel görülme de bunların yine de bir zorunluluk veya Kilise’nin birliği için şart olmadığı da vurgulanır. Önemli olan ortak gelenekler değil de Müjde ve sakramentlerin uygulanması konusunda doğru öğretilerdir.

Tanrı’nın’ın gazabını yatıştırmak, lütfa layık olmak, günahların kefaretni ödemek için insanlar tarafından tesis edilen ve Kutsal Kitap’ın sözüyle çelişen âdetlerden ise tamamen vazgeçilmiştir. Manastır yemini, haftalık besin takvimi, kurban ayini v.b. gibi uygulamalar bunlara örnek olarak zikredilmiştir.

Aslında bu maddeyi üç kısma bölmemiz mümkündür. Birinci bölüm kilise gelenek ve uygulamalarının iki şartı yerine getirmeleri suretiyle devam

²⁶⁸ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 59; Grane, 121.

ettirilebileceğini ifade eder. Bu şartlar yukarıda da zikrettiğimiz üzere Kutsal Kitap'a aykırı olmamaları ve barışa faydalı olmalarıdır. İkinci bölümde ise bu uygulamaların yine de bir zorunluluk veya Kilise'nin birliği için şart olmadığına dikkat çekilir. Son kısımda ise kilisenin bazı uygulamaları Kutsal Kitap'a aykırı bulunarak reddedilir.

Bu üç bölüm bağlamında Confutatio metni ilk iki bölümü, bu uygulamaların kaldırıldığı bölgelerde tekrar uygulanmaya geçilmesi için çaba gösterilmesi şartıyla kabul ederken, maddenin son kısmı yanlış bir varsayım olarak tanımlanarak çok net ifadelerle reddedilir.²⁶⁹

Madde 16: Kamusal Medeni İşlere ve Düzene Dair

İtikatname'nin on dördüncü ve on beşinci maddeleri kilise düzenine ait meseleleri içerirken, İtikatname'nin on altıncı maddesi devlet düzeni, kamusal haklara ve toplumsal kurallara, yani daha çok dünyevi meselelere ayrılmıştır. Melanchthon Reform zamanında etkili olan Kilise ve Devlet otoritesini reddetmeyip, konulan yasaların ve hakların Tanrı'nın Kelâmı'yla çelişmediği taktirde Hristiyanların devlete, yöneticilere ve ailelerine karşı sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlü olduklarını vurgulamaktadır. Devlet tarafından düzenlenen kurallar ve haklar Tanrı'nın hayırlı işleri arasında kabul edilir. Dolayısıyla yargılanma, hukuki sözleşmeler, evlenme gibi toplumsal haklar Hristiyanlar için kesinlikle yasak teşkil etmez. Bu sebeple Anabaptistler gibi bunun aksini iddia edenler de kınanmıştır.

Tüm bu tanınan haklardan istifade etmenin yasak olmadığı ve devlete itaat etmenin zorunluluğu vurgulanmasa da, Elçilerin İşleri 5:29'a atıfla, Tanrı'nın

²⁶⁹ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 59-60; Grane, 130.

Kelamıyla çelişen herhangi bir durumda Hristiyanların insanlardan çok Tanrı'nın sözünü dinlemeleri gerektiği de özellikle belirtilir.

Bu madde temelde iki şeyi amaçlar. Reformcular hem önceki iki madde ile birlikte dini ve dünyevi yaşam biçimleriyle ilgili bir reform getirme gibi çaba içerisinde olmadıklarını vurgulamak hem de Eck'in 404 maddelik tezinde bu mesele ile ilgili reformculara karşı yönelttiği suçlamalara karşı Luteranlığın dünyevi hayat tarzı ile ilgili anlayışlarını ortaya koyarak cevap vermek istemişlerdir. Eck bu tezlerinde²⁷⁰ Luteranlara ait metinlerden çeşitli alıntılar yaparak, onları Kilise'yi ve Devlet otoritesini reddetmekle suçlamıştı.²⁷¹ Eck'in iddiasına bir cevap olarak ise bu maddede kamusal hakların ve toplumsal kuralların bir yasak teşkil etmediği vurgulanır. Bu sebepten dolayı bu maddenin içeriği Confutatio metninde herhangi bir itiraz yer almaksızın kabul edilmiştir.²⁷²

Madde 17: Mesih'in Hakimliğe Geri Dönüşüne Dair

Melanchthon Mesih'in tekrar gelişi ve Yargı günü ile ilgili kaleme aldığı İtikatname'nin bu maddesinde, İsa'nın hesap gününde tekrar yeryüzüne dönüp bütün ölüleri tekrar dirilteceğini anlatır. Ayrıca o gün gerçek iman sahipleri ve seçilmiş kişileri bekleyen mükâfatlardan, inanmayanları bekleyen cezalardan bahseder. İman sahipleri “ebedi hayat ve bitmez sevinç” ile mükâfatlandırılırken, inanmayanlar “sonu gelmeyen ızdıraplarla” cezalandırılır. İman etmeyip ceza göreceklerin durumu anlatılırken “sonu gelmeyen” ifadesi önemli bir detay teşkil eder. Çünkü maddenin devamında, bu cezaların sonsuz değil de bir sonu olduğunu iddia edenler kınanır.

²⁷⁰ 332-341. maddeler.

²⁷¹ Grane, 134.

²⁷² Immenkötter, Der Reichstag zu..., 60.

Museviler arasında İsa'nın gelip de ölüleri diriltmesinden önce gerçekleşecek bazı olaylar ile ilgili düşünceler ve buna bağlı binyılcılık, diye bilinen ve belirli tipteki dinsel hareketlerin üyeleri tarafından benimsenen, yakın gelecekte, yeni bir çağın gelişini gösterecek olan yıkıcı değişmelerin gerçekleşeceği biçimindeki inançlar da kınanmıştır.

Confutatio metninde bu madde Kutsal Kitap öğretisine uygun bulununarak olduğu gibi kabul edilmiştir.²⁷³

Madde 18: Hür İradeye Dair

İtikatname metninin on sekizinci maddesi özgür irade tanımına ayrılmıştır. İnsanlar irade sahibi olsalar da mutlak özgür iradeye sahip değildirler. İnsan dünyevi konularla ilgili özgür iradesiyle mantığa tabi seçim yapabilse de Tanrı'yla ilgili olan manevi doğruları elde etmede özgür iradenin gücü yoktur. Melanchthon böylelikle Kutsal Ruh'un yönlendirmesi olmaksızın, insan iradesinin manevi doğruluğu elde etme yönünde bir irade özgürlüğünün olmadığını dile getirmekte ve bu süreçte Mesih'in etkisinin hep var olduğunu bildirmektedir.

Melanchthon düşüncesini kuvvetlendirmek amaçlı 1. Korintliler 2:14 ve kilise babası Augustinus'dan uzun bir alıntı yapmıştır. Bununla birlikte Augustinus'un yaşadığı dönemdeki en önemli karşıtlarından biri olan Pelagius ve taraftarları kınanır. Confutatio metninde ise bu madde ile ilgili herhangi bir itiraz olmaksızın kabul edilmekle birlikte bir de övülür.²⁷⁴

²⁷³ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 60.

²⁷⁴ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 61; Grane, 151.

Madde 19: Günahın Sebebine Dair

İtikatname'nin bu maddesi reformcuların karşısında yer alan Johannes Eck'in Reformcuların günahı ve kötülükleri Tanrı'dan kaynaklı gördükleri suçlamasına bir cevap niteliğindedir. Bu bağlamda Melanchthon bu maddede günahın ve kötülüğün sebebinin Tanrı değil de şeytan ve kötü insanların iradesinden kaynaklanmakta olduğunu vurgular. Böylelikle Melanchthon günahın nasıl oluştuğunu ifade etmekten ziyade Yuhanna 8:44'e atıfta bulunarak adeta Johannes Eck'in iddiasının yersiz olduğuna ve Reformcuların Tanrı'yı günahın kaynağı olarak görmediklerine dikkat çekmek ister. Kutsal Kitap'a uygun görülen bu anlayış Confutatio metninde de olduğu gibi kabul edilir.²⁷⁵

Madde 20: İmana ve Hayırlı İşlere Dair

İtikatname'nin en uzun maddelerinden olan yirminci madde temelde iyi davranışları konu alır. Bununla birlikte iyi eylemlerle iman arasındaki ayrımı öğretir. Ayrıca bu madde Katolik Kilisesi'nin reformcuları iyi eylemlere önem vermemeleri hatta iyi eylemleri yasaklıyorlar şeklindeki suçlamalarına cevap niteliğindedir. Hayırlı ve iyi işler yapmanın önemini vurgulayan altıncı maddeye ek olarak burada suçlamalara karşılık olarak Luteran öğreticilerin ne denli faaliyet ve çalışmalarda bulunduklarından bahsedilir.

Bununla birlikte Melanchthon, kurtuluş sürecinde iyi davranışları birer kurtuluş aracı olarak tekrar etmelerinden dolayı Ortaçağ teologlarını Mesih'in faziletini iyi davranışlara yüklemekle suçlamaktadır. Nitekim Melanchthon, insanın

²⁷⁵ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 62.

kendisi aracılığıyla kendisini kurtarabilecek dayanaklardan yoksun olduğunu ileri sürmektedir.

Temelde altıncı maddede belirtildiği üzere iyi eylemlerin yapılmasının Tanrı'nın iyilik yapılmasını istediği için önemli olduğu, fakat lütfu ve kurtuluşu kazanabilmek için iyilik yapmanın gereksiz olduğu ifade edilir.²⁷⁶ İyi işler yapmak inayet elde etmek için bir zaruret değil de Tanrı'nın bir iradesi olduğu için zaruridir. Zira günahların bağışlanması sadece iman yoluyla, başka bir şey gerekmez.²⁷⁷ Kurtuluş için, Mesih'in yaptığı için yeterli olduğundan emin olmak gerekir. Melanchthon bu görüşlerinin ters görüşler olmadığını ispatlamak adına Augustinus'un eserlerinde de benzer biçimde görüşlerin yer aldığını ifade eder Melanchthon.

Burada dikkat çeken ve Confutatio metninde de sert bir dille eleştirilen en önemli ifadelerden biri "kurtuluşun eylemlerle hak edildiğine inanılması durumunda Mesih'in liyakat ve lütfunun küçümsemiş" olacağının söylenmesidir.²⁷⁸ Katolik Kilisesi, insanların elbette ki, Tanrı'nın lütfuyla kurtulduklarını ama bunun, sadece iman sayesinde olmadığını öğrettiğinden, Confutatio metninde kimsenin Mesih'in liyakat ve lütfunu küçümsemediğini vurgulayarak altıncı maddeyi kabul etmediği gibi bu maddeyi de reddeder.²⁷⁹

Madde 21: Azizlere Hürmet Edilmesine Dair

Yirmi birinci madde Hristiyanlıkta iyilikleriyle tanınmış kutsal kişi olarak bilinen azizlerin konumunu ele alır ve azizlere saygı gösterilmesi gerektiğini

²⁷⁶ Mildemberger, 36.

²⁷⁷ Mildemberger, 40-41.

²⁷⁸ Mildemberger, 72.

²⁷⁹ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 62-63; Grane, 156.

vurgular. Örnek bir hayat yaşayan azizlerin hayırlı işleri örnek alınmasında bir sakıncası olmadığı ifade edilmekle birlikte bunun bir gereklilik olduğu da özellikle belirtilir. Bu şekilde azizlerin Hristiyanlar için, bir teşvik ve örnek oldukları ifade edilmesine rağmen Kutsal Kitap'ta yer almaması gerekçesiyle Katolik Kilisesi içerisinde azizlere tapılması ve onlara dua edilmesi şeklinde devam ettirilen gelenekler kabul edilmez. Çünkü azizler Tanrı ve insan arasında aracı olamazlar. Kutsal Kitap'ta²⁸⁰ da ifade edildiği ve İtikatname'de belirtildiği üzere Tanrı ve insan arasında aracı olarak sadece Mesih koyulmuştur.

Melanchthon burada azizler hakkındaki yorumlarını yaparken Türkleri zikrederek şöyle bir benzetme yapar: “İmparator, Türkler'i memleketinden kovmak için Davud'un örneğini izlemektedir, çünkü ikisi de kraldır.” Melanchthon muhtemelen imparatora ve ülkeye olan sadakatlerini göstermek için bilinçli olarak böyle bir örnek getirir.

Buna rağmen Confutatio metninde Melanchthon'un ifade ettiğinin aksine azizlere dua ve yardım talep etmenin Kutsal Kitap'ta yer aldığı zikredilerek bu madde reddedilir. Bu görüşün tüm Kilise hatta Augustinus, Hieronymus, Cyprian gibi kilise babaları tarafından da onaylandığı dile getirilerek reddedilme sebebi güçlendirilir.²⁸¹

Birinci Bölümün Özeti

Birinci bölümün bitiminde, önsözde yer alan ifadelere benzer söylemlerin yer aldığı bir de son söz kısmı vardır. İncelediğimiz ve sonsözde de ifade edildiği üzere birinci bölümde yer alan yirmi bir madde Luteran öğretilerin açıklanmasını ve

²⁸⁰ Yuhanna'nın Birinci Mektubu 2:1

²⁸¹ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 64.

temelde ne Kutsal Kitap'a, ne Katolik Kilisesi'ne aykırı bir akidenin yer almadığını ortaya koymayı hedefler. Aynı zamanda yer yer yapılan açıklamalar adeta yapılan suçlamalara da birer cevap niteliğindedir. Bu sebeple, Protestanlığın ayrılıkçı bir hareket olmayıp, öğretilerinin Kutsal Kitap'a ve Kilise öğretilerine uygun olduğunu göstermek için sık sık Kutsal Kitap'tan ve kilise babalarından alıntılara ve atıflara da yer verilmiştir. Ayrıca neredeyse her maddenin sonunda açıklanan akideye ters düşen gruplar ve inanışlar zikredilerek kınanmıştır.

3. İkinci Bölüm: Tashih Edilen Yanlışlıklara Dair Maddeler (22-28)

İkinci bölümde yer alan yedi madde Katolik Kilisesi'ndeki Reform öncesi bozulmaları yansıtmaktadır. Bu bozulmalar yedi maddede ifade edildiği üzere özetle şunlardır:

1. Evharistiya ayininde halka ekmek ve şarap yerine yalnızca ekmek verilmesi
2. Papazların bekarlığa zorlanması
3. Evharistiya ayinindeki ekmek-şarap takdisinin bir kefarete olarak görülmesi
4. Günah çıkarmanın zorunlu tutulması
5. Tanrı'nın rızasını kazanmak için insan eliyle kurumlar düzenlenmesi
6. Manastır sisteminin yozlaşması
7. Piskoposların geniş yetkilere sahip olması

Madde 22: Sakramentlerde İki Cevhere Dair

Melanchthon İtikatname'nin yirmi ikinci maddesinde Evharistiya ayininde halka sadece ekmek değil, hem ekmek hem şarabın dağıtılması gerektiğini vurgular.

Melanchthon Kutsal Kitap'ın çeşitli bölümlerinden²⁸² alıntılar yaparak Katolik Kilisesi'nin Evharistiya ayininde halka sadece ekmek dağıtmasının hem Kutsal Kitap'a hem eski kilise yönetimi tüzüklerine hem de Kilise'nin oluşturduğu örneğe aykırı olduğunu dile getirir. Ekmek ve şarabın sadece rahiplere dağıtılması düşüncesini ise kurnazlık olarak tanımlar.

Confutatio metni Melanchthon'un Evharistiya ayininde halka hem ekmek hem şarap dağıtılması adına delil olarak yaptığı tüm alıntılara ve atıflara gerekli karşı atıflarla neredeyse tek tek cevap verir.

Bunlara ek olarak Confutatio metninde zamanında Evharistiya ayininde iki cevherin de dağıtılmasına müsaade edildiğine dikkat çekilir. İki Kilisenin iki cevherin sunulmasını yasaklaması ise, daha sonraları ortaya çıkan ve insanın hem şarap hem ekmek olmadan takdis edilmiş olmayacağını savunan sapkın düşüncenin önüne geçilmesi adına yapıldığı ifade edilir. Böyle bir sapkın düşüncenin ancak yeni bir uygulama ile engellenebileceği de eklenir. Netice itibarıyla bu madde gösterilen delillerin yersiz ve yanlış bulunması sebebiyle tamamıyla reddedilir.²⁸³

Madde 23: Papazların Evliliğine Dair

İtikatname'nin bu maddesi Katolik Kilisesi'nde Papazların bekarlığa zorlanması konusunu ele alır. Evlilik müessesesi Tanrı tarafından takdir edilmiş ve Kutsal Kitap'ta da zikredilen bir husustur. Dolayısıyla Melanchthon rahiplerin, kadınlarla evlenmesinin kendileri açısından yasal olduğunu öğretir ve Antik dönem Kilisesi'nde rahiplerin evli olduklarını hatırlatır. Bu sebeple papazların bekârlığa zorlanmasının ve böyle bir şartın aranmasının Kutsal Kitap'ta yer almadığı hatta

²⁸² Matta 26:27; 1. Korintliler 11:27.

²⁸³ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 67-71; Grane, 169.

aykırı olduğu vurgulanır. Bu düşünceyi temellendirmek maksadıyla Kutsal Kitap'ın çeşitli bölümlerinden alıntılara yer verilir.²⁸⁴

Papazların bekârlığa zorlanmalarının Kutsal Kitap'a uygun olmadığını vurgulamasının yanı sıra böyle bir şartın konulması sonucunda ortaya çıkabilecek tehlikelere de yer verilir. Bunların arasında evlilik yasağının zina gibi çeşitli suçlara yol açması zikredilir.

Melanchthon'un bu maddede delil olarak ortaya koyduğu temel iki mesele vardır. Birincisi evliliğin Tanrı tarafından takdir edilmiş bir müessese olduğu, bir diğeri de papazların bekârlığa zorlanmaları sonucunda daha önceleri de ortaya çıkmış zorluklar ve sıkıntılardır. Bunun yanı sıra Kutsal Kitap'tan alıntılara yer verilirken, tarihi verilere ve kilise babalarına ait sözlere de değinilir.

Bütün veriler nazarında Katolik Kilisesi'nin bu maddeyi kabul etmeyeceği aşikârdır. Bu sebepten dolayı Confutatio metninde Melanchthon tarafından öne sürülen neredeyse bütün delillere karşı savunma getirilerek cevap verilir ve bu maddenin tamamı sert bir dille reddedilir. Başlıca karşı delil olarak yine Kutsal Kitap'tan alıntılara yer verilirken, papazlık görevi gibi önemli bir görevi yerine getirecek olan kişilerin iffetli kişiler olmak zorunda oldukları özellikle vurgulanır.²⁸⁵ Ayrıca Confutatio metni içerisinde en uzun cevabın bu madde ile ilgili verilmiş olması da dikkat çekmektedir.

Madde 24: Kutsal Ayin'e Dair

Melanchthon İtikatname'nin bu maddesini Katolik Kilisesi'nin Ekmek-şarap takdisini bir kefarete olarak görmesi konusuna ayırmıştır. Melanchthon yirmi

²⁸⁴ 1. Korintliler 7:2 ve 7:9; Tekvin 1:28; Matta 19:11

²⁸⁵ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 71-77; Grane, 171.

dördüncü maddeye suçlamaların aksine Luteranların Kilisenin ayin geleneğini devam ettirdiklerini ve devam ettirilmesine önem gösterdiklerini vurgulayarak başlar. Bununla birlikte ayinlerde söylenen Latince ezgilere Pavlus'un söylediklerine²⁸⁶ uygun olarak Almanca ezgilere de yer verdikleri bilgisi yer alır.

Temelde içerik ve litürji açısından, Luteran ayini dış görünüşte Roma Kilisesi'nin ayininden pek farklı görünüyor olmasa da yine de Luteranlar, Roma Kilisesi'nin ayinindeki Tanrı'nın Sözü'ne uygun görmedikleri ve Müjde için engel teşkil ettiğini düşündükleri etkenleri çıkarmayı önemli görmüşlerdir. Bu bağlamda Melanchthon maddenin devamında ayinlerin uygulanmasında gerçekleşen maddi suiistimallere değinerek özel ayinlere, yani herkese açık olmayan ayinlere, bunların nadiren para alınmadan kutlanmadığından dolayı son verildiğini açıklar. Melanchthon'un İtikatname'de ifade ettiğine göre ayin "yaşayanların ve ölülerin günahlarını dışsal bir eylem olarak siliyorsa, aklanmış sayılma imandan değil, ayinlerdeki eylemden gelmektedir ki, Kutsal Yazı bunu kabul etmemektedir."

Temelde onuncu maddede değinilen Evharistiya ayini ile ilgili hususlara değinen bu madde, Evharistiya ayinindeki Ekmek-şarap takdisinin bir kefarete olarak görülmesinin Kutsal Kitap'a aykırı olmakla birlikte Mesih'in çektiği acıların da yüceliğini azalttığını vurgular. Melanchthon'a göre ayin günahlara kefarete olmaktan ziyade Mesih'i ve onun lütuflarını hatırlamak içindir.

Confutatio metni onuncu maddeye getirdiği itirazı burada da getirir. Melanchthon tarafından yapılan alıntılara yine farklı alıntılar ve yorumlar ile cevap verilerek bu madde Katolik Kilisesi düzenine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilir.

²⁸⁶ 1. Korintliler 14:2, 9.

Bununla birlikte Luteranlardan kaldırdıkları özel ayinleri tekrar uygulamaya geçirerek eski Kilise düzenine tabi olmaları istenir.²⁸⁷

Madde 25: Günah Çıkarma'ya Dair

Melanchthon İtikatname'nin yirmi beşinci maddesinde on birinci maddede ele aldığı günah itirafını genişleterek ele alıyor. Temelde Kutsal Kitap'ta böyle bir zorunluluğun tebliğ edilmediği halde Kilise tarafından günah çıkarmanın zorunlu tutulmasına karşı çıkararak, günah itirafının sadece insandan kaynaklanan bir hak olduğuna vurgu yapılır.

İtikatname'nin bu maddesi günah çıkarmanın Luteranlar tarafından devam ettirilmediği suçlamalarına cevap vererek başlar. Günah çıkarmanın faydalı bir eylem ve insanların vicdanları için de faydalı olduğu vurgulanarak bu ayinin Luteranlar tarafından devam ettirildiğine vurgu yapılır. Bununla birlikte günah çıkarmanın zorunlu tutulması kabul edilmeyerek, özellikle iki husus vurgulanır. Üzerinde durulan ilk husus günahların bağışlanmasının sadece iman yoluyla ve lütuf sayesinde olduğudur. Bu sebeple günahların bağışlanması için herhangi bir şartın konulması, telafi eylemleri (Aziz Meryem Ana duası gibi), kefareti alınması gibi eylemler kabul edilemezdir.²⁸⁸ Aynı şekilde herkese açık olmayan özel ayinler de suiistimallere yol açtığı gerekçesiyle kaldırılmıştır.

Eleştirilen diğer bir nokta günahların tek tek sayılması gerekliliği ile ilgilidir. Bundan dolayı Melanchthon bu maddede Roma Kilisesi'nin bütün günahların tek tek

²⁸⁷ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 78- 83.

²⁸⁸ Mildenerger, 95.

itiraf edilmesi şartını, bunun Kutsal Kitap'ta²⁸⁹ belirtildiği üzere imkânsız olmasından dolayı kabul etmez.

Confutatio metni bu madde ile ilgili on birinci maddede dile getirilen itirazların burada yine geçerli olduğuna dikkat çekerek, Luteranları Katolik Kilisesi'nin uygulamalarına tabi olmaları konusunda uyarır. Melanchthon tarafından zikredilen Yuhanna Khrysostomas'a (347-407) ait alıntıların yanlış yorumlandığına dikkat çekilerek Khrysostomas'ın Katolik Kilisesi'nin uygulamalarını destekleyen sözleri ile cevap verilir.²⁹⁰

Madde 26: Yemeğin Tefrik Edilmesi'ne Dair

İtikatname'nin yirmi altıncı maddesi temelde Tanrı'nın rızasını kazanmak için insan eliyle düzenlenen kurumların, yeni adetlerin, bayramların v.s. düzenlenmesini eleştirir. On beşinci maddede ele alınan meselelerin biraz daha genişletilmiş olmasıyla birlikte esasen yeni bir husus yer almamaktadır. Aynı temel düşüncelere yer verilmiştir.²⁹¹

Melanchthon'un kanaatine göre bu gibi düzenlemeler sebebiyle Kilise büyük zarar görmüştür. Öyle ki “Kilise'nin en önemli ögesi olarak göze çarpması gereken inayet akidesi ve imanın doğruluğu, söz konusu adet ve gelenekler nedeniyle karanlık hale gelmiştir.”²⁹²

İnsanların bu geleneklere ve düzenlemelere uyarak Tanrı'nın lütfunu ve beğenisini kazanacakları fikri oldukça yaygındı. Bu sebeple Melanchthon Hristiyan'ın özgürlüğünü kısıtlayan, Müjde öğretisini bulandıran bu çeşit öğreti ve

²⁸⁹ Mezmur 19:12', Yeremya 17:9

²⁹⁰ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 84-86; Grane, 175-176.

²⁹¹ Grane, 179-180.

²⁹² Mildemberger, 100.

gelenekleri terk ettiklerini vurgular. Bunlara başlığa uygun olarak yiyeceklerle ilgili Roma Kilisesi tarafından konulan kurallar da dahildir. Bu kurallara uymanın Tanrı'nın rızasını kazanmak için gerekli olduğu ve uyulmaması durumunda günah işlenmiş olduğu düşüncesi kabul edilemez.

Confutatio metni bu maddede dile getirilen itirazların Kutsal Kitap'a aykırı olması sebebiyle reddedildiğini söyler. Bununla birlikte bu itirazların Kutsal Kitap'ta yer aldığını söylemenin hem Kilise'ye karşı çıkmak hem de Tanrı'yı küçümsemek olduğu vurgular. Confutatio metninde reddedilen diğer maddelerde olduğu gibi burada da İtikatnamede getirilen itirazlara karşı delil sunarak cevap verilerek iddia çürütülmek istenmiştir, fakat diğer cevaplara nazaran itirazlar daha zayıf kalmıştır.²⁹³

Madde 27: Manastır Yeminlerine Dair

Melanchthon İtikatname'nin yirmi yedinci maddesini manastır yeminlerine ayırmıştır. Bu bağlamda Katolik Kilisesi'nde bir yaşama tarzını ve dini kuruluşu ifade eden manastır sisteminin tarihi süreç içerisinde geçirdiği yozlaşmaya değinilir. Manastırlar bir cezaevine benzetilerek, önceleri ilahiyat okulları görevini görürken zamanla adeta Tanrı'nın lütfunun kazanılacağı yerler haline geldiği ortaya konur. Bu sebeple insanın manastırlara kapanıp bu şekilde Tanrı'nın lütfunu kazanabileceği veya bu şekilde Tanrı'nın gözünde değerinin artacağı inancı kabul edilmez.

Maddenin devamında manastırlar ile ilgili iki itiraz getirilir. İlk olarak bekârlık ilkesine yönelik eleştiriler getirilir ve manastır yeminlerinin Kutsal Kitap'tan da deliller getirilerek geçerliliği sorgulanır. Bekârlık ilkesi, Mesih'i taklit etmek isteyen Hristiyan münzevilerin, itaat ve fakirlik ilkesi ile birlikte yer aldığı

²⁹³ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 86-90; Grane, 179-180.

temel yeminlerinden biridir. Melanchthon ise böyle bir ilkenin Kutsal Kitap'ta yer alan 1. Korintliler 7:2'deki ifade karşısında Tanrı'nın emrine ters düşmesi gerekçesiyle etkisiz olduğu görüşünü savunur.

Melanchthon ikinci olarak yeminlerin sadece Kutsal Kitap ışığında geçersiz olmakla kalmayıp kilise yönetim tüzüğüne de aykırı olduğu görüşünü ortaya koyar. Bu sebepten dolayı ise yeminlerin etkisiz olduğunu ifade eder. Örnek olarak on beş yaşından önce edilen yeminlerin tüzükte yer alan kurallar ışığında etkisiz olduğu örnek gösterilir. Ayrıca manastır yeminlerinin çoğunlukla zorlama veya ikna yoluyla gerçekleşmiş olması da başka bir örnek olarak zikredilir.

İtikatname'nin bu maddesinde vurgu yapılan temel husus, manastır kuruluşunu erkek ve kadınların itaatin, fakirliğin, iffetin çetin kurallarını kabul ederek, kendilerini Tanrı'ya vakfetmelerinin Mesih'in yüceliğine ve onun yegâne kurban olmasının değerine gölge düşürdüğü gerekçesiyle kabul edilmediğidir. Manastırların insanların bir uydurması olduğu ifade edilir. Manastır yeminleriyle ilgili ortaya konulan görüş “genellikle yemin etmenin kötü kulluk etmek olduğu ve boş olduğudur”.

İtikatname'nin bu maddesini ikinci bölümde yer alan diğer maddeler ile karşılaştırdığımızda, diğer maddelerde Katolik Kilisesi içerisinde var olduğunu düşündükleri yozlaşmalara karşı bir öneri getirilirken, burada herhangi bir öneri veya düzeltme getirilmeyerek manastır kurumunun tamamen reddedildiği dikkatimizi çekmektedir.

Confutatio metni bu tutum karşısında iddiaların aksine manastır kurumunun Kutsal Kitap'ta ve Mesih'in hayatında yer aldığını vurgulayarak bu maddeyi tamamen reddeder. Bununla birlikte kendi dönemlerinde benzer düşünceleri savunan

Wyclif ve Hus'un afaroz edildiği Konstanz ve Roma Konsillerine atıfta bulunularak, bu düşünceden olanların da benzer şekilde sapkın ilan edilecekleri şeklinde sert bir tepkiye yer verilir.²⁹⁴

Madde 28: Kilise Görevlilerin Kudretine Dair

İtikatname'nin son maddesi olan yirmi sekizinci madde Kilise görevlilerinin geniş yetkilere sahip olmasını eleştirir ve kilisenin ruhanî yetkiler ve dünyasal yetkiler arasında net bir ayırım yapması gerektiğini vurgular.

Melanchthon öncelikle Kutsal Kitap'ın Yuhanna 20:21 ve Markos 16 bölümünden alıntılar yaparak kilisenin asıl görevinin ne olduğu üzerinde durur. Bu bağlamda kilise görevlilerinin yetkisinin Kelama göre Tanrı'nın emrine uygun olarak Müjde'yi öğretmek, günahları bağışlamak ve çözmek, sakramentleri vermek olduğunu vurgular. Kilise görevlilerinin Kutsal Kitap'ta zikredilen bu görevlerin dışına çıkarak politikaya katılmaları, dünyasal ve toplumsal kararlarda da yetkiye sahip olmaları ise Kelama aykırıdır. Melanchthon'a göre sivil yetki ile ruhsal yetkinin birbirinden tamamıyla ayrı tutularak birbirine karıştırılmaması gerekmektedir.

Melanchthon Kutsal Kitap'ta belirtilen görev ve yetkilerini göz önünde bulundurarak, Kilisenin başka birinin görevine el atmasını, imparator tarafından belirlenen bölgeleri yönetmesini, bu dünyanın krallıklarına baskı yapmasını, sivil yöneticilerin yasalarını yürürlükten kaldırmasını, yasaya itaati feshetmesini, sivil yasalar ya da sözleşmelerle ilgili kararlara karışmasını; sivil yöneticilere toplum şekliyle ilgili yasaları dayatmasını kesin bir dille eleştirmiştir. Bu şekilde devam

²⁹⁴ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 91; Grane, 184-185.

eden Kilise sistemine itiraz ederek kilise görevlilerinin yetkilerini Kutsal Kitap temeline döndürmeyi amaçlamaktadır.

Confutatio metni Kutsal Kitap'tan alıntılara yer vererek, Melanchthon tarafından ifade edildiği üzere kilise görevlilerinin yetkisinin sadece Müjde'yi öğretmek, günahları bağışlamak ve sakramentleri vermekten ibaret olmadığını vurgulayarak, kesin ve çok keskin bir dille bu maddenin reddedildiğini ifade eder.²⁹⁵

4. Sonsöz

Augsburg İtikatnamesi'nin 28 maddesi bu şekilde ortaya konulduktan sonra sonuç bölümünde İtikatname'nin amacı üzerinde tekrar durulur. İtikatnamenin temelinde iyi niyet yattığı ve kesinlikle insanlarda nefret ve düşmanlık uyandırılmak istenmediği hususuna özellikle vurgu yapılır. Bu bağlamda sadece zorunlu görülen konuların ele alındığı, kesinlikle ne Kutsal Yazı'ya ne de Katolik Kilise adetlerine aykırı olan hiçbir akidenin veya seremoninin taraflarınca kabul edilmediği dile getirilerek itikatname, Augsburg İtikatnamesi'ne onay veren yöneticilerin ve prenslerin imzalarıyla son bulur.²⁹⁶

Confutatio metninde benzer bir sonsöze yer verilir. İtikatname metninde yer alan birçok hususun Katolik Kilisesi ile uyum içerisinde olduğu fakat bununla birlikte birçok sapkın düşüncenin de yer aldığı vurgulanır. Confutatio metninde Katolik Kilisesi tarafından kabul edilmeyen maddelerden Luteranların vazgeçmesi, bu noktada imparatorun bir şüphesi olmadığı vurgusuyla dile getirilir. İmparatorun umduğunun aksine bu yanlışlardan vazgeçilmemesi durumunda ise imparatorun

²⁹⁵ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 95-99; Grane, 191; Prenter, 271.

²⁹⁶ Grane, 192; İserloh, Confessio Augustana. Hindernis..., 212.

Katolik Kilisesinin en yetkili yargıcı ve koruyucusu olarak gerekeni yapacağı vurgulanır.²⁹⁷

D. Luther ve Augsburg İtikatnamesi

18. yüzyılın ortalarından itibaren Augsburg İtikatnamesi ile ilgili birçok mesele tartışma konusu olmuştur. Bu konulardan biri de, Luther'in İtikatname metninde bir payının olup olmadığı ve Augsburg İtikatnamesi ile ilgili görüşlerinin neler olduğu ile ilgilidir.²⁹⁸ Önceki bölümde ele aldığımız üzere İtikatname'nin yazarı olan Philip Melanchthon, 28 yıl Luther'in iyi bir iş arkadaşı, dostuydu ve birçok önemli adımında yanı başında olmuştur. Zaman zaman aralarında tartışmalar yaşanmış ve arkadaşlıkları büyük hasar görmüş olsa da bunlara rağmen Luther'in Melanchthon'a çok değer verdiği ve saygı duyduğu kaynaklarda yer alan genel kanaattir. Melanchthon'un kaleme aldığı inanç bildirgesini okuduğumuzda, Luther'in öğretilerine ne kadar benzer olduğunu fark etmemek mümkün değildir. Böyle bir benzerliğin göze çarpmasıyla Luther'in itikatname metnine ne kadar katkısının olduğu tartışması ortaya çıkmıştır.

Konu ile ilgili kaynaklarda yer alan genel kanaate göre, Luther'in Augsburg İtikatnamesi'nin hazırlanmasında doğrudan bir katkısı yoktur.²⁹⁹ Bu bağlamda Augsburg İtikatnamesi'nin oluşum süreci başlığı altında ele aldığımız bazı hususları tekrar hatırlamak faydalı olacaktır. İmparatorun meclis çağrısı sonrasında Prens Johann, Philipp Melanchthon, Martin Luther, Justus Jonas ve Johannes Bugenhagen'i Reform ilkelerini açıklayan bir metin hazırlamaları için

²⁹⁷ Immenkötter, Der Reichstag zu..., 99-100.

²⁹⁸ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 148.

²⁹⁹ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 149.

görevlendirmişti. Bu sebeple Luther, arkadaşları Philip Melanchthon, Justus Jonas ve Johannes Bugenhagen ile birlikte Saksonya bölgesinin merkezi olan Torgau’da bir araya gelerek çalışmaya başladılar. Torgau Hükümleri olarak bildiğimiz metnin hazırlanmasından sonra, Augsburg’a doğru yola çıktılar. Fakat Luther yasaklı olduğu için Coburg’da bırakıldı. Luther her ne kadar Augsburg’a gidememiş olsa da, hem Augsburg Meclisi ile hem de Reformu ilgilendiren diğer gelişmelerle ilgili her zaman gerekli kişiler ile yazışmalar yaparak irtibatla idi. Başlıca muhatapları Melanchthon, Jonas ve Saksonya Prensi Johann idi.³⁰⁰

Yazışmalar Augsburg İtikatnamesi’nin tamamlanmasına az bir zaman kalaya kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Gerçekleşen yoğun yazışmalara rağmen, yazışmaların içeriklerini incelediğimizde Luther’in Augsburg İtikatnamesi’ne doğrudan bir katkısının olmadığını görmemiz mümkündür. Bununla birlikte Luther’in Augsburg İtikatnamesi ile ilgili görüşlerini de bu yazışmalardan öğreniyoruz. Yazışmalardan net bir şekilde anlaşılan, Luther’in Melanchthon’un arkasında durup destek verdiğidir. Luther’in Augsburg İtikatnamesi’ne katkısının olup olmadığı meselesini yoğun bir şekilde araştıran yazar William Nagel’e göre de Luther’in itikatname metnine doğrudan bir katkısı yoktur. Nagel her ne kadar Luther’in doğrudan bir katkısının olmadığını düşünse de, Augsburg İtikatnamesi’nin “Luthersiz” bir metin olmadığına da değinir fakat buna rağmen yine de Melanchthon’un bir eseri olduğuna vurgu yapar.³⁰¹

William Nagel dışında Luther’in Augsburg İtikatnamesi’ne katkısının olup olmadığı konusunda kaynaklarda yer alan genel kanaatte Nagel’in görüşlerine

³⁰⁰ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 222.

³⁰¹ William Ernst Nagel, *Luthers Anteil an der Confessio Augustana. Eine historische Untersuchung*, Gütersloh 1930, 57; Lohse, *Das Augsburger Bekenntnis...*, 149.

benzerdir. Böylelikle Luther'in hem Augsburg'da bulunamamasından dolayı hem de mektuplarında yazdıklarından dolayı Luther'in İtikatname'nin hazırlanmasında, İtikatname'nin taslağında ve son halinin tamamlanmasında doğrudan bir katkısının olmadığını söyleyebiliriz. ³⁰² Çünkü İtikatnameye kaynaklık eden metinlerden biri olan Marburg Hükümleri Luther'e ait bir metindir. İtikatnameye kaynaklık eden diğer metinler arasında Schwabach Hükümleri, Unterricht der Visitoren ve Torgau Hükümleri her ne kadar Melanchthon tarafından kaleme alınmış olsa da, Luther'in de Melanchthon'a ve bu metinlere katkıları olmuştur. Hatta Melanchthon'un Unterricht der Visitoren adlı eserinin önsözünü Luther kaleme almıştır.

Bunun dışında Luther her ne kadar Augsburg'a gidememiş olsa da, Augsburg'a varana kadar, Melanchthon ve diğerleri ile yol boyu ve daha sonra Coburg'da beraber geçirdikleri sekiz gün zarfında Augsburg Meclisi ve İtikatnamesi ile ilgili konuşma imkânı bulmuştur. Melanchthon ve Luther'in bu süre içerisinde uzlaşma adına fikir alışverişinde bulundukları muhtemeldir. Ancak Melanchthon ve beraberindekilerin Augsburg'a gelmeleri ile hiç beklenmedik bir şekilde Eck'in 404 maddelik tezi ile karşılaşmaları sebebiyle yapılan müzakerelerin boşa çıkmış olması da muhtemeldir.

Sonrasında Augsburg'dakiler ile mektuplaşarak haberleşen Luther, mektuplarıyla İtikatname'ye doğrudan bir katkı sağlamış olmadığını daha önce tespit etmiştik. Luther'in mektuplarında yazdıklarının büyük bir etkisi olamayacağı

³⁰² Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 152.

dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda ortadadır. Öyle ki, Augsburg'dan yollanan bir mektubun Luther'e ulaşması neredeyse üç gün sürüyordu. Yani aslında çoğu zaman Luther'e mektup ulaşana kadar durumlarda değişmiş olabiliyordu. Bununla birlikte mektuplaşma sürecini dikkate aldığımızda 22 Mayıs ile 12 Haziran tarihleri arasında bir duraksama yaşandığını görebiliyoruz. Yani Luther İtikatname'nin tamamlanmasına yakın tarihlerde gelişmelerden haberdar edilmediği için İtikatname metninin tamamlanma sürecinde katkısının olamayacağı gibi, son gelişmelerden dahi haberdar değildi.³⁰³

Luther'in Augsburg İtikatnamesi ile ilgili görüşlerine gelecek olursak öncelikli olarak yine mektuplarında yer alan yazışmalarına göz atmamız faydalı olacaktır. Yazışmaları incelediğimizde Luther'in İtikatname metni ile ilgili hem övgülü hem eleştirel yorumlarının olduğunu söyleyebiliriz. Augsburg İtikatnamesi'nden ve Melanchthon'un üslubundan övgüyle bahseden ifadesi 15 Mayıs tarihinde kaleme aldığı mektubunda yer almaktadır. Bu mektup Johann'ın İtikatname'nin henüz tamamlanmamış hali ile ilgili Luther'e tam yetki vermesi üzerine kaleme alınmıştır. Johann'ın bu teklifine cevaben Luther, itikatname metnini beğendiğini ve ekleme veya değişiklik yapma ihtiyacı duymadığını belirtmiştir. Ayrıca kendisinin Melanchthon'un yaptığı şekilde uzlaşmacı bir üslup kullanmaktan uzak olduğunu da vurgulayarak Prens Johann'ın kendisine verdiği yetkiyi bu şekilde geri çevirmiştir. Luther'in bu cevabından aslında hem itikatname metnini beğendiğini hem de itikatname metnine doğrudan bir katkısının olmadığını da yine teyit etmiş oluyoruz.

³⁰³ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 151.

Luther itikatname ile ilgili eleştirel iki yorumda bulunmuştur. İlk yorumunu 29 Haziran tarihinde Melanchton'a yazdığı mektubunda dile getirir. Bu mektubunda Luther, itikatname metni ile ilgili gerekenden fazla ödün verildiğini söyleyerek eleştirisini dile getirir.³⁰⁴ Luther diğer bir eleştirisini Justus Jonas'a yazdığı bir mektubunda dile getirir Luther. Luther bu yazışmada Araf konusunun itikatname metnine dahil edilmesi, azizlere tapınma ile ilgili daha geniş bilgi verilmesi gerektiğini vurgulayarak eleştirisini dile getirir.³⁰⁵

Luther'in bu yorumları göz önünde bulundurulduğunda, olumlu ve olumsuz yorumlarının nerdeyse aynı zamanlarda yapılmış olmasından dolayı Luther'in bir kararsızlık içerisinde olduğunu düşünebiliriz.³⁰⁶

Sonuç itibariyle Luther ile gerçekleşen yazışmalardan anlaşılan, Luther'in doğrudan itikatname metnine bir katkısı olmamakla birlikte, kaleme aldığı ve İtikatname metnine kaynaklık eden metinlerinden dolayı dolaylı da olsa bir katkısından bahsetmemiz mümkündür. İtikatname hakkındaki görüşleri ile ilgili ise arasında hem olumlu hem olumsuz görüşlerin yer aldığını söylemekle yetinmek zorundayız.

³⁰⁴ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis., 153.

³⁰⁵ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis., 153.

³⁰⁶ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 153.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AUGSBURG İTİKATNAMESİ'NDEN SONRAKİ GELİŞMELER

Luteranların 1529 yılında Speyer'de gerçekleştirdikleri protesto ve 1530 Augsburg Meclis kararlarına boyun eğmemeleri, daha sonra kilisenin bölünmesi bakımından önemli olaylardı. Reform tarihini dört döneme ayıracak olursak, ilk dönem olarak 1521 ile 1529, yani Worms Meclisi'nden İkinci Speyer Meclisi'ne kadar olan zaman dilimini adlandırabiliriz. İkinci dönem protestonun gerçekleştiği İkinci Speyer Meclisi'nin yapıldığı 1529 yılıdır. Üçüncü dönem İkinci Speyer Meclisi'nden 1530 yılında gerçekleşen Augsburg Meclisi'ne kadar olan zaman zarfıdır. Son dönem ise 1530 Augsburg Meclisi'nden Augsburg Din Barışı'nın gerçekleştiği 1555 yılına kadar olan dönemdir.³⁰⁷ Çalışmamızın ilk bölümlerinde ilk üç dönem ile ilgili bilgiye yer vermiştik. Bu bölümde Augsburg İtikatnamesi'nin imparator tarafından kabul edilmemesinden dolayı, dördüncü dönem olarak adlandırdığımız, 1530 ile 1555 tarihleri arasında gerçekleşen ve önemli gördüğümüz bazı gelişmelere değinmek istedik. Öyle ki, Augsburg İtikatnamesi, Augsburg Meclisi sonrasında uzlaşma adına atılan adımlar için önemli bir zemin oluşturmakla birlikte esas olarak Smalkald Birliği'nin kurulmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte itikatname 1555 yılında imzalan Augsburg Barışı için de gerekli alt yapıyı sağlamış olmasından dolayı Hristiyanlık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir. İtikatname'nin bu yönünü de ortaya koyabilmek adına iki başlık altında sonraki gelişmelere değinmemiz faydalı olacaktır.

³⁰⁷ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis..., 79.

A. Smalkald Birliđi³⁰⁸

1520'li yıllar ilk mezhepsel birliklerin oluşmaya başladığı dönemdir. Örneğın 1525 senesinde Katolik prenslerin köylü savaşına bir tepki olarak oluşturdukları *Dessau Katolik Prensler Birliği* veya 1526 yılında Reformasyonun korunması adına oluşturulan *Torgau Birliği* bunlardan birkaçıdır.³⁰⁹ 1531 yılında ise Hessen Prensi Johann önderliğinde 1530 Augsburg Meclisi'nde alınan kararlara karşı çıkılarak Protestanlar tarafından Smalkald Birliği kurulur.

Augsburg Meclisi'nde imparatora sunulan Augsburg İtikatnamesi'nin imparator tarafından kabul edilmeyip, Luteranların bu Augsburg Meclis kararına uymaları aksi takdirde Worms Fermanı'nı uygulanacağı karara varılmıştı. 19 Kasım tarihinde sunulan nihai meclis kararında 1521 Worms Fermanı'nın hükümleri biraz genişletilerek onaylanması üzerine sonuçtan memnun olmayan Reformcu ve Protestan prensler, 27 Şubat 1531 tarihinde Luther'in de katıldığı Smalkald Birliği'ni kurdular. Saksonya ve Hessen şehirlerinin önderliğinde kurulan bu birlik, temelde Şarlken'in din politikasına karşı bir savunma birliği olarak kuruldu. Kuruluşundan itibaren sonraki yıllarda gücünün çoğalmasıyla birliğe yeni üyeler de dahil olunca git gide genişledi.³¹⁰

Smalkalden Birliği'nin öncülerinden biri Saksonya Prensi Johann'dır. Johann Augsburg Meclis kararının ardından çok uzun bir zaman geçmeden 22 Aralık 1531 tarihinde Protestan şehirlerin ve bölgelerin temsilcilerini Smalkalden şehrine davet eder. Temelde Şarlken'in kardeşi I. Ferdinand'ın imparator seçimi ve meclis

³⁰⁸ Almanya'nın Smalkalden şehrinde kurulmasından dolayı bu ismi alır.

³⁰⁹ Detlef Wienecke Janz, *Die große Chronik-Weltgeschichte: Europas Sprung in die Neuzeit (1491-1648)*, C.10, Wissen Media Verlag, Gütersloh/München 2008, 84; Willy Scheel, *Johann Freiherr zu Schwarzenberg*, Walter de Gruyter, Berlin 1905, 145.

³¹⁰ Gabriele Haug-Moritz, *Der Schmalkaldische Bund 1530-1541/42*, DRW-Verlag, München 2002, 505-511; Lohse, *Das Augsburger Bekenntnis*, 94.

kararının konuşulması planlanmış iken, bu müzakereler bir savunma birliğinin kurulması şeklinde yön değiştirir. Böylelikle o gün orada bulunan Protestan temsilciler imparatorun kararı karşısında birbirlerine destek vereceklerinin sözünü verirler ve Smalkald Birliği'nin kurulması adına ilk adım atılmış olur. Bu sözün ardından resmi olarak 27 Şubat tarihinde Hessen Prensi I. Philipp, Saksonya Prensi Johann, Braunschweig-Bugehangen Prensi Philipp, Braunschweig- Lüneburg dükü I. Ernst, Anhalt-Köthen Prensi Wolfgang, Erbach Prensi ile on bir özgür imparatorluk şehri³¹¹ tarafından imzalanan sözleşme ile birlik resmen kurulmuş olur.³¹² Sözleşmenin temelinde, sözleşmeyi imzalayan Protestan temsilcilerinin Katolik Kilisesi tarafından gelecek her türlü saldırıda birbirlerine yardım edeceklerine dair söz verdikleri yer alır. Bu taahhüt öncelikle altı sene olarak belirlenirken, altı sene dolmadan 1535 yılında 12 sene uzatılır. Birliğin yönetimi ise en önemli iki Protestan prenslik olan Hessen ve Saksonya şehirlerine verilir.³¹³

11 Ekim 1531 tarihinde Zwingli'nin ölmesi ile beraber Smalkald Birliği büyüme imkânı bulmuştur. Öyle ki, Zwingli'nin ölümüyle, ona tabi olanlar hem siyasal hem dini yönden bir boşlukta kalmış oldukları için çözümü Smalkald Birliği'ne dahil olmakta gördüler.³¹⁴ Bununla birlikte siyasî bir yol izleyerek imparatora direnmenin meşru olduğu hususunda başta Fransa olmak üzere birçok ülkenin de desteğini aldılar. İmparator ise bu genişlemeye karşı ne siyasi ne de askeri bir önlem alacak durumda değildi. Çünkü “Türk tehlikesine” karşı

³¹¹ Straßburg, Ulm, Konstanz, Reutlingen, Memmingen, Lindau, Biberach, Isny, Bremen, Lübeck (1536'ya kadar) , Magdeburg.

³¹² Die Zeit – Welt- und Kulturgeschichte, C. 19, Bibliographisches Institut; Berlin 2006, 232.

³¹³ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis, 94.

³¹⁴ Lohse, Das Augsburger Bekenntnis, 94.

Protestanların desteğine ihtiyacı vardı.³¹⁵ Bu durum karşısında siyasi şartları iyi değerlendiren Reformcu ve Protestan prensler Şarlken'i Lutheranlara karşı aldığı önlemleri kaldırmaya ikna ettiler. Böylelikle 23 Temmuz 1532'de Nürnberg Anlaşması ile yeni bir konsil toplanıncaya kadar Protestanlara ilk defa, sınırlı bir süre için de olsa, dinî konumlarını özgürce koruma imkânı verildi ve Reform hareketi bütün Alman topraklarına yayılmaya başladı.³¹⁶

1536 ile 1542 yılları arasında en zirve dönemlerini yaşayan Smalkald Birliği, 1540 yılından itibaren birlik içerisinde oluşmaya başlayan anlaşmazlıklar neticesinde çalkantılı dönemler yaşamaya başladı. 1542 yılından itibaren ise birliğin gücü ve bütünlüğü gitgide azalmaktaydı. Bu çalkantıların altında yaşanan anlaşmazlıkların yanı sıra Smalkald Birliği'nin temelde Lutheran bir birlik olarak kurulmasından dolayı diğer Reformcuların ise sadece hoş görüldüğü düşüncesi yatıyordu.

Nitekim nihai olarak siyasi sorunların ortadan kalkması ile, Papa III. Paul'dan da maddi destek sözünü alan Şarlken 10 Haziran 1546 tarihinde Smalkald Birliği'ne karşı kaynaklarda *Smalkald Savaşı* olarak bilinen savaşı başlatır. 23 Mayıs 1547 yılına kadar devam eden savaş Hessen Prensi I. Philipp ve Saksonya Prensi Johann'ın tutuklanması ile imparatorun lehine sonuçlanır. İmparatorun savaşı kazanması ile birlikte Smalkald Birliği de feshedilir.

Sonuç itibariyle Augsburg meclis kararına bir tepki olarak ortaya çıkan Smalkald Birliği 16 sene varlığını sürdürebilmiştir. Bu süre zarfında 1532 Nürnberg Anlaşması ile Protestanlar ilk defa dinî konumlarını özgürce koruma imkânını elde

³¹⁵ Peter Blickle, *Die Reformation im Reich*, Kohlhammer Verlag, Stuttgart 2015, 181-188; Bernhard Lohse, *Das Augsburger Bekenntnis...*, 94; Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 23.

³¹⁶ Olaf Mörke, *Die Reformation: Voraussetzungen und Durchsetzung*, Walter de Gruyter, Berlin/Boston 2017, 44-45; Adnan Aslan, "Martin Luther", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2003, C. 27, 238.

etmiş oldular. Böylelikle Reform hareketinin bütün Alman topraklarına yayılmasıyla Augsburg İtikatnamesi de git gide geçerlilik kazanmaya başlamıştır.³¹⁷ Aslında Smalkald Birliği bir Protestan birlik olma adına ilk deneme değildi. Örneğin Worms Fermanı'nın uygulanmasına karşı koymak adına 1530 yılında kurulan Torgau Birliği ve Speyer'de gerçekleşen protesto benzer birliklerdi. Yeni olan, askeri yapılanmanın da birliğe dahil edilmesiydi. Diğer denemelerin aksine iç ve dış siyasi etkenleri doğru kullanarak bunlardan istifade etmeyi beceren Smalkald Birliği çok hızlı bir şekilde Reformun yayılmasına imkân vermiş oldu. Bütün Protestan bölgelerin birliğe üye olmadıkları halde Smalkald Birliği 1536 ile 1542 yılları arasında imparator, Papa, Alman ve diğer Avrupa güçleri ile müzakereler yapacak önemli bir güç haline gelmişti.³¹⁸ Buna rağmen 1546 ile 1547 yılları arasında yapılan Smalkald Savaşı sonrasında birliğin imparator tarafından bu kadar çabuk ortadan kaldırılması Şarlken'in gerekli yandaşları safına çekmesi ve birlik içerisinde yaşanan sorunları iyi bir taktik uygulayarak fırsat olarak değerlendirmesi ile sonuçlanmıştır. Fakat Smalkald Birliği'nin feshedilmesi Protestanlığın sonu demek değildi. Çünkü Protestanlık imparatorluğun birçok bölgesi de dahil olmak üzere özellikle Kuzey ve Doğu bölgelerinde çok sağlamlaşma imkanı bulmuştu. Nitekim Protestanlığın ne siyasi ne de askeri yöntemler ile ortadan kaldırılamayacağı anlaşılınca 1555 yılında Augsburg Din Barışı imzalanmış ve böylelikle Protestanlık bir resmiyet kazanmıştır.

³¹⁷ İserloh, *Confessio Augustana*. Hindernis..., 37.

³¹⁸ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 23.

B. 1555 Augsburg Meclisi ve Augsburg Din Barışı

1530 yılında gerçekleşen Augsburg Meclisi Reformcular ile Katolikler arasında bir uzlaşma sağlama adına başarılı olmayınca Protestanlar tarafından 1531 senesinde Smalkald Birliği kurulmuştu. Smalkald Birliği'nin imparator karşısında hem siyasi hem askeri olarak büyük bir güç haline geldiği dönemlerde 1532 Nürnberg Anlaşması ve 1539 Frankfurt Anlaşması ile sınırlı bir süre için de olsa, Protestanlar dinî konumlarını özgürce koruma imkânını elde etmeyi başarmışlardı. Bununla beraber Katolikler ve Protestanlar arasında yeni bir konsil toplanıncaya kadar anlaşmayı sağlamak adına 1540 yılında Hagenau ve Worms Görüşmesi sonrasında 1540/41 yılında Regensburg Görüşmesi yapılmış fakat başarı elde edilememiştir.³¹⁹

Her iki taraf da aslında yapılacak konsilde bir uzlaşmaya veya bir çözüme varılabileceği inancına sahipti. Fakat iki tarafın konsil anlayışı farklı idi. Katolikler alışlagelmiş konsil olan Papa'nın dahil olduğu konsil düşüncesinde iken, Protestanlar her iki tarafın da eşit konuşma hakkına sahip olduğu, Almanya'da gerçekleşecek "özgür", yani "papasız" bir konsil talep ediyorlardı. Bu sebepten dolayı 1545 yılında Trent'te nihayet bir konsil toplanmış fakat Protestanlar bu konsile katılmayı belirlemiş oldukları şartlara uygun olmadığından kabul etmemişlerdir.³²⁰ Bu durum karşısında en zirve dönemlerini yaşayan imparator Protestanları konsile katılmaları için askeri müdahaleye başvurma kararı almıştır. Bunun neticesinde 1546/47 yıllarında gerçekleşen Smalkald Savaşı'nda İmparator

³¹⁹ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 23; Mörke, 54.

³²⁰ Hubert Jedin, *Das Konzil von Trient: ein Überblick über die Erforschung seiner Geschichte*, Edizioni di Stora Letteratura, Roma 1948, 41-45.

Protestanlara karşı zafer elde ederek Smalkald Birliği'ni ortadan kaldırmayı başarmıştır.³²¹

Bu birlik her ne kadar 1547 yılında imparatorun zaferiyle sonuçlanan Smalkald Savaşı'yla sonlandırılmış olsa da, Katolik ve Protestan imparatorluk şehirleri arasında Reformasyon sonrası süregelen huzursuzluk devam etmiştir. Bu sorunları ortadan kaldırmak adına imparator 1547/48 yıllarında Augsburg Meclisi'ni toplamıştır. Bu mecliste Katolikler ile Protestanlar arasında *Augsburg İnterimi* olarak bilinen geçici bir anlaşma sağlandı. İmparator 30 Haziran 1548'de yasallaşan anlaşma ile mezhep farklılıklarının Katolik Kilisesi'nce genel bir konsilde giderilinceye kadar Almanya'da geçici bir dinsel birlik sağlamayı umuyordu.³²² Ancak bu kararlar mezhep taraftarlarını tatmin etmemiştir. Bu sebeple yirmi altı maddeden oluşan Augsburg İnterimi'ni hem Katolikler hem Protestanlar uygulamayı reddedince, imparator anlaşmayı zorla benimsetmeye çalışmış ve o yüzden anlaşma ancak yüzeysel olarak uygulanabilmiştir. Nitekim 1552 yılında Protestan prenslerin ayaklanması ile Şarlken Augsburg İnterimi'ni feshetmek zorunda kalmıştır.³²³

Tüm çabaları neticesinde Şarlken Protestanlığın ne siyasi ne de askeri yöntemler ile ortadan kaldırılamayacağını ve uzlaşmanın bu şekilde oluşturulamayacağını anlamıştır. Bu durum karşısında zor durumda kalan Şarlken, sorumluluğu git gide kardeşi I. Ferdinand'a aktarmıştır. Bunun neticesinde I. Ferdinand'ın çabalarıyla 1555 senesinde Katolikler ile Luteran prensler arasında barışı sağlamak için Augsburg'da bir meclis toplanır. 5 Şubat tarihinde başlatılan

³²¹ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 23; Herbert Gutschera, Joachim Maier, Jörg Thierfelder, *Geschichte der Kirche*, Verlag Herder, Freiburg 2006, 189-190.

³²² Anja Moritz, *İnterim und Apokalypse: die religiösen Vereinheitlichungsversuche Karls V. Im Spiegel der magdeburgischen Publizistik 1548-1551/52*, Mohr Siebeck, Tübingen 2009, 119-120.

³²³ Decot, *Luthers Reformation zwischen...*, 24.

mecliste yedi ay boyunca her iki tarafın temsilcileri ile yoğun bir şekilde uzlaşma adına müzakereler yapılır. Müzakereler neticesinde uzlaşma adına ümidin git gide azalmasına rağmen 25 Eylül tarihinde nihai olarak bir anlaşma sağlanır. 3 Ekim 1555 yılında imzalanan ve Augsburg Anlaşması olarak kaynaklara geçen bu anlaşma ile Alman prenslerinin Luteranlık ve Katoliklik arasında istediklerini seçmelerine olanak tanınır.³²⁴ Prensler, mutlak hükümdarlık hakkını dile getiren *cujus regio, ejus religio* (hükümdarın dini neyse, ülkesinin dini de odur) ilkesine göre, kendi topraklarının dinini belirleme yetkisine sahip olmuşlardır. Böylece imparatorluk iki mezhep arasında bölüştürülmüştür. Anlaşmayla birlikte imparatorluğun üyesi hiçbir devlet dinsel gerekçelerle bir başka üye devlet ile savaşa giremeyecek ve mezhepler silaha başvurmadan yeniden birleşene dek barış geçerli olacaktı. Ayrıca antlaşma ile birlikte isteyen ailelerin, istedikleri dinin hakim olduğu bölgeye yerleşme hakları olduğu bir dönem başlamıştır.³²⁵

Augsburg Barışı, Almanya'da Luteranlığın varlığını kabul eden ilk kalıcı yasal düzenleme olması hasebiyle Avrupa tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmasına rağmen birtakım eksiklikleri de beraberinde getirmiştir. Halka dini özgürlük verilmemesi ve Katoliklerin sadece Protestanları tanınması bu eksikliklerin en büyükleri olarak sıralanabilir. Avrupa'da hızla yayılan bir diğer mezhep olan Calvinizm, Augsburg Barışı'nın dışında bırakılmış bu da mezhepler arası çatışmaların devam etmesine neden olmuştur. Bundan dolayı tarih 1618'i gösterdiğinde Avrupa'yı kasıp kavuran *Otuz Yıl Savaşları* olarak kaynaklarda yer

³²⁴ Mörke, 61-64.

³²⁵ Mörke, 61-64.

edecek savaşlar başlar.³²⁶ Nitekim 1648’de otuz yıl süren bu korkunç kargaşa ortamına Westfalya Antlaşması ile son verilmiştir. Münster Anlaşması ve Osnabrück Anlaşmasını da içine alan Westfalya Anlaşması 24 Ekim ile 15 Mayıs 1648 tarihleri arasında Kutsal Roma İmparatorluğu, diğer Alman prensleri, İspanya, Fransa, İsveç ve Hollanda Cumhuriyeti temsilcileri arasında imzalanmıştır.³²⁷ 1555 Augsburg Din Barışı, Calvinistler’i de içine alacak bir şekilde yeniden tasdik edilerek Katoliklere, Luteranlara ve Calvincilere eşit haklar tanımıştır.³²⁸

³²⁶ Kerstin Zimmermann, Der Augsburger Religionsfrieden von 1555: Eine politische Lösung der Religionsproblematik, Grin Verlag, Norderstedt 2008.

³²⁷ Herbert Langer, 1648, der Westfälische Frieden: Pax Europa und Neuordnung des Reiches, Brandenburg Verlag-Haus, Brandenburg 1994, 139-140.

³²⁸ Grgor Ploch, Der Augsburger Religionsfrieden von 1555 und seine Auswirkungen auf die Konfessionalisierung in den historischen deutschen Ost- und Siedlungsgebieten, Grin Verlag, Norderstedt 2006, 4-7.

SONUÇ

Hristiyanlığın en büyük üç mezhebinden biri olan Protestanlık, 16. yüzyılda Katolik Kilisesi'ne ve Papa'nın otoritesine karşı girişilen Reform hareketinin sonucunda doğmuş ve sonradan Protestanlık ismini taşıyan büyük bir mezhep halini almıştır. Almanya'da Martin Luther'in 31 Ekim 1517'de Katolik Kilisesi'ne karşı eleştirilerini doksan beş maddelik bir manifesto (Doksan Beş Tezi) olarak Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asması ile başlayıp, kısa sürede birçok ülkede yayılan Reform hareketi, asırlarca süregelen birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. 16. yüzyılda Martin Luther'in Roma Kilisesi'ne karşı başlattığı bu Reform hareketi, kilise birliğini koruyabilmek adına yapılan siyasi ve askeri çabalara rağmen, 1555'te imparator, prensler ve reformcular arasında imzalanan Augsburg Din Barışı ile dinî bölünme resmîleşmiş ve Protestanlık bu tarihten itibaren siyasi irade tarafından tanınmıştır. Bu sürece kadar geçilen aşamalar arasında çalışmamıza konu olan Augsburg İtikatnamesi de önemli bir yere sahiptir.

Protestanlık tarihi açısından önemli bir yere sahip olan Augsburg İtikatnamesi'nin oluşum süreci, 1517'de Luther'in doksan beş maddelik manifestosunu asmasından sonra gerçekleşen olaylarda hazırlayıcı rol oynaması hasebiyle büyük önem arz etmektedir. 1518'de Augsburg Görüşmesi ile başlayıp Augsburg İtikatnamesi'nin sunulduğu 1530 Augsburg Meclisi'ne kadar olan zaman diliminde gerçekleşen birçok adım ve olaylar İtikatname'nin oluşumuna katkı sağlamıştır. Nitekim Katolik Kilisesi'nin öngördüğü reformları gerçekleştirmek üzere 1530'da bir meclis toplama girişiminde bulunan Şarlken, Protestanlarla geçici bir anlaşmaya varmaya çalışmıştır. Ama Katolikler, Haziran 1530'da Augsburg Meclisi'nde Augsburg İtikatnamesi'ne Şarlken'nin de görüşlerine uygun bularak

onayladığı Confutatio (Reddiye) ile yanıt vermişlerdir. Meclisin yayınladığı nihai kararda, 1521 Worms Fermanı'nın 21 hükümü biraz genişletilerek onaylanmıştır. Luteran öğretilerin bir sunumu ve inanç bildirgesi olan Augsburg İtikatnamesi'nin sunulmasına rağmen herhangi bir birlik temin edilemeyince Katoliklerin bu uzlaşmaz tutumu Protestan prensler arasındaki birlikçi eğilimleri güçlendirdi ve ertesi yıl Schmalkalden Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Nitekim Luther'in ölümünden sonra 1555'te imparator, prensler ve reformcular arasında imzalanan Augsburg Din Barışı ile dinî bölünme resmîleşmiştir. 16. yüzyılda Martin Luther'in Roma Kilisesi'ne karşı başlattığı bu Reform hareketi, bu tarihten itibaren siyasî irade tarafından tanınmış ve çalışmamızın birinci bölümünde detaylı bir şekilde değindiğimiz aşamalardan geçerek çeşitli yerlerde Protestan kiliselerin oluşmasına vesile olmuştur.

Bu bağlamda çalışmamızın özgün tarafı Augsburg İtikatnamesi'nin oluşum sürecini ve oluşumuna zemin hazırlayan tarihi gelişmeleri açıklamanın yanı sıra, Augsburg İtikatnamesi'nin Kilise tarihi bakımından özel bir yere sahip olduğuna dikkat çekmek olmuştur. Bu süreç sayesinde Almanya'da Luteranlığın varlığını kabul eden ilk kalıcı yasal düzenleme olan Augsburg Barışı ve Katolıklere, Luthercilere ve Calvincilere eşit haklar tanıyan Westfalya Anlaşması'nın Avrupa tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

AnaBritanica, Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1994, C. 14.

ASLAN, Adnan, “*Martin Luther*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**,
C. 27, İstanbul 2003.

AYDIN, Mehmet, **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**, Nüve Kültür Merkezi, Konya
2005.

AYDIN, Mehmet, “*Hristiyanlık*“, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** ,
C. 17, İstanbul 2003.

BAUFORT-SPOTIN, Christian, **Ferdinand I.: Herrscher zwischen Blutgericht
und Türkenkriegen**, Kulturamt der Stadt Wiener Neustadt, Wien 2003.

Brockhaus' Kleines Konversations-Lexikon, 5. Auflage, Band 2. Leipzig 1911.

BLICKLE, Peter, **Die Reformation im Reich**, Kohlhammer Verlag, Stuttgart 2015.

BLUM, Daniela, **Der katholische Luther: Begegnungen-Prägungen-Rezeptionen**,
Verlag Ferdinand Schnöningh, Paderborn 2016.

BOEHM, Laetitia, SPÖRL, Johannes, **Die Ludwig-Maximilians-Universität in
ihren Fakultäten**, C.1, Duncker und Humbolt, Berlin 1971.

BORNKAMM, Heinrich, **Das Augsburger Bekenntnis**, Gütersloher Verlagshaus
Gerd Mohn, Gütersloh 1978.

- BORTH, Wilhelm, **Luthersache (Causa Lutheri) 1517-1524. Die Anfänge der Reformation als Frage von Politik und Recht**, Historische Studien Heft, 414, Matthiesen Verlag, Lubeck und Hamburg 1970.
- BRENNECKE, Hanns Christof, SPAM, Walter, **Melanchthon. Zehn Vorträge, Universitätsbund Erlangen- Nürnberg 1998**, Erlanger Forschungen Reihe: A, Geisteswissenschaften; C. 85.
- DECOT, Rolf, **Luthers Reformation zwischen Theologie und Reichspolitik**, Verlag Otto Lembeck, Frankfurt am Main 2007.
- Die Zeit – Welt- und Kulturgeschichte**, C. 19, Bibliographisches Institut; Berlin 2006.
- ECEMEN, Feridun, “*Süleyman I*“, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.38, İstanbul 2003.
- EISENHAUER, Monika, **Monastische Reformen des 15. Jahrhunderts als Mittel zur Konstruktion und Konsolidierung von Recht, Staat und Verfassung**, LIT Verlag Dr. W Hopf, Berlin 2016.
- ERBAŞ, Ali, **Hristiyanlık'ta Reform ve Protestanlık Tarihi**, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2007.
- EROĞLU, Ahmet Hikmet, “*Hristiyanlık*“, **Dinler Tarihi El Kitabı**, Grafiker Yayınevi, ed. Baki Adam, Ankara 2015.

-----, “*Günümüzde Hristiyan Ökümenizmi*”, Dinler Tarihi Arştırmaları III, Dinler Tarihi Derneği Yayınları, Ankara 2002.

-----, “*Doğu Batı Kiliselerin Ayrılış Nedenleri*“, Dini Araştırmalar, Eylül – Aralık 1999, C. 2, S.5.

FABIAN, Ekkehart, **Neue Deutsche Biographie (NDB)**, C. 2, Duncker & Humblot, Berlin 1955.

FERNANDEZ, Alvarez Manuel, **Karl V. Herrscher eines Weltreiches**. dt. TB-Ausgabe Heyne Biographie Nr. 69, Stuttgart/Zürich/München 1997.

FLATHE, Heinrich Theodor, “**Friedrich III. der Weise**“, Allgemeine Deutsche Biographie, C.7, Duncker & Humblot, Leipzig 1877.

GÄBLER, Ulrich, **Huldrych Zwingli: eine Einführung in sein Leben und sein Werk**. Theologischer Verlag, Zürich 2004.

GRANE, Leif, **Die Confessio Augustana. Einführung in die Hauptgedanken der lutherischen Reformation**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1986.

GRAßMANN, Günther, **Das Augsburger Bekenntnis Deutsch 1530- 1980**, 6. Baskı, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1988.

GUTSCHERA, Herbert, MAIER, Joachim, THIERFELDER, Jörg, **Geschichte der Kirche**, Verlag Herder, Freiburg 2006.

GÜNGÖR, Ali İsra, **Evanjelikler**, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016.

GÜRKAN, Salime Leyla, *“Vaftiz“*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.42, İstanbul 2003.

HARMAN, Ömer Faruk, *“Endüljans”*, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul 1995.

HAUG-MORİTZ, Gabriele, **Der Schmalkaldische Bund 1530-1541/42**, DRW-Verlag, München 2002.

HAUSTEIN, Jörg, **Philipp Melachthon - Ein Wegbereiter für die Ökumene**, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 1997.

HOHENSEE, Ulrike, LAWO, Mathias, LINDNER, Michael, MENZEL, Michael, RADER, Olaf, **Die Goldene Bulle: Politik-Wahrnehmung-Rezeption**, C.1, Akademie Verlag, Berlin 2009.

HEHL, Werner, **Dichter der christlichen Gemeinde. Philipp Melanchthon – Der Freund Martin Luthers**, Quell Verlag, Stuttgart 1982.

HÖHLE, Michael, **Universität und Reformation- Die Universität Frankfurt (oder) von 1506 bis 1550**, Böhlau Verlag GmbH & Cie, Köln 2002.

IMMENKÖTTER, Herbert, **Der Reichstag zu Augsburg und die Confutatio**, Aschendorffsche Buchdruckerei, 2. Baski, Münster 1979.

-----, **Die Confutatio der Confessio Augustana vom 3. August 1530**, C. 23, Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung Münster Westfalen 1979.

İSERLOH, Erwin, **Confessio Augustana. Hindernis oder Hilfe**, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 1979 .

-----, **Confessio Augustana und Confutatio**, Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung, Münster Westfalen 1981.

JANZ, Detlef, **Die große Chronik-Weltgeschichte: Europas Sprung in die Neuzeit (1491-1648)**, C.10, Wissen Media Verlag, Gütersloh/München 2008.

JEDİN, Hubert, **Das Konzil von Trient: ein Überblick über die Erforschung seiner Geschichte**, Edizioni di Stora Letteratura, Roma 1948.

JESSE, Horst, **Leben und Wirken des Philipp Melanchthon: Dr. Martin Luthers theologischer Weggefährte**, Herbert Utz yayinevi, Münih 2005.

JUNG, Martin H., **Phillip Melanchthon und seine Zeit**, Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen 2010.

KASPER, Walter, **Lexikon für Theologie und Kirche**, Rolf Decot: Torgauer Artikel, C. 10, 3. Baskı, Herder, Freiburg im Breisgau 2001.

KOHLER, Alfred, **Ferdinand I. 1503-1564: Fürst, König und Kaiser**, Verlag C. H. Beck, München 2003.

KOHLER, Alfred, **Karl V. 1550-1558; eine Biographie**, Verlag C. H. Beck, München 1999.

KÖFTÜRCÜ, Hüseyin, **Protestan Kiliselerin Müslümanlarla Diyaloga bakışı (Almanya örneği)**, A. Ü. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2014.

KRAUSE, Gerhard, MÜLLER, Gerhard, **Theologische Realenzyklopädie**, C.1,

Joachim Staedtke “Abendmahl III- Reformationszeit“ Walter de Gruyter

Verlag, 1. Baskı, Berlin- New York 1977.

KUROPKA, Nicole, **Philipp Melanchthon: Wissenschaft und Gesellschaft. Ein**

Gelehrter im Dienst der Kirche (1526-1532), Mohr Siebeck, Tübingen

2002.

KÜÇÜK, Abdurrahman - GÜNAY, Tümer - KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, **Dinler**

Tarihi, Berikan yayınevi, Ankara 2017.

KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, **Türkiye Protestan Ermenileri**, Berikan yayınevi,

Ankara 2009.

LACKMANN, Max, **Katholische Einheit und Augsburgische Konfession**, Verlag

Styria, Graz 1959.

LANGER, Herbert, **1648, der Westfälische Frieden: Pax Europa und**

Neuordnung des Reiches, Brandenburg Verlag-Haus, Brandenburg 1994

LAUBE, Adolf, (unter Mitarbeit von Ulman Weiß) **Flugschriften gegen die**

Reformation (1525-1530) c. 1, Akademie Verlag, Berlin 2000.

LİNDENBERG, Carter, **Avrupa’da Reform Tarihi**, çev.: Özgür Umut Hoşafçı,

İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2014.

Lexikon für Theologie und Kirche, “*Curia Romana*“, C. 7, Verlag Herder,

Freiburg im Breisgau 1998.

LOHSE, Bernhard, **Luthers Theologie in ihrer historischen Entwicklung und**

ihrem systematischen Zusammenhang, Vandenhoeck & Ruprecht,

Göttingen 1995.

-----, **Evangelium in der Geschichte. Studien zu Luther und der**

Reformation, Vandenhoeck u. Ruprecht, Göttingen 1988.

-----, **Das Augsburger Bekenntnis von 1530 damals und heute**, Chr.

Kaiser Verlag, München 1980.

LUDOLPHY, Ingetraut , **Friedrich der Weise. Kurfürst von Sachsen 1463-1525**,

Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1984.

MAURER, Wilhelm, **Historischer Kommentar zur Confessio Augustana**, C.1,

Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh 1976.

MAZENÍK, Christan, **Katholisches Kirchenverständnis auf dem Weg**, Verlag

Ferdinand Schöningh, Paderborn 2016.

MEYER, Harding, SCHÜTTE, Heinz, **Confessio Augustana - Bekenntnis des**

einen Glaubens, Verlag Otto Lembeck Frankfurt am Main, Frankfurt 1980.

Meyers Großes Konversations-Lexikon, Band 2. Leipzig 1905.

MILDENBERGER, Friedrich, **Theologie der Lutherischen Bekenntnisschriften**,

Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Köln-Mainz 1983.

MOELLER, Bernd, **Luther-Rezeption. Kirchengeschichtliche Aufsätze zur**

Reformationsgeschichte, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 2001.

- MORITZ, Anja, **İnterim und Apokalypse: die religiösen Vereinheitlichungsversuche Karls V. im Spiegel der magdeburgischen Publizistik 1548-1551/52**, Mohr Siebeck, Tübingen 2009.
- MÖRKE, Olaf, **Die Reformation: Voraussetzungen und Durchsetzung**, Walter de Gruyter, Berlin/Boston 2017.
- MÜLLER, Laurenz, **Diktatur und Revolution: Reformation und Bauernkrieg in der Geschichtsschreibung des “Dritten Reichs” und der DDR**, Lucius & Lucius Verlagsgesellschaft, Stuttgart 2004.
- NAGEL, William Ernst, **Luthers Anteil an der Confessio Augustana. Eine historische Untersuchung**, Gütersloh 1930.
- NAKİ, Emrah, **İki savaş arası İspanya-Osmanlı ilişkileri (1521-1588): Büyük kopuş**, A. Ü. Basılmamış Doktora tezi, Ankara 2015.
- OLGUN, Hakan, **Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık**, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.
- , *“Protestan Ahlakiliği Sorunu ve Philip Melanchthon”*, Milet ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi ISSN: 1304-5482, yıl 2, S.1, Aralık 2004.
- ÖKTEN, Kaan H., **Reformasyon Dönemi Siyasal ve Dinsel Düşünce Tarihine Giriş**, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2003.

-----, **Hristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi- Luther'in Teolojik Tezleri ve**

Toplumsal Yansımaları, Ceren Yayımcılık, 1. Baskı, İstanbul 2000.

PETERS, Christian, **Apologia Confessionis Augustanae**, Calwer Verlag, Stuttgart 1997.

PRENTER, Regin, **Das Bekenntnis von Augsburg. Eine Auslegung**, Martin-Luther-Verlag, Erlangen 1980.

PLASGER, Georg, FREUDENBERG, Matthias, **Reformierte Bekenntnisschriften: eine Auswahl von den Anfängen bis zur Gegenwart**, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2005.

SARAL, Osman Yavuz, **Kaybettiğimiz Rumeli**, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1975.

SCHÄUFELE, Wolf-Friedrich, **Die Marburger Artikel als Zeugnis der Einheit. (Bündnis und Bekenntnis. Die Marburger Artikel in ihrem dreifachen historischen Kontext.)**, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2012.

SCHEIBLE, Heinz, **Melanchthon. Eine Biographie**, Verlag C.H.Beck, München 1997.

SCHILLING, Heinz **"Martin Luther. Rebell in einer Zeit des Umbruchs"**, C.H.Beck, 714 Seiten, Dt. Reichstagsakten, Jüngere Reihe, C. II, n. 80.

SCHOM-SCHÜTTE, Luies, **Karl V.: Kaiser zwischen Mittelalter und Neuzeit**, Verlag C. H. Beck, München 2006.

SEIPEL, Wilfried, KUGLER, Georg Johannes, **Kaiser Ferdinand I.: 1503-1564.**

Das Werden der Habsburgermonarchie: Kunsthistorisches Museum,

Kunsthistorisches Museum Wien, Wien 2003.

SPEHR, Christopher, **Luther und das Konzil**, Mohr Siebeck, Tübingen 2010.

STUPPERICH, Rober, **Philipp Melanchthon - Gelehrter und Politiker,**

Persönlichkeit und Geschichte Band 151, 1.Auflage, Muster- Schmidt

Verlag, Göttingen- Zürich 1996.

TILLICH, Paul, **Vorlesungen über die Geschichte des christlichen Glaubens -**

Teil 1: Urchristentum bis Nachreformation, Evangelisches Verlagswerk,

Stuttgart 1971.

URBAN, Georg, **Philipp Melanchthon 1497-1560 - Gedenkschrift zum 400.**

Todestag des Reformators, Melanchthon Verein, Bretten 1970.

VAJTA, Vilmos, **Die evangelisch-lutherische Kirche- Vergangenheit und**

Gegenwart, Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart 1977.

VON BRAUN, Ernst, **Die Stadt Altenburg in den Jahren 1350-1525,**

Hinsdorff'sche Hofbuchhandlung, Altenburg 1872.

VON RANKE, Leopold, **Reform Devrinde Alman Tarihi I** , çev. C. Köprülü, Milli

Eğitim Basımevi, İstanbul 1953.

WAARDENBURG, Jacques, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, "Reform", C. 34, Ankara

2007 .

WEISS, Hans-Friedrich, **Frühes Christentum und Gnosis: eine rezeptionsgeschichtliche Studie**, Mohr Siebeck, Tübingen 2008.

WENNEMUTH, Udo, **450 Jahre Reformation in Baden und Kurpfalz**, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2009.

WENZ, Gunther, IMMENKÖTTER, Herbert, **Im Schatten der Confessio Augustana**, Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, Münster 1997.

WENZ, Gunther, **Theologie der Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche: eine historische und systematische Einführung in das Konkordienbuch**, c. 1, Walter de Gruyter & co, Berlin-New York 1996.

WINKELMANN, Eduard, **Urkundenbuch der Universität Heidelberg**, C.1, Heidelberg 1886.

WOHLFEIL, Rainer, **Der Bauernkrieg 1524-26: Bauernkriege und Reformation**, Nymphenburger Verlag-Handlung, München 1975.

ZIMMERMANN, Kerstin, **Der Augsburger Religionsfrieden von 1555: Eine politische Lösung der Religionsproblematik**, Grin Verlag, Norderstedt 2008.

ZÖNNCHEN, Christiane, **Martin Luther und die Bannandrohungsbulle des Papstes Leo X. von 1520**, GRIN Verlag, Norderstedt 2006.

ZUR MÜHLEN, Karl-Heinz, **Reformation und Gegenreformation- Teil 2**, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1999.

ÖZET

Orjinal latince adıyla 'Confessio Augustana' olarak bilinen Augsburg İtikatnamesi, günümüz Luteran kiliselerinde hâlâ geçerli inanç maddeleri olarak otoritesini sürdürmektedir. 25 haziran 1530 tarihinde Augsburg Meclisi'nde imparator Şarlken'e sunulan itikatname metni, sonrasında uzlaşma adına atılan adımlar için önemli bir zemin oluşturmakla birlikte, 1531'de Smalkald Birliğinin kurulmasına ve 1555 yılında imzalan Augsburg Barışı için gerekli alt yapıyı sağlamış olmasından dolayı da Hıristiyanlık tarihi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Augsburg İtikatnamesi ve oluşum süreci adını verdiğimiz çalışmamızı üç ana bölümde ele almayı uygun gördük. Birinci bölümde itikatnamenin oluşum sürecini, ikinci bölümde itikatname ile ilgili genel bilgileri değerlendirdik, sonuncu ve üçüncü bölümümüzde ise itikatname metninin oluşumundan sonra ortaya çıkan gelişmeleri ele aldık.

Anahtar sözcükler: Augsburg İtikatnamesi, Phillip Melanchthon, Şarlken, 1530 Augsburg Meclisi, 1555 Augsburg Din Barışı

ABSTRACT

The Augsburg Confession, also known as the *Confessio Augustana* from its Latin name, is one of the most important confession of faith of the Lutheran Church. The confession which was presented to the Holy Roman Emperor Charles V. at the Diet of Augsburg on 25 June 1530 was the basis for the next steps to arrive at a peaceful agreement. It was also the basis for the Schmalkaldic League on 1531 and the Religious Peace of Augsburg 1555. Thus the confession has shaped the Christian history.

To explain the theses which is called “Augsburg confession and its creation process” we decided to part it in three chapters. In the first chapter we researched the creation process, in the second chapter is aimed to analyse the content of the confession and in the last chapter the resulting occurrence of Augsburg confession.

Key words: Augsburg Confession, Phillip Melancthon, Charles V., Diet of Augsburg 1530, Religious Peace of Augsburg 1555